

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Karina RUDZINSKAITĖ

Vadybos (spec. viešasis administravimas) studijų programos studentė

**KAIMO VIETŲVIŲ IDENTITETO RAIŠKA,
ŠIAULIŲ REGIONO VIETOS VEIKLOS GRUPIŲ PLĖTROS STRATEGIJOSE**

Magistro darbas

Šiauliai, 2013

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Karina RUDZINSKAITĖ

**KAIMO VIETŲVIŲ IDENTITETO RAIŠKA,
ŠIAULIŲ REGIONO VIETOS VEIKLOS GRUPIŲ PLĖTROS STRATEGIJOSE**

Magistro darbas

Socialiniai mokslai, Vadyba (N200)

Teigiu, kad magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu vadybos studijų programos magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas:

(Studento parašas)

Magistro darbo autorius: Karina Rudzinskaitė.....
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas:Doc. dr. Rimantas Krankalis
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas:
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Karina Rudzinskaitė. Kaimo vietovių identiteto raiška, Šiaulių regiono Vietos veiklos grupių plėtros strategijose. Vadybos (spec. viešasis administravimas) magistrantūros studijų baigiamasis darbas. Magistro darbo vadovas – doc. dr. Rimantas Krankalis. Šiaulių universitetas, Viešojo administravimo katedra. Šiauliai, 2013. 103 p. (117 p.).

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe analizuojama kaimo vietovių identiteto raiška Šiaulių regiono Vietos veiklos grupių plėtros strategijose.

Pirmojoje magistro baigiamojo darbo dalyje nagrinėjama Lietuvos ir užsienio autorių įžvalgos apie regioninę politiką, akcentuojant kaimiškųjų regionų tipologiją, atskleidžiami darnaus strateginio valdymo ypatumai. Analizuojama kaimo plėtros teritorinė koncepcija: kaimo plėtros politikos raida, teritorinio požiūrio aspektai ir kaimo plėtros scenarijai, LEADER bendrijos patirtis. Gvildenami kaimo vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejai, sąveikos vertinimo metodika.

Empirinėje dalyje analizuojami LEADER metodo įgyvendinimo Lietuvoje dokumentai: ES metodinė literatūra, Vietos veiklos grupių steigimosi Šiaulių regione statistiniai rodikliai, 2004 – 2006 m. Vietos veiklos grupių rengtos Bandomosios integruotos strategijos. Detaliai nagrinėjami kaimo vietovių kapitalo bei identiteto raiškos veiksniai Šiaulių regiono 2007 – 2013 m. Vietos plėtros strategijose, įvertinama, kaip vietos identitetas yra panaudojamas vietovių darniam vystymuisi. Apibrėžiamos Šiaulių regiono kaimiškų vietovių identiteto panaudojimo jų darniam vystymuisi tobulinimo galimybės, naudotinos, rengiant 2014 – 2020 m. laikotarpio Vietos plėtros strategijas. Naudotas kokybinių duomenų rinkimo metodas – formalizuotas interviu su ekspertais – Vietos veiklos grupės atstovais. Remiantis atlikta kaimo plėtros teritorinės koncepcijos bei Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijų turinio analize, sukonstruotas tyrimo instrumentas – interviu klausimynas. Juo sužinota informantų nuomonė apie kaimiškų rajonų kapitalo panaudojimo efektyvumą 2007 – 2013 m. Vietos plėtros strategijose bei galimybes kaimo teritorijos įvairovę - identitetą panaudoti jos darniam vystymuisi.

SUMMARY

Master's final work focuses on analyzes of the countryside identity expression in Šiauliai region local working group's development strategies.

The first part of Master's final work contains examination of Lithuanian and foreign author's insights on regional policy with an emphasis on countryside regions typology and reveals a sustainable strategic management features. Analysis on the concept of territorial rural development was performed: evolution of village development policy, territorial attitude aspects, countryside rural development scenarios and experience of LEADER community. Interaction between countryside's identity and its development was explored and evaluation methods were estimated.

The empirical part deals with the analyses of documents on LEADER methods implementation in Lithuania: EU guidelines, Šiauliai region local working groups establishment statistics within the timeline of 2004 – 2006. Local working groups prepared integrated pilot strategies. 2007 - 2013 m. funding of Šiauliai region countryside and factors of identity expression was assessed in detail. Within the margins of local development strategies, evaluation was performed on how the local identity is used for coherent development of local villages. Applicability of Šiauliai region countryside local identity in their sustainable development possibilities were defined and use of it in preparation of Local development strategies for 2014-2020.

Qualitative data collection method was used: formalized interviews with experts and representatives of local working groups. Based on the analyses of the content of Šiauliai region local development strategies and countryside development territorial concept, instrument for this study was created - an interview questionnaire. By proper use of it, there was possible to obtain respondent's opinion on countryside's funding efficiency in 2007-2013 for local development strategies and opportunities, diversity of countryside rural areas – use its identity for coherent development.

TURINYS

PAGRINDINĖS SĄVOKOS.....	6
LENTELIŲ SĄRAŠAS	8
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	9
ĮVADAS.....	10
1. REGIONINĖS PLĖTROS TEORINIAI ASPEKTAI.....	14
1.1. Regionų plėtros ypatumai	14
1.2. Regionų darnaus strateginio valdymo veiksniai	21
2. KAIMO PLĖTROS TERITORINĖ KONCEPCIJA.....	30
2.1. Kaimo plėtros politikos raidos bruožai.....	30
2.2. Kaimo plėtros teritorinio požiūrio aspektai.....	33
2.3. Kaimo vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejai.....	42
3. KAIMO VIETOVIŲ IDENTITETO RAIŠKOS ŠIAULIŲ REGIONO VIETOS VEIKLOS GRUPIŲ PLĖTROS STRATEGIJOSE TYRIMO METODOLOGIJA	49
3.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas	49
3.2. Tyrimo instrumento pagrindimas	50
3.3. Tyrimo imties charakteristika	51
4. KAIMO VIETOVIŲ IDENTITETO IR JŲ DARNAUS VYSTYMO SI SĄVEIKOS ATVEJAI ŠIAULIŲ REGIONO VIETOS VEIKLOS GRUPIŲ PLĖTROS STRATEGIJOSE	53
4.1. LEADER metodo įgyvendinimas Lietuvoje aspektai	53
4.2. Kaimo vietovių kapitalo raiška Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose.....	58
4.3. Kaimo vietovių identiteto raiška Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose.....	78
4.4. Kaimo vietovių identiteto panaudojimo jų darniam vystymuisi tobulinimo galimybės Šiaulių regione.....	87
IŠVADOS.....	91
REKOMENDACIJOS	95
LITERATŪRA	96
PRIEDAI	104

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Identitetas arba tapatumas, tapatybė – tai ko nors apibrėžtumas, visiškas sutapimas, individualumas (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Kaimo bendruomenė – įstatymų nustatyta tvarka įregistruota grupė kaimo vietovėje gyvenančių žmonių, siejamų bendrų viešųjų poreikių ir interesų, kuriuos numatyta įgyvendinti savivaldos principais paremtomis priemonėmis (Žin., 2007, Nr. 132-5388).

Kaimo plėtra – kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas, kaimo ūkinės ir socialinės struktūros, taip pat bendruomeninių ryšių tobulinimas siekiant užtikrinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, saugoti ir kurti darbo vietas kaimo vietovėse, saugoti ir puoselėti etninę kultūrą, kraštovaizdį bei gamtinę aplinką (Žin., 2007, Nr. 132-5388).

Kaimo vietovė – kaimas, miestelis ar miestas, kurio gyventojų skaičius neviršija šešių tūkstančių (Žin., 2007, Nr. 132-5388).

LEADER - tai viena iš keturių ES bendrijų iniciatyvų (kitos – Interreg, Urban, Equal), kuria siekiama pristatyti ir išbandyti naujas metodikas ir koncepcijas bei integruoti jas į pagrindines ES programas. Žodį „LEADER“ sudaro prancūziškos frazės „Liaison entre actions de développement rural“ (kaimo plėtros darbų sąsajos) pirmosios raidės. Šis kaimo plėtros priemonių įgyvendinimo instrumentas pradėtas taikyti 1991 m. ir yra finansuojamas iš ES struktūrinių fondų (LEADER metodas, 2006).

Parama vietos plėtros strategijai įgyvendinti (toliau – parama strategijai įgyvendinti) – EŽŪFKP ir bendrojo finansavimo lėšos iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto (toliau – valstybės biudžetas), skirtos vietos plėtros strategijai įgyvendinti (Žin., 2007, Nr. 132-5388).

Pareiškėjas – vietos veiklos grupė, nustatyta tvarka teikianti vietos plėtros strategiją išankstiniam vertinimui ir tinkamai užpildytą paraišką (Žin., 2007, Nr. 132-5388).

Regionas - terminas „regionas“ kildinamas iš lotynų k. žodžio „regio“ ir reiškia kraštą, sritį: 1- didelis savitas teritorinis vienetas (gamtinis, ekonominis, politinis); 2 – geografinis kurio nors krašto, srities kraštovaizdžių kompleksas (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001). LR Regioninės plėtros įstatyme (Žin., 2000, nr. 66-1987) regionas tai vientisa valstybės teritorijos dalis, kurioje įgyvendinama nacionalinė regioninė politika.

Tradicinių amatų centras – viešasis arba privatus juridinis asmuo, propaguojantis ir vystantis tradicinius amatus, nustatytus pagal nacionalinę teisę. (Žin., 2007, Nr. 132-5388).

Vietos plėtros strategija (toliau – strategija) – dokumentas, kuriame pateikta vietos veiklos grupės teritorijos socialinės ir ekonominės situacijos ir poreikių analizė, vietos veiklos grupės misija, kaimo vietovių plėtros vizija, prioritetai, tikslai, jų įgyvendinimo priemonės ir rekomenduojami

veiksmi naudojan vietovės išteklius, viešąją paramą ir telkiant vietos veiklos grupės, kaimo bendruomenių ir kitų kaimo gyventojų pastangas. (Žin., 2007, Nr. 132-5388).

Vietos plėtros strategijos vykdytojas (toliau – strategijos vykdytojas) – vietos veiklos grupė, kuri, pateikusi paraišką, gauna arba yra gavusi paramą strategijai įgyvendinti (Žin., 2007, Nr. 132-5388).

Vietos veiklos grupė (toliau – VVG) – ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio valdymo organas, turintis sprendimų priėmimo teisę, atstovauja įvairių vietos veiklos grupės teritorijos gyventojų interesams, t. y. ne mažiau kaip 50 proc. valdymo organų narių sudaro kaimo bendruomenių, socialinių ir kitų partnerių, taip pat jų asociacijų atstovai, iki 25 proc. – verslo atstovai ir iki 25 proc. – vietos valdžios atstovai (Žin., 2007, Nr. 132-5388).

Vietos veiklos grupės teritorija (toliau – VVG teritorija) – kaimo vietovė, kurios bendras gyventojų skaičius¹ yra nuo 5 tūkst. iki 150 tūkst., įskaitant mažus miestelius, taip pat miestus, kurių gyventojų skaičius neviršija 6 tūkst. (Žin., 2007, Nr. 132-5388).

Žemės ūkio veikla – veikla, apimanti žemės ūkio produktų gamybą ir apdorojimą, savo pagamintų ir apdorotų žemės ūkio produktų perdirbimą, maisto produktų gamybą ir šių produktų realizavimą, taip pat paslaugų žemės ūkiui teikimą. Žemės ūkio veikla nelaikoma maisto produktų gamyba iš ne savo pagamintų ir apdorotų žemės ūkio produktų ir šių produktų realizavimas (Žin., 2007, Nr. 132-5388).

¹ Gyventojų skaičius nurodomas remiantis oficialiais Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Statistikos departamentas) kaupiamais duomenimis. Jei Statistikos departamentas šios informacijos neturi, vadovaujamas savivaldybių ir (arba) seniūnijų duomenimis, kurie turi būti patvirtinti institucijos antspaudu ir atsakingo asmens parašu. Šie duomenys vietos plėtros strategijoje ir paraiškoje pateikiami praėjusių arba einamųjų metų, kuriais yra teikiama strategija išankstiniam vertinimui, nurodant jų šaltinį ir metus.

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1.1 lentelė. Regiono bendruomenės darnos veiksniai.....	27
2.1 lentelė. XX a. ir XXI a. kaimo politikos modeliai.....	32
2.2 lentelė. Kaimo plėtros scenarijai.....	36
2.3 lentelė. Vietovės kapitalo komponentų svarba jos konkurencingumui.....	38
2.4 lentelė. Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos vertinimo aspektai.....	47
4.1 lentelė. LEADER instrumento įgyvendinimas ES ir Lietuvoje.....	55
4.2 lentelė. Bandomųjų integruotų strategijų pasiskirstymas pagal EK rekomenduotas temas 2004 - 2006 m.....	55
4.3 lentelė. Bandomųjų integruotų strategijų įgyvendinimas Šiaulių apskrityje 2004 - 2006 m.....	56
4.4 lentelė. Šiaulių apskrities Vietos veiklos grupių bendrieji rodikliai.....	58
4.5 lentelė. Pakruojo rajono kapitalo būklės ir kaitos vertinimas pagal gyventojų apklausos duomenis.....	63
4.6 lentelė. Kaimo vietovių kapitalo raiškos lygis Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose.....	75
4.7 lentelė. Kaimo vietovių kapitalo veiksmų raiška Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose.....	76
4.8 lentelė. Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijų prioritetų įgyvendinimo priemonės.....	76
4.9 lentelė. Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijų įgyvendinimo vertinimo rodikliai.....	77
4.10 lentelė. Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejų raiška Akmenės rajono Vietos plėtros strategijoje.....	79
4.11 lentelė. Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejų raiška Joniškio rajono Vietos plėtros strategijoje.....	80
4.12 lentelė. Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejų raiška Kelmės rajono Vietos plėtros strategijoje.....	81
4.13 lentelė. Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejų raiška Pakruojo rajono Vietos plėtros strategijoje.....	82
4.14 lentelė. Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejų raiška Radviliškio rajono Vietos plėtros strategijoje.....	83
4.15 lentelė. Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejų raiška Šiaulių rajono Vietos plėtros strategijoje.....	84
4.16 lentelė. VIVS rodikliai Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose.....	85
4.17 lentelė. Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos raiška Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose.....	87
4.18 lentelė. Ekspertų interviu turinio analizės rezultatų apibendrinimas.....	88

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1.1 pav. Svarbiausi regionų plėtros veiksniai.....	16
1.2 pav. Lietuvos regionų pasiskirstymas pagal kaimiškumą 2010 m.....	20
1.3 pav. Strateginio valdymo evoliucija.....	22
1.4 pav. Strateginės programos valdymas.....	24
1.5 pav. Darnaus strateginio valdymo planavimo modelis 2K.....	28
2.1 pav. Kaimiškų vietovių konkurencingumo "piramidė".....	39
2.2 pav. Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos bei ryšių atvejai.....	45

ĮVADAS

Temos aktualumas. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikėje strategijoje pateikiama tokia kaimo ateities vizija: „Lietuvos kaimas – darbui, gyvenimui ir poilsiui patraukli erdvė. Jame bus išplėtoti gamybinė ir socialinė infrastruktūra, susiformuos išsilavinusių ir iniciatyvių žmonių bendruomenė, sveika aplinka bei gražus kraštovaizdis“. Pirmą kartą Lietuvoje 2010 m. išleistos Žaliosios knygos diskusijose suformuota šiuolaikinės kaimo vizija yra: „Lietuvos kaimas tai vieta, kurioje gera gyventi, kurioje gyvendamas gali dirbti mėgstamą darbą, kur norisi atvažiuoti laisvalaikiu.“ (Melnikienė, Vidickienė, 2010, 27 p.). Tai didžiuliai iššūkiai dabartiniams Lietuvos kaimiškiems regionams ir Lietuvos politikams. Baigiama įgyvendinti Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 m. programa, kurios tikslai yra šiuolaikiško ir konkurencingo žemės ūkio sektoriaus plėtotė, aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas, gyvenimo kokybės kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas, Leader metodo įgyvendinimas, skatinat kaimo plėtrą per vietos iniciatyvas ir partnerystės ryšius (Lietuvos kaimo plėtros..., 2007).

Pagal naują ES kaimo plėtros politikos požiūrį, siekiant regionų darnaus vystymosi ir sanglaudos, kaimo vietovės tampa ne tik šiuolaikiškais žemės ūkio produkcijos centrais, bet ir saugo bei turtina natūralų kraštovaizdį, kultūrinį paveldą, kuria konkurencingas įvairias ekonomines veiklas, didina bendruomenės kompetencijas. Esminiu šio požiūrio aspektu yra perėjimas nuo šakinio arba sektorinio prie teritorinio, dar vadinamo „orientuoto į vietovę“ (ang. – place – based) požiūrio (Vidickienė, 2007). Ši koncepcija įgalina vietovės įvairovę paversti pranašumu, naudingą visos ES darniam vystymuisi, teikia naujas galimybes visoms vietovės veiklų inovacijoms. Teritorija tampa visų plėtros strategijų, į kurių rengimą ir įgyvendinimą įtraukiami vietos veikėjai bei institucijos, pagrindu.

Kadangi daugelis vietovių vartotojams gali pasiūlyti panašias galimybes – teritorijos plotą, gamtinę, socialinę, ekonominę, kultūrinę, institucinę infrastruktūrą, bendruomenės kompetenciją, identišką valdymo sistemą, pagrindinį vaidmenį teritorijų konkurencijoje atlieka vietovės identitetas. Pastarasis, kaip su tam tikra geografinė vietove susijęs kultūrinis savitumas ir šio savitumo suvokimas, įgyja ypatingą reikšmę, atskleidamas ir pabrėždamas teritorijos originalumą bei išskirtinumą, reikšmingai įtakodamas jos konkurencinius pranašumus, patrauklumą, įvaizdį, bendruomenės gyvenimo kokybę (Ribašauskienė, Šalengaitė, 2011). Vietos identitetas tapatinamas su vietovės išteklių sistema, kurią savarankiškai tvarko kiekviena teritoriškai organizuota bendruomenė ir kuri sudaro vidinį vystymosi potencialą (Polllice, 2003).

Lietuvos ir užsienio mokslininkų publikacijose naujoji kaimo plėtros koncepcija yra analizuojama tokiais aspektais: kaimo politikos įgyvendinimas (Cuddy, 1998; OECD, 2005, 2006; Treinys, 2005; Melnikienė, Vidickienė, 2007, 2010; Išoraitė, 2008; Jurkėnaitė, 2011; Poviliūnas,

2008); bendruomeniškumo formavimas (Dawkins, 2003; Aleksandravičius, Žukovskis, 2011; Pilipavičius, 2007 – 2011, Vilkevičiūtė, 2009); regionų strateginis valdymas (Martinussen, 1999; Atkočiūnienė, 2008; Arimavičiūtė, 2009, 2011; Baležentis, 2008, 2011); regionų tipologija (Benaki ir kt., 2007, Vidickienė, Melnikienė, Gedminaitė – Raudonė, Ribašauskienė, 2012); regionų darnus vystymasis (Masser, 2001; Čiegis, 2005, 2009); Leader partnerystė ir bendradarbiavimo skatinimas (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008, Ribašauskienė, 2010); neurbanizuotų vietovių funkcijų sistemos kūrimas (Jasaitis, 2006 – 2011). Nagrinėjami atskiri kaimo vietovės išteklių įvairovės panaudojimo jos darniam vystymuisi komponentai: ekonominių veiklų įvairinimas (Aleksandravičius, Atkočiūnienė, Raupelienė, 2008, Vazonis, 2010;), vietovės įvaizdžio kūrimas (Atkočiūnienė, Boculo, 2011), gamtinių, istorinių kultūrinių išteklių populiarinimas (Išoraitė, 2010; Atkočiūnienė, 2011). Tačiau nepakankamai analizuojamas vietovės identiteto panaudojimo jos darniam vystymuisi kompleksiskumas (Pollice, 2003, Ribašauskienė, Šalengaitė, 2011). Moksliniuose straipsniuose beveik nenagrinėjamas teritorijos kapitalo, išteklių sistemos panaudojimas vietos plėtros strategijose.

Leader metodas suteikia Vietos veiklos grupėms plačias galimybes suvokti, išskirti ir panaudoti vietovės konkurencinius pranašumus jos gyvenimo kokybei gerinti. Tačiau vietos veikėjai rengiamose plėtros strategijose nepilnai išnaudoja teritorijos kapitalo aspektus darniam vystymuisi, apsiriboja keliais vietos identiteto ir vietos vystymosi darnią sąveiką užtikrinančiais veiksniais. Todėl tyrimo problemą galima apibrėžti tokiais klausimais:

1. Kaip kaimo vietovės identitetas (išteklių sistema, kapitalas) yra panaudojamas Vietos plėtros strategijose darniam vietovės vystymuisi?
2. Kokias galimybes turi Vietos veiklos grupės gerinti vietovės tapatumo ir jos darnaus vystymosi sąveiką vietos plėtros strategijose?

Tyrimo objektas – kaimo vietovės identiteto raiška.

Tyrimo dalykas – kaimo vietovių identiteto raiška, Šiaulių regiono Vietos veiklos grupių plėtros strategijose.

Tyrimo tikslas – apibrėžti kaimo vietovių identiteto raiškos veiksnius ir jo panaudojimo galimybes darniam vystymuisi Šiaulių regiono Vietos veiklos grupių plėtros strategijose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti kaimo plėtros teritorinės koncepcijos ypatumus.
2. Išnagrinėti vietovės identiteto ir jos plėtros sąveikos teorinius aspektus.
3. Išanalizuoti kaimo vietovių identiteto ir jų darnaus vystymosi sąveikos atvejus Šiaulių regiono Vietos veiklos grupių plėtros strategijose.
4. Apibrėžti kaimo vietovių identiteto panaudojimo jų darniam vystymuisi gerinimo galimybes Šiaulių regiono Vietos veiklos grupių plėtros strategijose.

Ginamasis teiginys: Leader metodo taikymo Lietuvoje ribojimai, Vietos veiklos grupių ir vietos projektų pareiškėjų nepakankami gebėjimai neleidžia pilnai panaudoti vietovės identiteto galimybes jos darniam vystymuisi.

Tyrimo metodologija. Siekiant atskleisti kaimo vietovių identiteto raiškos ypatumus Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose, analizuoti Lietuvos ir užsienio autorių moksliniai šaltiniai, Europos Bendrijos, Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktai, Europos Sąjungos ir Lietuvos strateginiai dokumentai kaimo plėtros srityje, Šiaulių apskrities Akmenės, Joniškio, Kelmės, Pakruojo, Radviliškio ir Šiaulių rajono Vietos veiklos grupių parengtos Vietos plėtros strategijos. Empiriniame tyrime naudoti kokybiniai duomenų rinkimo metodai – dokumentų analizė, individualus struktūruotas ekspertų interviu, turinio analizė, apibendrinimas.

Suformuluota tyrimo strategija, numatyti tikslai ir uždaviniai. Pagrindiniai tyrimo etapai:

1. Pirmame tyrimo etape nagrinėjama Lietuvos ir užsienio autorių įžvalgos apie regioninę politiką, akcentuojant kaimiškųjų regionų tipologiją, atskleidžiami darnaus strateginio valdymo ypatumai. Analizuojama kaimo plėtros teritorinė koncepcija: kaimo plėtros politikos raida, teritorinio požiūrio aspektai ir kaimo plėtros scenarijai, LEADER bendrijos patirtis, akcentuojant kaimiškiosios vietovės kapitalo svarbą jos konkurencingumui. Gvildenami kaimo vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejai, sąveikos vertinimo metodika.

2. Antrame etape analizuojami LEADER metodo įgyvendinimo Lietuvoje dokumentai: ES metodinė literatūra, Vietos veiklos grupių steigimosi Šiaulių regione statistiniai rodikliai, 2004 – 2006 m. Vietos veiklos grupių rengtos Bandomosios integruotos strategijos. Detaliai nagrinėjami kaimo vietovių kapitalo bei identiteto raiškos veiksniai Šiaulių regiono 2007 – 2013 m. Vietos plėtros strategijose, įvertinama, kaip vietos identitetas yra panaudojamas vietovių darniam vystymuisi.

3. Trečiame etape apibrėžiamos Šiaulių regiono kaimiškų vietovių identiteto panaudojimo jų darniam vystymuisi tobulinimo galimybės, naudotinos, rengiant 2014 – 2020 m. laikotarpio Vietos plėtros strategijas. 2 etape gautų rezultatų pagilinimui, naudotas kitas kokybinių duomenų rinkimo metodas – formalizuotas interviu su ekspertais – Vietos veiklos grupės atstovais. Remiantis atlikta kaimo plėtros teritorinės koncepcijos bei Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijų turinio analize, sukonstruotas tyrimo instrumentas – interviu klausimynas. Juo sužinota informantų nuomonė apie kaimiškų rajonų kapitalo panaudojimo efektyvumą 2007 – 2013 m. Vietos plėtros strategijose bei galimybes kaimo teritorijos įvairovę - identitetą panaudoti jos darniam vystymuisi.

Literatūros sąrašas, šaltinių citavimas tekste sudarytas, remiantis socialiniuose moksluose dažniausiai naudojamu APA (Amerikos Psichologų Asociacijos) bibliografinių nuorodų pavyzdžiu.

Rezultatų mokslinis naujumas. Lietuvos ir užsienio autorių mokslinių šaltinių, LEADER metodo įgyvendinimo Lietuvoje ir ES dokumentų, formalizuoto ekspertų interviu analizė atskleidė

kaimo vietovių kapitalo svarbą jų konkurencingumui, vietos identiteto panaudojimo vietovių darniam vystymuisi šiandienos situaciją ir tobulinimo galimybes Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose.

Rezultatų praktinis reikšmingumas siejamas su kaimo vietovių identiteto raiškos veiksnių tyrimu Šiaulių regione Vietos plėtros strategijų pagrindu (tokios analizės iki šiol nebuvo atlikta), vietovių identiteto ir jų darnaus vystymosi sąveikos atvejų didesnio panaudojimo būsimose Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro keturios dalys, sudarytos iš skyrių ir poskyrių (teorinių koncepcijų analizė, metodologinis pagrindimas, empirinio tyrimo rezultatai), išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas bei priedai.

1. REGIONINĖS PLĖTROS TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Regionų plėtros ypatumai

Pastarajame dešimtmetyje regionai ir regioniniai tyrimai įgauna naują gyvenimą. Burbulytės (2005) nuomone, regiono samprata prilygsta tokiems amžiaus sandūros fenomenams kaip globalizacija ir darnus vystymasis. Šio termino populiarumas ypač susijęs su ES įkūrimu. Tačiau kyla eilė neaiškumų, kurių pagrindinis – regiono samprata. Įvairiuose kontekstuose regionai suvokiami įvairiai: valstybes keičianti nauja teritorinės organizacijos forma, valstybių susivienijimas, atskirų valstybės teritorijų išskyrimas ir pan. Terminas „regionas“ yra plačiai vartojamas, tačiau sąvokos turinys ir esmė nėra vienareikšmiai ir neginčijami.

Moksliskai regiono sąvoką apibrėžia regionų išskyrimo ir klasifikacijos kriterijai (Andriušaitienė, 2007). Pagal analizės aspektus išskiriami fiziniai – gamtiniai, ekonominiai – funkciniai, socialiniai – kultūriniai, politiniai – administraciniai ir kt. Nors įvairiuose moksluose regionai klasifikuojami skirtingai, juos visuomet sieja bendras regiono požymis – teritorinė erdvinė sistema. Regiono dydis nėra esminis regiono kriterijus, jį, paprastai, nusako sprendžiamų iššūkių aktualijos. Svarbu yra tai, kad jis pasižymi tam tikrais faktoriais, skiriančiais jį nuo kitų regionų. Išskirtinės regiono savybės ir yra jo vientisumo kriterijumi, apibrėžiančiu jo ribas.

Tarptautinių žodžių žodyne (2001) terminas „regionas“ kildinamas iš lotynų k. žodžio „regio“ ir reiškia kraštą, sritį: 1- didelis savitas teritorinis vienetas (gamtinis, ekonominis, politinis); 2 – geografinis kurio nors krašto, srities kraštovaizdžių kompleksas. LR Regioninės plėtros įstatyme (Žin., 2000, nr. 66-1987) regionas tai vientisa valstybės teritorijos dalis, kurioje įgyvendinama nacionalinė regioninė politika.

Regionas yra svarbiausia dalis viešosios teisės, išleistos žemesniu nei valstybė lygiu ir susietos su politine savivalda. Regionai identifikuojami nacionalinėse konstitucijose arba įstatymuose, kurie garantuoja jam autonomiją, identiškumą, galias ir organizacines struktūras (Ačaitė, 2005). Regionas yra teritorinis vienetas, kuriame vykdoma politika, atitinkanti to vieneto poreikius ir orientuota į visumos (valstybės) gerovės siekį. Terminas „Regionas“ gali apibrėžti ne tik valstybės viduje susiformuojančius teritorinius darinius, bet globalinį regioną, peržengiantį nacionalinės valstybės sienas (vienas iš tokių regiono pavyzdžių yra Europos Sąjunga) (Bagdzevičienė, Krišpinovičius, Rutkauskas, 2003). Panašiai regioną traktuoja ir Tamošiūnas (2004), apibrėždamas jį kaip savarankišką teritorinį administracinį vienetą. Baršauskienė (2005) pateikia klasikinį regiono sąvokos apibrėžimą, įvardindama regioną kaip teritoriją, pasižyminčią tam tikromis specifinėmis gamtinėmis, demografinėmis, socialinėmis ir ekonominėmis sąlygomis, charakterizuojančiomis ir skiriančiomis jį nuo gretimų teritorijų. Lietuvos mokslinėje literatūroje ir praktikoje kaip regiono sinonimai yra sąvokos „rajonas“, „teritorija“, „savivaldybė“, „apskritis“, „kaimiška vietovė“. Regionais įteisinus Lietuvos apskritis, buvo pradėti rinkti ir atitinkami statistiniai ekonominės ir

socialinės raidos rodikliai, nereprezentuojantys kitokių teritorijų, pvz., kaimiškų savivaldybių (Vidickienė, 2010).

Regionų plėtrą galima apibūdinti kaip bendruomenės gyvenimo socialinio, ekonominio, aplinkosaugos, sveikatos apsaugos, technologijos, kultūros ir rekreacijos aspektų vystymą tam tikroje teritorijoje (Bagdzevičienė, Rimas, Venckus, 2002). Ačaitė (2005) regiono plėtrą sieja su atskiros šalies teritorijos ekonominių ir socialinių sąlygų gerėjimo skatinimu, besiremiančiu žmogiškaisiais ištekliais, esama infrastruktūra bei strategijų ir planų įgyvendinimu. Dokurnevič, Bagdzevičienė (2002) regiono plėtrą sąlyginai palygina su namo statyba, kurio pagrindas – žmogiškasis kapitalas. Pasak Štreimikienės (2000), regioninė plėtra turėtų būti apibrėžiama ne tiek ekonominio augimo, kiek gyvenimo sąlygų gerėjimo sąvoka. Ji Lietuvoje turėtų būti siejama su realių pajamų, tenkančių vienam gyventojui, išaugimu. Pagrindinio LR Regioninės plėtros įstatymo tikslas yra skatinti ūkio pertvarkymą ir modernizavimą smunkančios pramonės regionuose, plėtoti labiausiai atsilikusius kaimiškuosius regionus, pertvarkant ir restruktūrizuojant jų ūkį, reformuojant žemės ūkio gamybą, apdirbamąją pramonę ir rinkodaros struktūras, skatinant naujus verslus, paslaugų kūrimą bei užsienio investicijas į Lietuvos ūkį (Žin., 2000, nr. 66-1987).

Išskiriami trys pagrindiniai regiono plėtros principai: pastovumo principas reiškia regiono potencialo reprodukcijai stabilumą, darnumo principas – regiono potencialo sudedamųjų dalių proporcijas. Svarbiausias ir iki šiol mažiausiai vertinamas regiono plėtros principas yra socialinė orientacija, reiškianti, kad regiono situacijos vertinimo prioritetas yra gyvenimo lygis ir kokybė (Dokurnevič, Bagdzevičienė, 2002).

Regiono plėtros procesas apibūdinamas tarpusavyje susijusiais socialiniu, gamtiniu ir ekonominiu aspektais. Socialiniame plėtros аспекte, kuris yra susijęs su esminiu regiono plėtros principu – žmonių gyvenimo kokybe, reikėtų išskirti Cuddy (1998), Danielzyk ir Wood (2000) darbus, kuriuose atkreipiamas dėmesys į vietos identitetą. Pastarieji mokslininkai, nerasdami regionų plėtros ar nuosmukio paaiškinimo tradiciniuose veiksmuose (ekonomikos kultūra, darbo išlaidos, nuosavybės kainos ir t.t.), akcentuoja kultūros dimensiją:

- regiono identiteto svarbą – žmonių prierašumo regionui jausmą, susitapatinimą su juo;
- regiono specifikos, kapitalo svarbą – gyvenimo ir darbo kultūrą, mentalitetą.

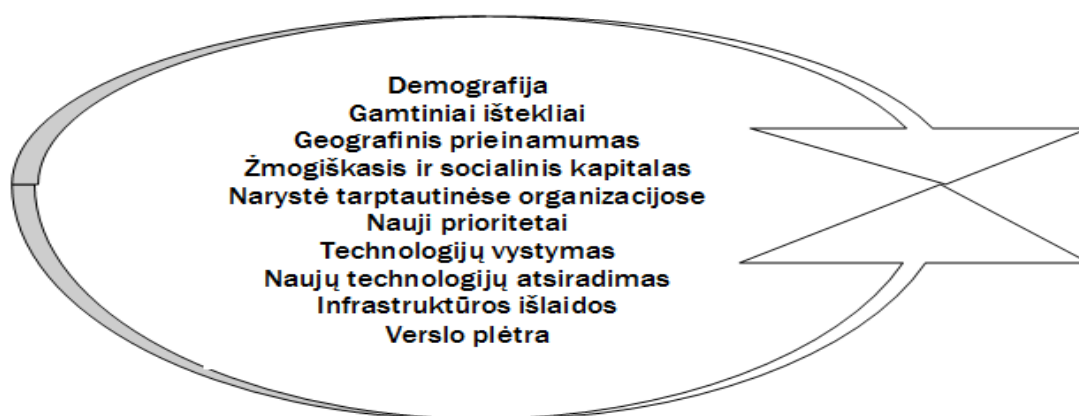
Pagal Cuddy (1998), regioninis identitetas parodo priklausomybės vietai jausmo stiprumą. Identitetas, bendras tikslas ir pasitikėjimas savo jėgomis turi būti vystomi visuose regiono lygmenyse (apskritis, rajono, seniūnijos). Galima teigti, kad autorius pabrėžia vietos identiteto ir jo vystymosi sąveikos svarbą – tapatumas sudaro unikalias galimybes vietai plėtrai, o plėtra keičia identitetą.

Julien, Lachance, (2000) teigimu, regiono gamtiniai privalumai apibrėžia jo patrauklumą investuotojams, pvz., rekreacijai: garantuotas pelnas, maža rizika. Ekonominis regionų plėtros

aspektas yra susijęs su Makleodo modeliais („iš viršaus į apačią“ modeliu arba tradiciniu (klasikiniu) „iš apačios į viršų modeliu“) (Nausėda, Tamošiūnas, 2008). Pirmo modelio esminiai aspektai yra centro / periferijos poliarizacija (kapitalas juda iš centro į periferiją, o ištekliai – atgal į centrą); plėtra (spontaniška arba skatinama) prasideda keliuose dinamiškuose sektoriuose ir geografinėse teritorijose, greitai plinta į kitus sektorius ir teritorijas; urbanizacijos ir pramonės, intensyvaus kapitalo plėtra, aukščiausių technologijų įsisavinimas. Antrame modelyje akcentuojama regiono struktūra, vietos kapitalas.

XXI a. regionų plėtra traktuojama kaip žmogiškųjų išteklių plėtra, nes prioritetais tampa vyrų ir moterų lygios teisės, politinio gyvenimo demokratizavimas, decentralizuotas sprendimų priėmimas, asmeninis saugumas ir kt. (Dokurnevič, Bagdzevičienė, 2002).

Sorensen (2000) regionų plėtros vertinimui siūlo 10 veiksnių skalę (žr. 1.1 pav.). Tokia analizė, autoriaus nuomone, yra žymiai efektyvesnė – vienu metu atkreipiamas dėmesys į daugelį konkrečiame regione tam tikru laiku svarbių ir aktualių faktorių. Be to, svarbiausių veiksnių sąrašas turėtų būti ne universalus, o specifinis, pritaikytas tam tikro regiono unikaliam plėtrai.

1.1 pav. Svarbiausi regionų plėtros veiksniai

Šaltinis: Sorensen, T. (2000). Regional development: Some Issues for Policy Markers. [žiūrėta 2011-09-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.aph.gov.au/library/pubs/rp/1999-2000/2000rp26.htm>>.

Regioninės politikos aspektai. Įvairūs autoriai pateikia kiek skirtingas regioninės politikos apibrėžtis. Išsamiausia apibrėžimą pateikia Mačys (2006, 89 p.): „regioninė politika – tikslinė veikla, kuria, taikant teisinės, ekonominės ir administracines priemones, daromas diferencijuotas poveikis atskirų šalies regionų socialinei ir ekonominei plėtrai, siekiant mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų ir tarpsektorines disproporcijas regionų viduje, skatinti tolygią ir subalansuotą plėtrą visoje šalies teritorijoje“. Autorius išskiria 3 regioninės politikos modelius – regionalizacija, regionalizmas ir regioninės valdžios decentralizacija.

Regionalizacijos modelio pagrindinis bruožas – regiono valdymas principu „iš viršaus į apačią“. Šimelevič, Bagdzevičienė (2002) regionalizaciją įvardija kaip politinių, ekonominių, socialinių ir kultūrinių santykių plėtrą pagrįstą regiono formavimo procesą. Bagdzevičienė ir kt. (2003) pažymi, kad pagrindiniai veiksniai, skatinantys regionalizacijos procesą, t. y. decentralizacija, keičianti centralizaciją ir globalizaciją, turi didelę reikšmę skatinant regionalizacijos poveikį ekonominei plėtrai. Regionalizacijos pasekmės (didėjanti žinių svarba, spartėjantis technologinis progresas, infrastruktūros tobulinimas, bendradarbiavimas, valstybinės ir vietinės valdžios institucijų funkcijų efektyvesnis paskirstymas) daro didelę teigiamą įtaką ekonominei plėtrai, o pastaroji veda prie subalansuotos gyvenimo kokybės. Pagrindinis regionalizacijos tikslas, pasak Mačio (2006) yra modernizuoti administracinę sistemą dėl sudėtingos ekonominės ir socialinės situacijos. Nacionalinės vyriausybės decentralizuoja atsakomybę, deleguodamos ją subnacionalinėms valdymo institucijoms. Valdžia išlieka centrinės valdžios institucijose, tik teritoriškai sudėtingesne forma. Regionalizacijos modelis nėra visiškai tinkamas dabartinėmis Lietuvos sąlygomis, nes centrinės valdžios institucijos Lietuvoje nėra pajėgios efektyviai spręsti regionų problemų.

Regionalizmo modelio esminis bruožas – regiono valdymas principu „iš apačios į viršų“. Ši koncepcija rodo mažėjantį tradicinės nacionalinės valstybės vaidmenį (Bagdzevičienė ir kt., 2003). Regionalizmas remiasi teritorine integracija, kuriame esminį vaidmenį vaidina bendruomenės identitetas. Ši koncepcija – tai centrinės valdžios neefektyvumo požymis. Tačiau Lietuvoje dar nepakankami aktyvios vietos bendruomenės, galinčios efektyviai spręsti regiono iššūkius ir atstovauti jį už regionų ribų (Mačys, 2006). Dėl šios priežasties šis regioninės politikos modelis kol kas taip pat nėra visiškai tinkamas Lietuvoje. Pažymėtina, kad Leader metodo dėka stiprinami vietos bendruomenių gebėjimai, todėl ateityje regionalizmo modelis gali būti patrauklus.

Regioninės valdžios decentralizacijos principo esmė išsakyta pačiame metodo pavadinime – tai centrinės valdžios perskirstymas žemesniems lygmenims. Ši koncepcija grindžiama subsidiarumo principu, pagal kurį visi sprendimai turi būti priimami geriausiai politikos efektyvumą užtikrinančioje valdžios grandyje. Regioninės politikos įgyvendinime dalyvauja ir centrinė, ir vietos valdžia bei bendruomenės. Tai skatina administracinių regionų socialinę-ekonominę plėtrą. Regioninės valdžios decentralizacijos modelis yra labiausiai tinkamas dabartinėmis Lietuvos sąlygomis, nes jis tarsi apjungia prieš tai nagrinėtų modelių pagrindinius privalumus. (Mačys, 2006).

ES ir Lietuvos, kaip jos narės, regioninė politika grindžiama tarpusavyje susijusiais principais (Nakrošis, 2003):

- *programavimo* (ES struktūrinių fondų parama skiriama integruotoms, daugiametėms ir ES gaires atitinkančioms plėtros programoms įgyvendinti);

- *koncentravimo* (ES struktūrinių fondų parama turi būti panaudojama menkiausiai išsivysčiusiuose regionuose);
- *partnerystės* (visuose paramos įgyvendinimo etapuose konsultuojasi valdžios, verslo, NVO, socialiniais ir kiti kompetentingi partneriai);
- *papildomumo* (parama turi papildyti, o ne pakeisti ES valstybių narių viešąsias ir kitas atitinkamas struktūrines išlaidas);
- subsidiarumo (atspindi regioninės politikos decentralizacijos tendenciją).

Lietuvos regionų tipologijos aspektai. Bendrosios žemė ūkio politikos antrojo prioriteto – kaimo plėtros politikoje svarbiausiu kaimo darnaus vystymosi veiksmu tampa teritorija. Sprendžiant pagrindines vietovės socialines – ekonomines, ekologines, administracines, infrastruktūrines, psichologines problemas, svarbu jos dydis. 2003 m. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu buvo patikslinta Europos Sąjungos regionų klasifikacija. Pagal šį reglamentą buvo nustatyti 3 pagrindiniai statistiniai lygmenys:

- NUTS I (3-7 mln.) – dažniausiai visa šalis, kartais jos stambios dalys (pvz., Vokietijos žemė, Lietuva);
- NUTS II (0,8-3 mln.) – santykinai dideli regionai (pvz., Ispanijos autonominė provincija, Lietuva);
- NUTS III (150 tūkst. – 800 tūkst.) – tarpinis lygmuo tarp regiono ir vietos savivaldos (pvz., Lietuvos apskritys).

NUTS buvo praplėsta 2004 m., įstojus 10 naujų narių ir 2007 m. prie ES prisijungus Bulgarijai ir Rumunijai. Sistema taikoma visai Europos ekonominei erdvei (EFTA) – į ją taip pat įeina Islandija, Lichtenšteinas, Norvegija ir Šveicarija. Pagal NUTS klasifikaciją pirmame lygmenyje visos valstybės narės padalintos į sveiką regionų skaičių. Kiekvienas regionas padalintas į NUTS 2 lygio regionus, o šie į NUTS 3 lygio regionus. Atsižvelgdama į vis didėjantį informacijos poreikį vietose, EK sudarė naują tarpregioninę informacijos sistemą, pirmiausiai suklasifikuodama Bendrijos vietos administracinius vienetus – LAU. Ši sistema suderinta su NUTS ir atitinka anksčiau vartotus NUTS 4 ir NUTS 5. Lietuvoje LAU 1 atitinka savivaldybes. Paskutinis ir mažiausias LAU 2 lygis pastovus visose valstybėse narėse – jį atitinka „seniūnijos“ arba „bendruomenės“ sąvoka. LAU sistema naudojama valstybių vidaus statistikoje.

Regiono tipologija kaimiškojo aspektu ypatingai svarbi ir metodologiniu požiūriu (Vidickienė, Gedminaitė – Raudonė, 2011, Melnikienė, Vidickienė, Gedminaitė – Raudonė, Ribašauskienė, 2012). Iki šiol pagrindiniu kaimiškų regionų tipologijos metodikos klasifikavimo kriterijumi buvo gyventojų tankumas gyvenvietėse. Tačiau šiandieninių socialinių, ekonominių, kultūrinių pokyčių kontekste būtini išsamesni rodikliai. Dabartiniame visuomenės išsivystymo etape labai išsaugo

gyventojų socialinis mobilumas. Migracijos veiksniai keičia kaimo, kaip retai apgyvendintos ir vien žemės ūkiu užsiimančios teritorijos, sampratą. Jasaitis (2005, 2006, 2008a, 2008b, 2009) pažymi kardinaliai pasikeitusį kaimiškųjų vietovių vaidmenį. Jose gyvena maždaug trečdalis Lietuvos gyventojų, tačiau tik kas dešimtas darbuojasi pirminėje žemės ūkio gamyboje. Sparčiai keičiasi kaimo gyventojų struktūra, profesinės veiklos turinys. Įsivyrąja tokios veiklos kaip žemės ūkio produkcijos perdirbimas, prekyba ir paslaugos, kiti neagrariniai verslai. 2004 – 2008 m. tyrimai parodė, kad iki 45% arčiau miestų esančių vietovių gyventojai dirba miestuose. Kaimą, kaip darbo ir gyvenimo vietą, vis dažniau renkasi miestiečiai. Naujose kaimiškumo aspektą atskleidžiančiose regionų tipologijose prioritetiniais yra rodikliai, nusakantys kaimo gyventojų mobilumo galimybes, vidinės migracijos veiksnius. Benaki, Alexandrakis, Apostolopoulos (2007), OECD (2006a) gyventojų mobilumo kontekste išskiria tokius faktorius kaip gyvenamos vietos kaitą, ekonominių veiklų kūrimosi tempus bei užimtumo pokyčius, senėjimo charakteristikas.

Regionų skirstymas pagal kaimiškumą valstybių valdymo tikslams dažniausiai atliekamas Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos metodikos pagalba (OECD, 1994). Ilgą laiką pagrindiniais regionų tipologijos rodikliais buvo gyventojų tankumas ir gyventojų skaičius. Pagal pirmąjį rodiklį teritorijos skirstytos į 3 grupes – miesto, pusiau kaimo ir kaimo. Vietovės, kuriose gyventojų tankumas mažesnis nei 150 žmonių/km², laikomos kaimišku regionu. ES kaimiškomis bendruomenėmis buvo vadinamas vietinis administracinis teritorinis vienetas LAU1, LAU2. Pagal antrąjį kriterijų regionais laikomi didesnės funkcinės teritorijos, kurios klasifikuojamos NUTS-3 lygyje (Vidickienė, Gedminaitė – Raudonė, 2011):

- kaimo regionai, kuriuose per 50 proc. gyventojų gyvena kaimo bendruomenėse;
- pusiau kaimo regionai, kuriuose 15 – 50 proc. gyventojų gyvena kaimo bendruomenėse;
- miesto regionai, kuriuose gyvena mažiau nei 15 proc. gyventojų kaimo bendruomenėse.

Lietuvos regionų tipologijų pagal kaimiškumą tinkamumą regioninei politikai nagrinėja Čaplikas (2010), Jasaitis (2008b), Vidickienė, Melnikienė (2008), Vidickienė, Melnikienė, Gedminaitė – Raudonė, Ribašauskienė (2012).

Lietuvoje naudojama savivaldybių tipologija, kuria remiasi regioninės politikos sprendimai, dalija Lietuvos savivaldybes į dvi dalis – problemines ir neproblemines. Probleminių teritorijų išskyrimo rodikliai yra – vidutinis metinis registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis per 60 proc. didesnis už šalies vidurkį; vidutinis metinis socialinės pašalpos gavėjų ir gyventojų santykis per 60 proc. didesnis už šalies vidurkį; materialinės investicijos vienam gyventojui. Pagal šią metodiką 23 proc. visų savivaldybių yra probleminės.

Europa pasižymi didele teritorijų įvairove, todėl tokia skirstymo tipologija ne visada atspindi realią situaciją. Pvz., NUTS-3 regionuose atskiriami miestai (miesto regionas) ir jų apylinkės (kaimo regionas); valstybėse, turinčiose dideles kaimo bendruomenes, teritorijos su nedideliu

miesto centru priskiriamos kaimo regionui dėl nedidelio šios vietovės gyventojų tankio. Regionų priskyrimas priklauso nuo kaimo vietovių ir pačių regionų dydžio, neatsižvelgiama į kaimyninių regionų charakteristikas, t.y., išskiriami kuo tikslesni regiono kaip atskiro vieneto ypatumai. Dabartiniu metu išskiriami regione vykstantys procesai, išreiškiant juos kaip teritorijos išorinius ir vidinius ryšius. Tai gali būti mažų gyvenviečių ir miesto ryšiai, regionų tarpusavio ryšiai. Ieškoma naujų rodiklių, atspindinčių sparčiai besikeičiančius miesto ir kaimo santykius.

Vidickienė, Gedminaitė – Raudonė (2011) išskiria kelis naujus galimus regionų tipologijos rodiklius: dirbančiųjų ne savo gyvenamojoje vietoje dalis visame dirbančiųjų skaičiuje; regionų grupavimas pagal atokumą, matuojamą važiavimo trukme nuo gyvenamosios vietos iki artimiausio miesto. Autorių nuomone, atokumas gali tapti pagrindiniu regiono kaimiškumo kriterijumi. Esminiu dabartinės kaimo plėtros politikos prioritetu yra aukštos gyvenimo kokybės užtikrinimas. Kelionės trukmė iki miesto, kuriame yra darbo vietos – pajamų šaltinis, teikiamos kaimo gyventojui reikiamos paslaugos, yra lengvai apskaičiuojamas ir mažai diskusijų keliantis rodiklis.

1.2 pav. Lietuvos regionų pasiskirstymas pagal kaimiškumą 2010 m.

Šaltinis: Vidickienė, D., Gedminaitė-Raudonė, Ž. (2011). Lietuvos regionų klasifikavimas pagal kaimiškumą, reminatis atokumo kriterijumi. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 4(24), 51-59.

Mokslininkės, pasinaudodamos Dijkstra ir Poelman pasiūlyta metodika, kurią nuo 2010 m. pradėjo taikyti ir OECD, siūlo Lietuvos regionų grupavimą pagal atokumą (žr. 1.2 pav.) :

- kaimo regionai, jei daugiau kaip 50 proc. to regiono gyventojų važiuoti nuo savo gyvenamosios vietos iki artimiausio miesto užtrunka per 90 min.;

- pusiau kaimo regionai – jei užtrunka nuo 46 iki 75 min.;
- miesto regionai – jei užtrunkama iki 45 min.

Miestas, iki kurio matuota važiavimo trukmė, turi atitikti šiuos kriterijus: jame turi veikti universitetas, ligoninė, teikiamos banko ir teisinės paslaugos, prekybinės paslaugos, tarp kurių turi būti specializuotos parduotuvės. Pagal šiuos kriterijus atrinkti 6 Lietuvos miestai: Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys, Telšiai. Tyrimo rezultatais nustatyta, kad Lietuvoje, taikant šiuos kriterijus, 38 proc. būtų miesto regionai, 37 proc. – pusiau kaimo regionai ir 25 proc. sudarytų kaimo regionai.

1.2. Regionų darnaus strateginio valdymo veiksniai

Strateginio valdymo aspektai. Mokslo apie strateginį valdymą tikraisiais pradininkais laikomi trys fundamentalūs darbai: Chandler „Strategija ir struktūra“ (1962), Ansoff „Korporacijos strategija“ (1965) ir Harvordo universiteto mokslininkų bendra knyga „Biznio politika: tekstas ir atvejai“ (Andrews, 1965; Jucevičius, 1998). Juose suformuluoti pagrindiniai teoriniai tolimesnių strateginio valdymo studijų pagrindai.

Terminas „strategija“ neturi vieno aiškaus apibrėžimo, mokslininkai sąvoką apibrėžia įvairiai. Strateginio valdymo metodologas Ansoff strategiją apibūdina kaip bendrą giją, jungiančią organizacijos veiklą su jos rinkomis (Jucevičius, 1998). Pagal Hofer ir Schendel strategija yra tam tikros taisyklės, pagal kurias priimami valdymo sprendimai (Jucevičius, 1998).

Vieną išsamiausių strategijos suvokimų savo darbuose pateikia Mintzberg (1987). Autorius išskiria penkias skirtingas strategijos sampratas, pagal kurias ji gali būti vertinama ir analizuojama (dažniausiai strategija apibūdinama viena ar keliomis reikšmėmis):

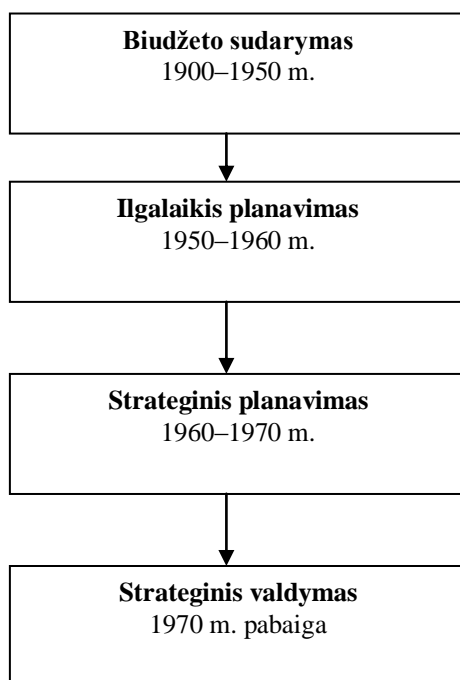
- 1) strategiją kaip planą (*plan*) – veiksmų krypties nustatymą;
- 2) strategiją kaip elgsenos modelį, būdą (*pattern*);
- 3) strategiją kaip poziciją (*position*) – tam tikrų produktų pateikimą tam tikrose rinkose;
- 4) strategiją kaip požiūrį (*perspective*), komunikacijos su aplinka filosofiją;
- 5) strategiją kaip veiksmą (*ploy*), užimant kuo didesnę rinkos dalį, nukreipiant konkurentų ar oponentų dėmesį.

Pasak Arimavičiūtės (2005), strategija bendrąją prasme reiškia tiesiog planą, schemą arba programą, nurodančią, kaip pasiekti numatytus tikslus. Vasiliauskas (2006) strategiją įvardija kaip sprendinių visumą, nusakančią organizacijos svarbiausius ateities tikslus bei priemones jiems pasiekti. Būtina paminėti, kad strategija yra ne tik vadybos, bet ir politologijos mokslų objektas (Melnikas, Smaliukienė, 2007). Didžiosios strategijos pavyzdžiais gali būti valstybės ilgalaikės raidos strategija, nacionalinė darnaus vystymosi strategija, o generalinės strategijos – ilgalaikė ūkio

plėtos strategija, Žemės ūkio ir kaimo plėtos strategija (Zakarevičius, Kvedaravičius, Augustauskas, 2004).

Strateginio valdymo suvokimas brendo palaipsniui. Raipa (2011) pateikia strateginio valdymo evoliuciją pagal Greenley (1989) (žr. 1.3 pav.). Biudžeto sudarymas ir kontrolė buvo pirmasis bandymas valdymą padaryti nors kiek sistemingą, panaudojant biudžeto plano sudarymą vieneriems metams ir jo vykdymo kontrolę. Ilgalaikiu planavimu stengtasi gerą patirtį projektuoti į ateitį.

Strateginis planavimas įsivyravo 1960–1970 m. Teigta, kad praeities tendencijos nebūtinai kartojasi ateityje. Todėl dėmesys buvo kreipiamas į institucijos aplinkos tyrimą, siekiant laiku pakeisti jos veiklos kryptį, plėtoti galimybes, sukurti konkurencinį pranašumą. Strateginis valdymas susiformavo didelėse verslo kompanijose, kaip atsakas į didėjančią išorinės aplinkos pokyčių spartą 7-ojo dešimtmečio pabaigoje. Kaip ir strateginis planavimas, rėmėsi institucijos aplinkos tyrimu. Strateginis valdymas naudojo labai aiškiai apibrėžtus tikslus, tinkamai parengtas priemones ir visas galimybes tikslams pasiekti. Procesas apėmė integruotas, į ateitį orientuotas valdymo perspektyvas (Raipa, 2011).

1.3 pav. Strateginio valdymo evoliucija

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Raipa, A. (Red.). (2011). Naujoji viešoji vadyba. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija.

Vasiliauskas (2006) strateginį valdymą apibrėžia kaip nuolatinį, dinaminį ir nuoseklų procesą, kurio dėka organizacija laiku prisitaiko prie išorinės aplinkos pokyčių, efektyviau išnaudoja savo turimą potencialą. Autorius išskiria 3 strateginio valdymo stadijas (žr. 1.9 pav.):

- strateginę analizę – išorinės aplinkos ir išteklių analizę bei prognozavimą;

- strategijos kūrimą – strategijos apibrėžtį, strateginių sprendimų alternatyvas, jų įvertinimą, galutinius strateginius sprendimus;
- strategijos įgyvendinimą – užduotis vykdytojams, išteklių paskirstymą, biudžeto planavimą, apskaitą ir kontrolę.

Staponkienė (2004) išskiria labai aiškius apibrėžtus tikslus ir tinkamai parengtas priemones tikslams pasiekti, kaip strateginio valdymo pagrindinius kriterijus. Ji nurodo strateginio valdymo modelį iš trijų pagrindinių veiklų: strateginės analizės, strategijos kūrimo ir kontrolės bei etapus ir techniką. Raipa, Staponkienė (2011) pagrindiniu strateginio valdymo elementu įvardija strateginę analizę, nuo kurios priklauso organizacijos sėkmė – kaip ji sugebės suvaldyti grėsmes ir pasinaudoti galimybėmis. Esminė valdymo proceso problema – efektyvios strategijos parengimas ir įgyvendinimas. Laukiamų rezultatų gavimas – tai platus, efektyvus informacijos panaudojimas, strateginių alternatyvų paieška ir vertinimas.

Strateginio valdymo procese išskiriamos dvi pagrindinės metodologijos – nustatytinė ir plėtotinė (Bivainis, Tunčikienė, 2009, Vasiliauskas, 2006). Jų strateginio proceso struktūrą sudaro ir viešajam, ir privačiam sektoriui būdingi komponentai – misija, vizija, strateginės problemos ir strateginiai tikslai, strateginiai sprendimai ir sprendimų įgyvendinimo veiksmų planas.

Nustatytinė metodologija strateginį valdymą traktuoja kaip tiesioginį (nuoseklų) ir racionalų procesą, analizės pagrindu sukuriant strategiją ateičiai ir ją įgyvendinant. Strategijos galutiniai tikslai formuluojami iš anksto, strateginiai sprendimai kompleksiskai parengiami prieš strategijos įgyvendinimą. Šios metodologijos esminis tikslas yra kuo geresnis esamų galimybių išnaudojimas, todėl strategijos rengimas pradedamas strategine analize ir vertinimu (Bivainis, Tunčikienė, 2009).

Plėtotinė metodologija susiformavo vėliau kaip išeitis nustatytinės metodologijos trūkumams šalinti. Jos galutinė tikslinė orientacija nėra iš anksto aiški, o daliniai strateginiai sprendimai yra rengiami per visą vidutinės trukmės periodą. Rengimo ir įgyvendinimo stadijos yra glaudžiai susijusios, aiškiai atskirtas tik analizės etapas Vasiliauskas, 2006).

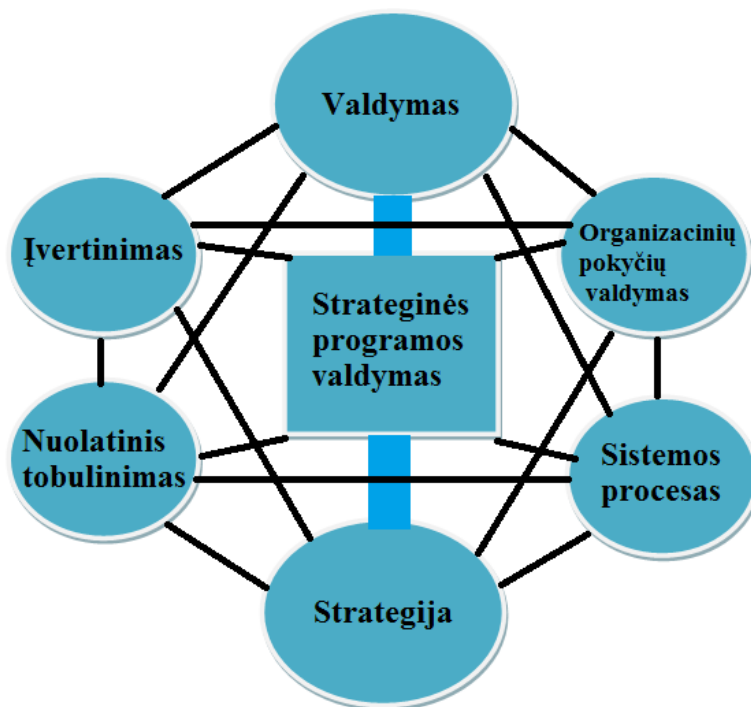
Duobaitės (2010) nuomone, kaimo vietovių lyderiams ir bendruomenei labiau tinkama yra plėtotinė strateginio valdymo metodologija. Pvz., vietos plėtros strategijos veikla nukreipta į viziją, svarbiausi veikėjai yra bendruomenė ir jos inovacijos, esminis principas – „iš apačios į viršų“. Autorė rekomenduoja integruoti abu skirtingus strateginius požiūrius, nes skirtingi valdymo lygiai ir principai sudarys sąlygas darniam strateginiam vietovės valdymui, į procesą įtraukiant skirtingo lygio kaimo plėtros veikėjus.

Raipa, Staponkienė (2011) akcentuoja, kad strateginis požiūris viešajame sektoriuje grindžiamas šiais pagrindiniais principais:

- orientacija į ateitį – aplinkos pokyčių numatymas, o ne reakcija į jau esančius įvykius;

- išorinės aplinkos svarba – ji (ekonominė, socialinė, aplinkosauginė, politinė, technologinė ir kt.) gali suvaržyti arba padėti įvykdyti strategijas;
- strateginis požiūris reiškia nuolatinį, atvirą tikslų ir veiklos pokyčiams procesą.

Strateginiame valdyme prioritetu išskiriama strateginė lyderystė: šiuolaikinių viešųjų institucijų lyderiai, remdamiesi organizacijos gebėjimais ir kompetencijomis, formuoja strategines veiklos kryptis, veiksmus, priemones. Viešojo sektoriaus strategijos įgyvendinamos viešųjų programų pagrindu (žr. 1.4pav.). Jose reglamentuojamos procedūros, taisyklės, nustatomi tikslai, uždaviniai, įgyvendinimo kriterijai, priemonės, veiksmai, numatomos lėšos, laukiamas poveikis visuomenei. Programų vertinimui naudotini kiekybiniai ir kokybiniai metodai – apklausa, dokumentų analizė, stebėjimas, interviu, turinio analizė, ekspertizė.

1.4 pav. Strateginės programos valdymas

Šaltinis: Raipa, A., Staponkienė, J. (2011). Strateginis valdymas šiuolaikiniame viešojo sektoriaus raidos etape. In: Raipa, A. (Ats. red.) Naujoji viešoji vadyba (pp. 57-75). Kaunas: Technologija.

Darnaus strateginio planavimo bruožai. Strateginis regionų plėtros planavimas turėtų būti siejamas su darnumo konceptu, darnos principai turėtų būti taikomi skirtingiems vystymosi procesams ir visoms planuojamoms strategijoms (Tamošiūnas, 2009a). Šaparauskas (2004) įvardija Masser rekomenduojamus 8 darnaus vystymo planavimo principus:

- partnerystė ir atskaitomybė (kolektyvinei atsakomybei kuriamos sąjungos tarp suinteresuotų grupių; kiekviena grupė yra atskaitinga už savo priimtus sprendimus);

- aktyvus dalyvavimas ir skaidrumas (pagrindinės visuomeninės grupės yra įtrauktos į veiklą; visa reikiama informacija kiekvienam lengvai pasiekiamą);
- sisteminis požiūris (ekonominės, ekologinės ir visuomenės problemos turi būti suvokiamos kompleksiskai);
- ryšys su ateitimi (turi būti įvertinti trumpalaikės, ilgalaikės tendencijos ir poreikiai);
- lygybė ir teisingumas (ekonominė plėtra turi būti tolydi, ekologiškai pagrįsta ir socialiai teisinga);
- ekologiniai suvaržymai (turi būti užtikrintas racionalus gamtos išteklių naudojimas);
- ryšys tarp lokalaus ir globalaus masto (turi būti suvokta vietinės darnos įtaka globaliai darnai);
- vietinė svarba (vietiniai veiksmai turi būti realistiški, įgyvendinami ir turi būti pritaikyti vietinės bendruomenės poreikiams).

Savivaldos strateginis planavimas vyksta pagal du modelius. Senasis požiūris remiasi sektoriniu planavimu, o naujasis - grindžiamas darniu erdviu planavimu, integruojančiu ekonomines, socialines, kultūrinę, ekologines, technologines, institucines sritis (Arimavičiūtė, 2011). Jei sektorinis strateginis planavimas plėtoja atskiras vietos viešąsias politikas, tai erdvinis – integruotą teritorijos viešąją politiką. ES valstybėse vieningos erdvinio planavimo apibrėžties nėra. Lietuvoje šis terminas vartojamas urbanistikoje regioninėje politikoje ir atitinka dažnai vartojamas sąvokas „teritorinis planavimas“, „bendrasis planavimas“. Pažymėtina, kad erdvinio strateginio plano centralizacija nėra didelė. Esminis jo tikslas – tinkamos plėtros strategijos nustatymas, paliekant savarankiškesnes atskirų sektorių priemonių įgyvendinimo ir koregavimo galimybes. Erdvinis strateginis planavimas grindžiamas tais pačiais strategijos formavimo etapais ir metodais, kaip ir sektorinis arba funkcinis – stebėseną, PEST, SSGG analizės, vizija, misija, prioritetai, tikslai, priemonės, veiklos.

Regionų plėtros planų rengimo metodikoje nustatoma planų struktūra, koregavimo tvarka, įgyvendinimo stebėseną bei vertinimo sistema (Žinios, nr. 120 -5679). Planas yra pagrindinė regiono socialinės ir ekonominės politikos priemonė. Jo rengimas ir įgyvendinimas apibūdina svarbų regiono viešosios politikos ciklą, kuris turi būti derinamas su šalies ir Europos Sąjungos viešosios politikos ciklais. Regiono plėtros strategijai formuluoti paprastai naudojami du metodai: atitikimo ir konversijos. Naudojant atitikimo metodą, strategijos tikslai ir uždaviniai formuluojami, išryškinant regiono stiprybes bei galimybes. Konversijos metode tikslai ir uždaviniai formuluojami, atsižvelgiant į regiono silpnybes, grėsmes ir siekiama jas eliminuoti. Dalis tikslų ir uždavinių plėtros plane gali būti formuluojami, naudojant atitikimo, dalis – konversijos metodą.

Arimavičiūtės (2011) teigimu, darnus erdvinis strateginis planavimas kaimiškose savivaldybėse sudarytų galimybes plėtoti vietovės identitetą ir vietovės kapitalo sąveiką. Didėjant partnerystės

svarbai kaimo plėtroje, savivaldybių veikla vis labiau siejama su vietos bendruomenių, valdžios ir verslo atstovų dalyvavimu strateginių sprendimų priėmime. Principo „iš apačios į viršų“ taikymas sudaro galimybes kaimo vietovę paversti konkurencinga ir gebančia spręsti ekonomines, aplinkosaugines, socialines ir kultūrines problemas. Viena iš tokių esminių inovacijų yra vietos plėtros strategijų įgyvendinimas.

Mokslinėje literatūroje pateikiama per kelis šimtus, dažniausiai orientuotų į atskiras sritis, darnaus vystymosi apibrėžčių (Čiegis, Tamošiūnas, Ramanauskienė, Navickas, 2010). Tačiau, kaip pastebi Čiegis, Kozlovskij (2011), dauguma mokslininkų sutaria dėl 3 dalykų. Pirma, darniame vystymėsi išskiriami 3 komponentai – ekologinis, ekonominis ir socialinis, kurių sąveika iš esmės apibrėžia darnumo esmę; antra, akcentuojamas gerovės pasiskirstymo vietoje ir laike veiksnys – apibrėžtyse būtinai pabrėžiamos dabarties ir ateities kartų galimybės; trečia, konstatuojama, kad darnus vystymasis yra nesibaigiantis procesas, o ne tam tikros stabilios ir nekintamos būsenos siekis, todėl iš principo nėra konkretaus galutinio darnaus vystymosi tikslo.

Darnaus vystymosi koncepcijoje yra susiejami du neatidėliotini tikslai. Tai liudija apie ekologinį imperatyvą – įsakmų reikalavimą žmogui įgyvendinti savo tikslus, remiantis, pirmiausia, gyvosios gamtos dėsniais (Čiegis, Gavenauskas, 2005):

- vystymosi tikslas – užtikrinti tinkamą, saugų, gerą gyvenimą visiems žmonėms;
- darnumo tikslas – gyventi ir dirbti, atsižvelgiant į biofizines aplinkos ribas.

Šie tikslai gali pasirodyti prieštaringi, bet, nepaisant to, jie turi būti pasiekti kartu.

Faktiškai darnaus vystymosi koncepcijos pagrindą sudaro trys lygiaverčiai komponentai – aplinkos apsauga, ekonominė plėtra ir socialinis vystymasis. Ekonominis darnumas, kuris yra pagrindinis faktorius regionų plėtroje, iš vienos pusės, turi užtikrinti pakankamą ir stabilų ekonominį augimą (finansinio stabilumo išsaugojimas, žemi ir pastovūs infliacijos tempai, gebėjimas investuoti ir inovacijos), iš kitos pusės, turi tenkinti teisingą gamtos išteklių paskirstymą erdvėje tarp regionų ir laike tarp dabarties ir ateities, suderinti ūkinę veiklą bei ekosistemų produktyvumą. Tokios ekonominės darnos veiksmų galimybės grindžiamos Solow išplėta kapitalo pakeičiamumo teorija bei Hicks ir Lindahl maksimalių pajamų, gaunamų išsaugant būtinas turto (kapitalo), atnešančio šią naudą, atsargas kitoms kartoms, koncepcija. Taip įgyvendinama teisingo paskirstymo tarp kartų principas (Čiegis, 2009).

Darnaus vystymosi ekonominėje teorijoje iš naujo suformuluota ir gerokai išplėsta kapitalo kategorija, išskirtos keturios pagrindinės jo formos (Čiegis, 2004):

- žmogaus sukurtas kapitalas (pvz., mašinos, įrenginiai, pastatai);
- gamtinis kapitalas (pvz., atsinaujinantys ir neatsinaujinantys ištekliai);
- žmogiškasis (intelektualinis) kapitalas (pvz., švietimo, sveikatos apsaugos, asmenybės ugdymo bei tobulinimo investicijos);

- socialinis/organizacinis kapitalas (socialinė struktūra bei socialinių – kultūrinių normų ir vertybių sistema, sudaranti bet kurios bendruomenės ar visuomenės funkcionavimo pagrindą ir skatinanti kooperaciją tarp grupių ir jų viduje).

Tai įvertinus, darnų vystymąsi galima apibūdinti kaip dabartinės ir ateinančių kartų gyvenimo kokybės nuolatinį gerėjimą, naudojant tinkamas šių keturių kapitalo rūšių proporcijas.

Regionų organizuotų bendruomenių darnių tikslų suvokimas ir siekiai turi reikštis visuose veiksmuose, nes tik tuomet darnios ekologinės, ekonominės ir socialinės inovacijos tampa kultūros dalimi:

1.1 lentelė

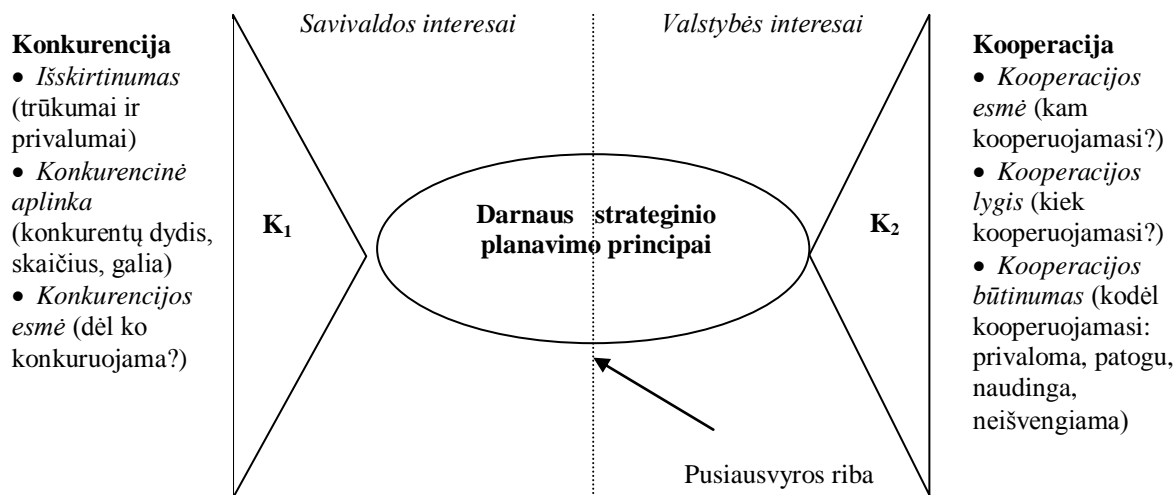
Regiono bendruomenės darnos veiksniai

Darnos veiksniai	Veiksmų turinys
Darnus vadovavimas ir lyderystė:	Teritorinio konkurencingumo požiūris į ilgalaikės pridėtinės vertės kūrimą; įvairių sektorių partnerystė, į vertybes orientuota lyderystė, kai aiškiai suprantama, kas ir kaip kuria vertę (ne tik pelną)
Darni kultūra	Į aplinką orientuota organizacija, aiškiai suvokianti savo svorį, įtaką visuomenei; atvirumas, kūrybiškumas
Darnus intelektinis kapitalas	Bendruomenės narių intelektualių, emocinių savybių ugdymas, aukšta moralė, gerovės ir bendrumo suvokimas, mažesnis gamtinių išteklių naudojimas
Darnūs procesai	Praktikų grupelės ir bendradarbiavimo tinklai visoje vertės kūrimo grandinėje; veiklos procesai orientuoti į ilgalaikės vertės naudojimą, nenusižengiant organizacijos vertybėms; darnos matavimas visoje vertės kūrimo grandinėje.
Darnios technologijos	Sprendimų priėmimo pagrindas – nuolatinis mokymasis bei žmonių, planetos ir pelno harmonijos suvokimas; kokybės vadyba ir matavimai atliekami, naudojant šiuolaikines technologijas, pvz., kaip partnerių bendravimas/bendradarbiavimas, leidžiantis dirbti „iš bet kurios vietos bet kuriuo metu“.
Darni infrastruktūra:	Energijai taupūs pastatai ir juose sukurta natūrali aplinka, investicijos į efektyvesnes ir darnesnes technologijas ir infrastruktūrą.

Šaltinis: sudaryta pagal: Atkočiūnienė, Z. (2011). Žinių vadybos įtaka darnaus vystymosi reikšmėms įgyvendinti organizacijoje. Informacijos mokslai, 2011, 58, 56-73 p.

Vienas dažniausiai naudojamų darniam strateginiam planavimui modelių yra Bendrasis vertinimo modelis, atliekantis keturias esmines funkcijas (žr. 1 priedą) (bendrasis vertinimo modelis, 2006):

- nustato unikalias viešojo sektoriaus organizacijų savybes;
- tarnauja kaip priemonė vadovams, norintiems patobulinti organizacijų veiklą;
- jungia įvairius kokybės vadybos modelius;
- leidžia palyginti viešojo sektoriaus organizacijas.

1.5 pav. Darnaus strateginio planavimo modelis 2K

Šaltinis: Tamošiūnas, T. (2009a). Darnus regionų vystymasis: Šiaulių regiono socialinės ir ekonominės plėtros sisteminis tyrimas. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Kaunas: VDU.

BVM taikytinas visame viešajame sektoriuje, viešojo sektoriaus organizacijose regioniniu, nacionaliniu ir vietiniu lygiais. Devynių blokų struktūra apima svarbiausius aspektus, kurie turėtų būti analizuojami bet kurioje organizacijoje. Kiekviename iš blokų yra nurodyti kriterijai, kuriuos būtina apsvarstyti vertinant organizaciją. Modelio taikymas suteikia organizacijai galimybę inicijuoti nuolatinio tobulinimo procesą.

Tamošiūnas (2009a) pateikia regiono darnaus strateginio planavimo konceptualų modelį – 2K (žr. 1.5 pav.), kurio esmė – darnaus strateginio planavimo principų/komponentų – konkurencijos ir kooperacijos suderinimas. K1 – konkurencijos komponentas, įtraukiantis išskirtinumą, konkurencinę aplinką, konkurencijos esmę, K2 – kooperacija, apimanti kooperacijos esmę, lygį, būtinumą. Šiame modelyje abu komponentai turi būti suderinti, t.y. pusiausvyros riba gali būti paslanki, tačiau nei vienas iš komponentų negali dominuoti. Abiejų principų sėkmingas suderinimas naudotinas strateginiuose planuose, ypač prioritetų, strateginių tikslų, uždavinių identifikavime.

Kooperacijos ir konkurencijos principai turi padėti viešojo sektoriaus institucijoms išlaikyti darną tarp savo ir valstybės interesų, atsižvelgti į situaciją, kada ir su kuo kooperotis, o kada ir su kuo konkuruoti. Šiame modelyje integruojasi ir Bendrojo vertinimo modelio pagrindiniai privalumai (pvz., atsižvelgiant į konkurencijos arba kooperacijos komponentus, nustatoma veiklos kryptis ir susitariama, kas turi būti daroma organizacijos veiklos tobulinimui; parodo sąsajas tarp tikslų, strategijų, procesų ir kt.).

Regiono konkurencingumo skatinimas ir darnus vystymasis buvo vieni iš svarbiausių strateginių tikslų jau nuo Europos integracijos pradžios (1957 m.). Jie įtvirtinti daugelyje strateginių Europos Sąjungos dokumentų: Europos Vieningosios rinkos programoje (1986–1992 m. laikotarpis), Lisabonos strategijoje (2000–2010 m. laikotarpis) ir naujoje strategijoje

„Europa 2020“ (2010–2020 m. laikotarpis). Baigiantis Lisabonos strategijoje numatytam laikotarpiui, akivaizdu, kad joje numatyti tikslai sunkiai įgyvendinami pasaulinės ekonominės krizės sąlygomis, todėl pradėta rengti nauja strategija „Europa 2020. Remiantis A. Baleženčio, V. Baleženčio (2011) pasiūlytu strateginio valdymo modeliu, skirtu sėkmingam strategijos „Europa 2020“ įgyvendinimui, pagrindiniais koncepcinio modelio schemas komponentais laikomi:

- efektyvus ES, valstybių grupių ir atskirų valstybių tikslų nustatymas;
- bendrojo mokymosi procesų, leidžiančių dalytis gerąja ES valstybių narių patirtimi, sukūrimas;
- struktūrinių rodiklių, tolygiai atspindinčių visas darnaus vystymosi dimensijas, sukūrimas;
- pažangos įvertinimo sistemos, susidedančios iš apskaitos ir daugiakriterio įvertinimo metodų, taikymas, klasifikuojant valstybes nares ir skirstant finansinę paramą. Finansinę paramą savo ruožtu turėtų skatinti tarpusavio mokymosi procesai.

Anot A. Baleženčio, V. Baleženčio (2011), šis modelis gali būti taikomas ir regionų plėtros skatinimui.

2. KAIMO PLĖTROS TERITORINĖ KONCEPCIJA

2.1. Kaimo plėtros politikos raidos bruožai

Bendrosios žemės ūkio politikos reformos. Bendroji žemės ūkio politika (toliau BŽŪP) pirmą kartą parengta 1962 m., praėjus ketveriems metams po Bendrosios rinkos įkūrimo Romos sutartimi (Bendrosios žemės ūkio..., 2011). Jos pagrindinis tikslas užtikrinti pakankamą maisto gamybos lygį buvo pasiektas.

Pirmieji du dešimtmečiai pasižymėjo ne labai pavykusia kova su produkcijos pertekliumi. Dėl aukštų palaikomųjų kainų, palyginus su pasaulinėmis, maisto gamybos tempai nuolat augo. 9-ojo dešimtmečio pradžioje pagrindiniai veiksmai buvo nukreipti mažinti atotrūkį tarp pasiūlos ir paklausos, suvaldyti Bendrijos išlaidas žemės ūkiui. Tuo metu buvo paskelbta Žalioji knyga, kurios tikslas sumažinti Bendrijos žemės ūkio produkcijos kainas, priartinant prie pasaulinių, diegti biudžeto stabilizavimo bei rinkų pasiūlos kontrolės visuose sektoriuose priemonės, pvz., kainos ir parama mažinama, pasiekus nustatytą gamybos limitą, savanoriškas atsisakymas dirbti ariamą žemę, remti dėl reformos nukentėjusius smulkiuosius ūkininkus.

1992 m. laikomi didžiųjų pokyčių metais – antrosios reformos pradžia. Nepavykus suvaldyti žemės ūkio produkcijos pertekliaus bei biudžeto išlaidų, BŽŪP buvo iš pagrindų pakeista. Pradėta taikyti kompensacinio pajamų rėmimo sistema vietoje buvusios kainomis pagrįstos rėmimo sistemos, pvz., ženkliai sumažinus jautienos mėsos kainas, skiriamos priemokos už kiekvieną galviją, galimybė vyresniems kaip 55 m. ūkininkams išeiti į pensiją, agrarinė aplinkosaugos parama, naudojančiais aplinką tausojančias technologijas, parama už žemės ūkiui skirtos žemės apželdinimą.

Trečioji BŽŪP reforma susijusi su „Darbotvarkė 2000“. Įgyvendinus ankstesnės reformos numatytas priemones ir pasiekus reikiamų rezultatų, iškilo galimas naujas žemės ūkio produkcijos rinkos ir biudžeto išlaidų destabilizavimas, įsijungus į ES buvusioms Tarybų Sąjungos bloko valstybėms. Į Darbotvarkę - 2000 įtraukus 1996 m. Koriko konferencijos išvadas, pirmą kartą aiškiai pritarta kaimo plėtros politikos stiprinimui: žemės ūkio veiklos derinimas su aplinkos apsauga, žemės ūkio išlaidų skyrimas teritorijų planavimui, žemės ūkio gamybą papildančios ar alternatyvios veiklos skatinimas. 1997 m. Europos vadovų Taryba Liuksemburge pirmą kartą pabrėžė žemės ūkio daugiafunkciškumą ir įtvirtino tai strateginiu reformos tikslu (Bendrosios žemės ūkio..., 2011). Ši naujoji kaimo plėtros politika pavadinta antruoju BŽŪP ramsčiu (pirmuoju ramsčiu laikytina rinkų politika ir parama). Programa „Darbotvarkė 2000“ planuota 2000 – 2006 m.

Ketvirtoji 2003 m. BŽŪP reforma, susijusi su 2000 – 2006 m. programos vidurio laikotarpio analize, vadinama ambicingiausia reforma. Jos vieni esminių tikslų buvo pasirengti ES plėtrai bei svariau užtikrinti visuomenės aplinkos išsaugojimo ir produktų kokybės poreikius.

Kaimo plėtros politikos raida. Kaimo plėtros politikos pradžia sietina su trimis 1972 m. EB direktyvomis dėl – ūkių modernizavimo; priemonių, skatinančių nebesiversti žemės ūkio veiklą; socialinės ir ekonominės informacijos teikimo bei profesinio ūkininkų mokymo.

1975 m. patvirtinta dar viena direktyva dėl ūkininkavimo kalnuotose ir mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse. 1985 m. direktyvas pakeitė Tarybos reglamentas (EB) dėl žemės ūkio struktūrų efektyvumo didinimo, pvz., investicijos į žemės ūkio valdas, jaunųjų ūkininkų rėmimas, miškininkystė.

1988 m. reformavus struktūrinius paramos fondus, žemės ūkio politika tapo regioninės politikos dalimi. Nujos finansinės galimybės buvo skirtos ir atsilikusių regionų bei kaimo vietovių plėtrai.

1992 m. reformos laikotarpiu pirmą kartą buvo finansuojamos su žemės ūkio produkcijos rinka nesusijusios priemonės. Ši reforma pakeitė tradicinę BŽŪP sampratą, kurioje kainų ir rinkų politika buvo griežtai atskirta nuo struktūrinės politikos. Tai priemonės, susijusios su aplinkos apsauga, miškininkyste, ankstyvu ūkininkų išėjimu į pensiją. Kaimo plėtros politikos tikslai papildyti naujomis priemonėmis, pvz., kaimų atnaujinimas ir plėtra, kaimo paveldo skatinimas ir atnaujinimas.

„Darbotvarkė – 2000“, įgyvendindama integruotą darnaus kaimo vystymosi politiką, įgalino tarpuriau tarpusavyje suderinti kaimo plėtros ir kainų bei rinkų politikas, t.y., abu BŽŪP ramsčius. Šis naujas požiūris įtvirtintas ES Tarybos reglamente (EB) Nr. 1257/1999, pakeitusiam iki tol galiojusius 12 reglamentų. Naujuoju teisės aktu sukuriama Bendrijos paramos subalansuotai kaimo plėtrai pagrindai (ES Tarybos reglamentas..., 1999).

2003 m. reforma įtvirtino pagrindinį kaimo plėtros politikos tikslą – visokeriopai skatinti darnų, žemės ūkio daugiafunkciškumu paremtą kaimo vietovių vystymąsi. Nuo šiol kaimo vietovė laikoma ne tik vien žemės ūkio produkcijos gamybos teritorija. Ji turi teikti ir įvairiapusiškas kitas paslaugas, kurti pajamų šaltinius ir darbo vietas, išsaugant ir turtinant kultūrą, aplinką, paveldą.

2004 m. į ES įstojus 10 naujų valstybių, išryškėjo kaimo vietovių įvairovė (Antrasis BŽŪP ramstis..., 2011). Europos institucijos, atsižvelgdamos į ženkliai pasikeitusią situaciją, naujai 2007 – 2013 metų finansinei perspektyvai sujungė visas ankstesnes paramos priemones ir 2005 m. įsteigė kaimo plėtros finansavimo instrumentą – Europos žemės ūkio kaimo plėtros fondą. ES Tarybos sprendime..., (2006) nurodomos Bendrijos strateginės gairės kaimo plėtrai 2007 – 2013 m. programavimo laikotarpiui: tai ES darnaus vystymosi strategija ir atnaujinta Lisabonos ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo strategija. Pabrėžiami prioritetai – daugiafunkcinio ūkininkavimo svarba maisto produktų, kraštovaizdžio, kultūros bei gamtos paveldo turtinimui ir įvairovei visoje Bendrijoje. Pagal Bendrijos strategines gaires šio laikotarpio kaimo plėtros strategijose ir programose numatytos 4 kryptys:

- žemės ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas;

- aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas;
- gyvenimo kokybės kaimo vietovėse gerinimas ir kaimo ekonomikos įvairovės skatinimas;
- užimtumui ir veiklos įvairinimui skirtų vietos gebėjimų stiprinimas.

2 priede pateikiami 3 ir 4 krypčių ES prioritetai ir jų įgyvendinimo pagrindiniai veiksmai.

Kiekviena ES valstybė, remdamasi nustatytais krypčių prioritetais, priemonėmis ir veiksmais, parengia nacionalinę kaimo plėtros strategiją bei iš jos išplaukiančias programas.

Lietuvos kaimo vizija. Lietuvoje pirmą kartą strateginių kaimo politikos krypčių formulavimui panaudotas politikos planavimo metodas – Žalioji knyga (Žalioji knyga. Žalioji..., 2010, Melnikienė, Vidickienė, 2010). Iki šiol kaimo politikos prioritetus, grindžiamus SSGG metodu, rengdavo nedidelės ekspertų grupės. ŽŪM ir Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas parengė Žaliąją knygą „Lietuvos kaimo ateitis“, kviesdami visuomenę prisidėti prie Lietuvos kaimo politikos po 2013 m. formavimo. Gauta apie tūkstantį pasiūlymų iš įvairių organizacijų bei atskirų asmenų.

Žaliojoje knygoje pateiktas XXI amžiaus kaimo politikos modelis (žr. 2.1 lent.). Išskiriami 4 darnaus kaimo vystymosi principai – kultūrinis, socialinis, ekonominis ir politinis. Visus principus jungianti gija yra gamtinės aplinkos tausojimas ir turtinimas. XXI a. modelyje atskleidžiamas naujas į vietovę orientuotas požiūris, atsiradęs žinių visuomenės kontekste. Šio amžiaus kaimo politikoje vyrauja ne ekonomika, o kultūra. Aukščiausias prioritetas suteikiamas pagrindiniam darnaus vystymosi reikalavimui – ką paliksime ateities kartoms ir kaip jų būsimą gerovę suderinti su dabartine kaimo veikla. Esminėmis ir lygiavertėmis kaimo politikos sritimis šalia žemės ūkio tampa gamtosauga, gyvenimo kokybė kaime, vietinių iniciatyvų skatinimas.

2.1 lentelė

XX a. ir XXI a. kaimo politikos modeliai

Kaimo politikos principai	XX a. modelis	XXI a. modelis
Kultūrinis	Kaimas – nacionalinių tradicijų saugotojas	Gyvenimas harmonijoje su gamta, galvojant apie ateities kartas
Socialinis	Kaimas – miesto maitintojas, todėl, norint užtikrinti pakankamo maisto kiekio gamybą, valstybė turi remti žemdirbius, kad jie liktų gyventi kaime	Kaimas yra miesto sodas, todėl norint užtikrinti jo žydėjimą ir derėjimą, valstybė turi rūpintis gamtos išsaugojimu, visų pirma, paremdama gamtą tausojančius ir sveikus produktus gaminančius žemdirbius
Ekonominis	Žemės ūkis industrializuojamas, siekiant padidinti darbo našumą, kuris daug žemesnis nei pramonėje	Daugiasektorinė ekonomika, padedanti išvengti žemės ūkio produktų perprodukcijos ir gamtos alinimo bei kurianti darbo vietas nenorintiems ir nesugebantiems ūkininkauti
Politinis	Žemdirbiai reikalauja „teisingų“ kainų	Siekimas suderinti vietinės kaimo bendruomenės vertybes su persikėlėlių iš miesto gyvenimo būdu

Šaltinis: Žalioji knyga. Lietuvos kaimo ateitis (2010). Vilnius: LAEI.

Žaliojoje knygoje formuluojama Lietuvos kaimo vizija: Lietuvos kaimas – tai vieta, kurioje gera gyventi, kurioje gyvendamas gali dirbti mėgstamą darbą, kur norisi atvažiuoti laisvalaikio (Melnikienė, Vidickienė, 2010). Būtina pabrėžti, kad Žaliosios knygos siūlymuose kaimo gyvybingumas yra siejamas su jaunimo įsitvirtinimu jame, politikos priemonių orientavimu į jaunimo vertybes ir poreikius, sąlygų, kuriose jauni žmonės norėtų gyventi, sudarymu. Šių priemonių kompleksas stiprina vietovės identitetą ir leidžia jį pilnai panaudoti darniam kaimo vystymuisi.

Analizuojant naujosios kaimo politikos pranašumus, būtina pabrėžti ir galimas grėsmes (Žalioji knyga. Lietuvos..., 2010). Žemdirbių ūkių, paramos dėka apsirūpinusių modernia technika ir įrengimais, stambėjimas gali sukelti grėsmes: žemės ūkio monopolizacija, taršios gamybos koncentracija. Šeimos ūkiai, propaguojantys žaliąją gamybą, gali būti išstumti iš rinkų. Stambios kompanijos, nualinusios vietovę, gali verslus perkelti į kitas teritorijas. Galimos situacijos, kai pajamų nelygybė tarp kaimo gyventojų tampa didesnė nei tarp kaimo ir miesto. Nepakankamas veiklų diversifikavimas slopina užsimezgasias iniciatyvas. Galimos konfliktinės situacijos tarp senųjų ir naujųjų kaimo gyventojų.

Perėjimas į kokybiškai naują situaciją visuomet yra skausmingas, todėl sprendimai priklauso nuo nauja kaimo politika patikėjusios bendruomenės aktyvumo ir veiksmų.

2.2. Kaimo plėtros teritorinio požiūrio aspektai

Požiūris į kaimo plėtrą raida. Iki reformos „Darbotvarkė 2000“ Žemės ūkio politikos kaita buvo susiję su žemės ūkio produkcijos trūkumu arba pertekliumi. Pagrindiniu ir vieninteliu BŽŪP prioritetu buvo bendrasis rinkos organizavimas. Visa parama kaimui skirta žemės ūkio sektoriaus efektyvumo didinimui. *Todėl šis požiūris mokslinėje literatūroje dažniausiai vadinamas šakiniu arba sektoriniu.*

Jurkėnaitė, Volkov, Martišiūnaitė (2011) pažymi, kad „Darbotvarkė 2000“ iš esmės pakeitė BŽŪP kryptys. Žemės ūkio politika, apart žemės ūkio produkcijos rinkų, kitu prioritetu iškelė kaimo plėtrą. Ji buvo orientuota į kaimo gyventojus, aplinkosaugą, ne vien į žemės ūkio veiklą. Autoriai akcentuoja, kad dėl žaliųjų kritikos, visuomenės išaugusio susidomėjimo aplinkos apsauga žemės ūkio produkcijos gamintojai privalėjo reaguoti į gamtinės aplinkos išsaugojimą bei kaimo bendruomenės gerovės didinimą, darnaus vystymosi reikalavimus. Taip BŽŪP atsirado antrasis prioritetas – Kaimo plėtra. Jei ankstyvoji kaimo plėtros politika buvo gana tampriai susijusi su žemės ūkio struktūra, tai XXI a. pradžioje joje jau buvo akcentuojamas ne ekonominis, o darnaus vystymosi principas. Kaimo veikla tampa įvairialype, plėtra – daugiafunkcinė. Visa kaimo vietovė

arba teritorija - jos unikalios gamtinės, kultūrinės, ekonominės, socialinės ir bendruomenės kompetencijos galimybės yra jos turtas, kapitalas, kurį reikia saugoti ir turtinti. *Šis požiūris į kaimo plėtrą vadinamas teritoriniu.*

Treinys (2005), analizuodamas kaimo plėtrą teritoriniu aspektu, pažymi jos įvairiapusiškumą. Kaimo vietovė, anksčiau buvusi tik žemės ūkio produktų gamybos vieta, dabar turi ir gali atlikti daug įvairesnių funkcijų:

- palaikyti tinkamą gamtinę aplinką, kraštovaizdį;
- išsaugoti ir turtinti kaimo kultūrinį materialųjį ir nematerialųjį paveldą;
- kurti ir tinkamai eksploatuoti kaimo infrastruktūrą;
- atgaivinti ir puoselėti tradicinius kaimo amatus, kitas kaimui svarbias ekonomines veiklas.

1997 m. ES žemės ūkio politikos pagrindu pripažintas europinis žemės ūkio modelis (EŽŪM) (Treinys, 2005). Esminiai jo bruožai yra darnus, daugiafunkcinis žemės ūkis ir įvairialypė kaimo plėtra, pagrįsta ekonominių, socialinių, kultūrinių bei aplinkosauginių vertybių derinimu, stipri žemdirbių ir bendruomenės ekologinė savimonė, reikšminga ES parama. Žemės ūkio daugiafunkciškumas siejamas su naujomis kaimo vietovės veiklomis, naujais bendruomeniniais santykiais, puoselėjamomis kultūrinėmis vertybėmis, nauja kuriama pridėtine verte. Tai vietinių gamtos išteklių panaudojimas (kaimo amatai, kaimo turizmas, miškininkystė, žvejyba, medžioklė), kaimo vietovių aplinka (rezidentinė gyvenamoji vieta, puikus kraštovaizdis, etnokultūros paminklai). Kaimo vietovių inovacijomis tampa ne atskiras ūkininkas ar jų grupė, bet naują ekonominį, socialinį, ekologinį, kultūrinį požiūrį išreiškianti kaimo vietovė ir joje gyvenanti organizuota bendruomenė.

Inovacijų koncepcija kaimo plėtrai. Šiandieniniai kaimo vietovių iššūkiai labai įvairūs. Kiekvienai teritorijai visuomet yra dvi vystymosi alternatyvos: arba bendruomenė taiko naujas plėtros galimybes, naujai suvokia vietovės kapitalą, arba vangiai reaguoja į kylančias problemas, ką patiria daugelis kaimo bendruomenių. Iššūkiai priklauso nuo vietovės specifinių sąlygų ir išorinių faktorių, pvz., nauji miesto ir kaimo santykiai priemiestinėms ir atokioms seniūnijoms.

Europos Leader Obsevatorija atliko naujų iniciatyvų taikymo 80 vietovių analizę ir jas sugrupavo į 8 sritis (Kaimo plėtra ir inovacijos, 1997). Rezultatų vertinimas parodė, kad šie nauji sprendimai prieštarauja paplitusiam požiūriui, jog atsilikusios teritorijos gali taikyti tik kompensacinius ar palengvinančius esamą situaciją sprendimus. Inovacijos padeda spręsti tam tikras ir miesto problemas, pvz., aplinkos taršos, socialinės atskirties, nedarbo. Kiekvienoje srityje pristatomi esminiai kaimo vietovės iššūkiai; teikiami klasikiniai patikrinti problemų sprendimo keliai, kurie kartais šiandien yra netinkami konkreitiems teritorijos poreikiams; įvardijami inovatyvūs kaimo plėtros veiksmai. 3 priede pateikiamos kaimo darnaus vystymosi galimybės 4

inovacinėse srityse. Be jame paminėtų sprendimų, akcentuojamas vietovės konkurencingumo didinimas. Tai darbo vietų kūrimas, taikant lanksčią užimtumo skatinimo ir pasidalijimo darbu politiką, naujas darbo organizavimo formas: moterų veiklos ne žemės ūkio srityje, kultūros, laisvalaikio paslaugos, tradicinių moterų gebėjimų panaudojimas; profesinė sanglauda visuomeniniame darbe; profesinio švietimo ir sanglaudos tinklų steigimas; žemės ūkio ir maisto produktų kokybės gerinimas bei tiesioginė jų prekyba; perėjimas nuo ūkininko prie verslininko koncepcijos; specifinių konkrečiai teritorijai produktų gamyba; efektyvus naujų kaimo ir miesto ryšių panaudojimas, tarpsektorinės partnerystės plėtra.

Apibendrinant galima teigti, kad teritorinio požiūrio į kaimo plėtrą galimybės įgalina naujai suvokti kaimo gyvenimo kokybę. Atgaivinant ir puoselėjant gamtines, istorines, kultūrinės vertybes, skatinant vietos identitetui svarbias ekonomines veiklas, sukuriant naujus dinamiškus, partneryste grįstus santykius bendruomenėje ir sprendimų priėmimo, šiuolaikišką kaimo įvaizdžio sklaidą, galima sukurti darnias, konkurencingas kaimo teritorijas, galinčias rasti atsakus į globalizacijos procesus.

Teritorinio požiūrio į kaimo plėtrą aspektai. Teritorinio požiūrio į kaimo plėtrą atsiradimą lėmė keli faktoriai: vartotojų poreikių ir rinkos galimybių, institucijų prioritetų vertinimo pokyčiai, naujų IRT priemonių plėtra (Kaimo vietovių teritorinio..., 2007). Globaliniuose procesuose šie veiksniai skatina kaimo bendruomenės didinti savo vietovių konkurencingumą, išryškinant visus specifinius jos ypatumus, pvz., aplinką, kultūros paveldą, tradicinius amatus. Vis stiprėjantis bendruomenių bendradarbiavimas ir IRT plėtra suteikia galimybes kurti informacinius tinklus, keičia požiūrį į kaimo erdvės ir atstumus, pvz., vietos gamintojai gali laisvai siūlyti savo produkciją ir paslaugas viso pasaulio gyventojams. Kaimo vietovė ir joje gyvenanti bendruomenė tampa struktūra, galinčia spręsti XXI a. iššūkius. Tam, pirma, būtina suvokti pasikeitusią kaimo plėtros politiką, palankią teritorijų darniam vystymuisi; antra, vietovė turi tapti visiems jos gyventojams bendra gyvybinga erdve su ryškiu tapatumo jausmu kiekvienam. Bendruomenė turi aiškiai suprasti vietovės išteklių ir savo kompetencijos privalumus.

Teritorinis požiūris tampa pagrindine kaimo plėtros koncepcija. Tai naujas darnaus kaimo vystymosi scenarijus, kurio esmė yra vietovės ir jos plėtros sąsajos, įvairių veiklos konkurencingumo paieška. Vietovė tampa visų plėtros strategijų ašimi. Šio požiūrio atsiradimui ypatingą reikšmę turėjo nuo 1991 m. prasidėjusios Leader bendrijų iniciatyvos (Kaimo vietovių teritorinio..., 2007). 2.2 lentelėje pateikiami galimi kaimo plėtros scenarijai. Teritorinis požiūris neprieštarauja žemės ūkio efektyvinimui, netgi papildo jį. Galimas visų trijų scenarijų taikymas vienu laiku. Privalumas yra tas, kad ir žemės ūkio intensyvinimas, ir subsidijos atveria kelią teritoriniam požiūriui, užtikrinančiam ilgalaikį kaimo vietovės gyvybingumą:

1. sujungiamas žemės ūkio efektyvinimas su teritoriniu planavimu ir gamtos išteklių valdymu;

2. sukuriama darni, skaidri, viešojo ir privataus sektorių partneryste grįsta finansinės paramos panaudojimo sistema.

2.2 lentelė

Kaimo plėtros scenarijai

Scenarijaus tipas	Politikos tipas	Numatomas poveikis	Poveikio trukmė
Žemės ūkio intensyvinimas	Sprendimas priimamas nacionaliniu lygiu	Žemės ūkio konkurencingumo didinimas; gyventojų mažėjimas	Vidutinės trukmės poveikis
Parama	Subsidijos ūkininkams, kitoms gyventojų grupėms	Veiklos ir bendruomenių palaikymas viešuoju finansavimu	Greitas poveikis
Teritorinis konkurencingumas	Teritorinis požiūris: apjungia plėtros veikėjus, rinkas ir viešosios paramos priemones	Laipsniškas kaimo vietovių atgaivinimas, restruktūrizacija; prisitaikymas prie naujų kaimo vietovių funkcijų ir pasikeitusios paklauskos	Ilgalaikis poveikis

Šaltinis: Kaimo vietovių teritorinio konkurencingumo stiprinimas. (2007). Kaunas: LŽŪU.

Melnikinė, Vidickienė (2010), Vidickienė (2010) pažymi, kad XXI a. iš esmės keičiasi kaimo politikos prioritetai – pereinama nuo sektorinio arba šakinio, vien tik į žemės ūkį nukreipto požiūrio, prie regioninio, vadinamo „į vietovę orientuoto“ arba teritorinio požiūrio. Šioje koncepcijoje prioritetu laikomas kaimo, kaip teritorinio vieneto, vaidmuo. Pramoninėje visuomenėje kaimiškose vietovėse vyravo žemės ūkis, pagal jo rodiklius buvo sprendžiama apie šių teritorijų konkurencingumą, o mieste buvo sukaupta pramonė. Tai buvo esminis miesto ir kaimo skirtumas. XXI a. pirmaujančiose šalyse paslaugų sektorius yra ir mieste, ir kaime, todėl ankstesnis skiriamasis bruožas nyksta. Į pirmą vietą iškyla kaimiško regiono konkurencingumas, vietinių išteklių panaudojimas ir jų vertės didinimas. Pagrindiniu reguliavimo instrumentu tampa investicijos. Jei industrinėje visuomenėje pagrindiniai veikėjai buvo nacionalinė valdžia ir žemdirbiai, tai dabar – visi valdžios lygmenys, vietos aktyvistai, nevyriausybinių organizacijų atstovai.

Vidickienė (2007) pažymi, kad teritorinio požiūrio paplitimą didžia dalimi lėmė įtakingos organizacijos OECD leidinys „Naujoji kaimo paradigma: politika ir valdymas“, kuriame pasisakoma už „į vietovę orientuotą“ koncepciją (OECD, 2006).

Perėjimas prie naujosios koncepcijos yra sudėtingas procesas, todėl tiek Lietuvos, tiek ES kaimo politikoje į šiuolaikinės visuomenės keliamus iššūkius reaguojama laipsniškai. ES praktikoje, nors ir pasisakoma už naująją paradigmą, vis dar tebesilaikoma senojo požiūrio. Kaimo plėtros socialiniai, kultūriniai, ekologiniai klausimai laikomi tik menka papildoma dalimi prie žemės ūkio politikos formavimo. Bendrijos kaimo plėtros strateginėse gairėse 2007 – 2013 m. numatytose kryptyse viename lygyje įrašomi žemės ūkio ir miškininkystės sektorių konkurencingumo didinimas bei kaimo žmonių gyvenimo kokybės gerinimas. Integracija dar priimama taip, lyg šio proceso pagrindiniu ramsčiu laikomas žemės ūkis.

ES regioninės politikos prioritetu taip pat yra kompleksinis teritorinis požiūris. Žinių visuomenėje esminis vaidmuo tenka paslaugų sektoriui, kuriame kaimas turi savų naujų galimybių, pranašumų. Šiose vietovėse sukaupti gamtiniai ir kultūriniai išteklių svarbūs visai visuomenei. Kaimas yra svarbus ir kaip žemės ūkio produkcijos gamintojas – tiekėjas, ir kaip naujų, miesto gyventojams patrauklių funkcijų įgyvendintojas (Jasaitis, 2005, 2006, 2008).

Teritorinio požiūrio įsitvirtinimą kaimo politikoje teigiamai įtakoja regioninės politikos principai ir metodai. Naujame regioninės politikos raidos etape pagrindiniu sėkmės veiksniu yra žinios. Tai „Besimokančio regiono“ koncepcija, klasteriai, bendradarbiavimo tinklai ir pan. Valstybės valdymo strategijų hierarchija taip pat orientuota į teritorinį valdymą (Vidickienė, 2007). Sektorinio ir teritorinio valdymo skirtumus pabrėžia privatus verslas, kurio strategijos paskirtis yra įgyti ir išlaikyti konkurencinį pranašumą savo veikloje, reaguoti į galimas grėsmes ir galimybes. Strategijos specialieji tikslai susiję su šiuolaikinių metodų funkcijų atlikimui taikymu, akcentuojami vidiniai išteklių bei iššūkiai. Kaimo regionai analogiškai turėtų vertinti savo fizines, kultūrinės, ekonomines, socialines galimybes, rengti vietos plėtros strategijas, kompleksiskai atspindinčias aplinkos pokyčius.

Šiuolaikinis kaimas privalo tenkinti konkurencingumo kriterijus:

- kaimo veiklų strateginis suderinamumas su bendraisiais nacionaliniais tikslais, darnaus vystymosi principais ;
- vietovės išskirtinių išteklių darnus naudojimas plėtrai;
- viešojo, privataus sektorių veikėjų ir institucijų dalyvavimas vietovės plėtros procesuose;
- bendradarbiavimas su kitomis vietovėmis regioninės, nacionalinės, ES politikos kontekste.

Teritorinio požiūrio koncepcijos taikymai – tai vietos projektai, kuriuose ugdomi vietos veikėjų ir institucijų gebėjimai: kritinis vietovės aplinkos įvertinimas, komandinis darbas, į rezultatą orientuoti veiksmai, bendradarbiavimas (Kaimo vietovių teritorinio..., 2007). Jie gali būti susieti su 4 teritorinio konkurencingumo tipais:

- aplinkosauginiu konkurencingumu – vietos veikėjų gebėjimu maksimaliai panaudoti aplinkos išskirtinumą ir užtikrinti gamtinių išteklių bei paveldo tausojimą bei puoselėjimą;
- ekonominiu konkurencingumu – gebėjimu sukurti, išlaikyti ir didinti vietos produkcijos ir paslaugų maksimalią pridėtinę vertę ir išskirtinumą;
- socialiniu konkurencingumu – gebėjimu susitelkti efektyviai bendrai veiklai;
- vieta pasaulyje (regione, šalyje, sąjungoje) – gebėjimu išreikšti vietovės išskirtinumą iš kitų teritorijų, užtikrinant prisiimtą įsipareigojimų gyvybingumą.

LEADER patirties apibendrinimas (žr. 4 priedą) skatina naujų kaimo scenarijų kūrimą. Juose kaimo vietovėms suteikiama kitokia nei administracinių vienetų prasmė, skatinamos naujos plėtros formos, didinant teritorijos savitumą, veiksmų koordinavimo vertę, tinklų kūrimąsi. Ypatinai

svarbu, kad vietos bendruomenė naujai suprastų savo teritorijos identitetą. Vietovės tapatumą sudaro visų gyventojų kolektyvinis praeities, tradicijų, patirties, veiklų, paveldo, materialinių išteklių ir bendros ateities suvokimas. Vietos identitetas yra dinamiškas, tapatinamas su išteklių sistema, kurią savo nuožiūra tvarko vietovės organizuota bendruomenė, išreiškianti vidinį plėros potencialą. Kai kurie mokslininkai netgi siūlo vietoje sąvokos „vietos plėtra“ naudoti „vietos identiteto“ sąvoką, nes pastarasis yra teritorijoje vykstančių procesų pasekmė, o vietos bendruomenė susitapatina su šio proceso raiška (Ribašauskienė, Šalengaitė, 2011). Teritorinis požiūris skatina vietos veikėjus ir institucijas rasti kaimo vietovių darnaus vystymosi alternatyvius scenarijus, išsiaiškinti galimą riziką bei galimybes.

Vietovės kapitalą sudaro jos materialūs ir nematerialūs elementai: kraštovaizdis, paveldas, infrastruktūra, veiklos, bendruomenės kompetencijos ir pan. Jie atspindi originalius ir savitus vietovės bruožus jos pridėtinei vertei kurti. Teritorijos kapitalas nuolat kinta, nes kiekviena bendruomenė kasdien stengiasi gerinti savo galimybes patekti į rinką, gerinti žmonių ir verslo potencialą, naujas valdžios atstovų pozicijas bei gebėjimus. Todėl kapitalas yra susijęs tiek su vietovės praeitimi ir dabartimi, tiek su vietovės vidine ir išorine aplinka. Ši analizė padeda identifikuoti būsimos vystymosi strategijos esminius aspektus (Kaimo vietovių teritorinio..., 2007).

Remiantis LEADER projektų patirtimi, išskirti 8 kaimo vietovės kapitalo konkurencingumą apibrėžiantys veiksniai:

2.3 lentelė

Vietovės kapitalo komponentų svarba jos konkurencingumui

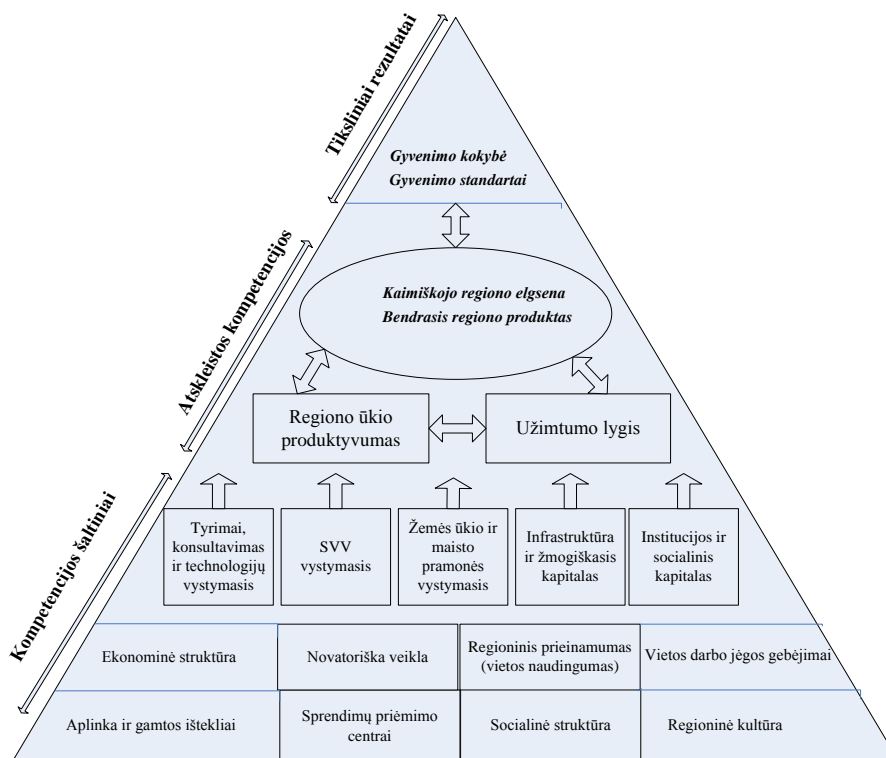
Eil. nr.	Kapitalo komponentai	Vietovės konkurencingumo tipas			
		Aplinko sauginis	Ekonominis	Socialinis	Vieta rinkose
1.	<i>Fiziniai ištekliai ir jų valdymas</i> - gamtos ištekliai ir su jais susijusios viešosios paslaugos, infrastruktūra, istorinis, architektūrinis paveldas	+	+		
2.	<i>Žmogiškieji ištekliai</i> - bendruomenės nariai, demografinė ir socialinė struktūra	+		+	
3.	<i>Kultūra ir tapatumas</i> - gyventojų vertybių sistema, interesai, pažiūros			+	
4.	<i>Išreikšta/numanoma technologinė patirtis ir įgūdžiai</i> - bendruomenės kompetencija, profesinis, techninis meistriškumas		+	+	+
5.	<i>Vietos institucijos ir valdymas</i> - vietos valdžia, veikėjų, įmonių finansiniai ištekliai, valstybinis, privatus rėmimas		+	+	+
6.	<i>Veiklos ir verslo įmonės</i> – geografinis išsidėstymas, struktūra		+		
7.	Rinka ir išorės ryšiai - dalyvavimas rinkose, mainai, realizavimo tinklai	+	+		+
8.	Vidaus ir išorės įvaizdis ir suvokimas (informacijos sklaida, reklama)	+			+

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis „Kaimo vietovių teritorinio konkurencingumo stiprinimas. (2007). Kaunas: LŽŪU“.

Kaimo vietovių konkurencingumo aspektus nagrinėjo ASU mokslininkai Aleksandravičius (2009), Atkočiūnienė (2004, 2009), Petrulienė (2010), Pilipavičius (2009, 2010), Vazonis, Čiūtaitė (2010).

Atkočiūnienė (2009) akcentuoja, kad vietos veikėjai nepakankamai suvokia savo vietovių konkurencinius pranašumus, vangiai vertina vietos išteklius, socialinį kapitalą. Kaimo regionų plėtros strategijos ne visada užtikrina reikiamą vietovių konkurencingumą, dėl ko didėja jaunų žmonių migracija, atsiranda gyventojų užimtumo, pajamų mažėjimo problemos. Autorė išskiria 6 konkurencingos kaimo vietovės veiksniai:

- vietos bendruomenė neviršija 6000, kvalifikuota darbo jėga, patikimas mokyklų, švietimo ir konsultavimo centrų funkcionavimas;
- plėtojama šalies lygiu reikšminga ekonominė veikla, reguliarūs žinių ir kultūriniai mainai, išplėtotą fizinę ir komunikacinę infrastruktūrą;
- optimaliai panaudojami vietos išteklių aplinkinių vartotojų poreikių tenkinimui;
- tinkamos sąlygos regioniniams, nacionaliniams renginiams;
- gerai funkcionuojanti kaimo infrastruktūra;
- vietovė siekia būti žinoma, pripažinta kitų vietovių – konkurentų tarpe darniame regioniniame kontekste.

2.1 pav. Kaimiškų vietovių konkurencingumo „piramidė“

Šaltinis: Atkočiūnienė, V. (2009). Kaimo vietovių konkurencingumą lemiantys veiksniai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3(16), 49-59.

Atkočiūnienė (2009) Gardiner, Martin bei Tyler sukonstruotą regiono konkurencingumo piramidę papildė teritorijos ūkio produktyvumo bei žemės ūkio ir maisto pramonės veiksniais (žr. 2.1 pav.). Autorė akcentuoja, kad konkurencinį pranašumą lemia vietovės ūkio subjektai, gyventojai, kiti veikėjai, o partnerystė – ekonominių veiklų efektyvumą. Šis modelis taikytinas regiono konkurencingumo iššūkiams.

Vazonis, Čiūtaitė (2010) pažymi bendruomenės verslumo plėtojimą kaip vieną vietovės konkurencinio pranašumo faktorių. Tuo gyventojai tenkina ne tik savo asmeninius poreikius, bet ir padeda įgyvendinti viešuosius tikslus. Ne žemės ūkio ekonominių veiklų įgyvendinimui bendruomenė turi spręsti iššūkius, susijusius su kvalifikuotos darbo jėgos trūkumu, sudėtinga informacijos sklaida, technologijų ir finansinio kapitalo stoka. Tradicinių kaimo amatų, paslaugų plėtra, paveldo atgaivinimas, kraštovaizdžio panaudojimas sukuria palankią aplinką bendruomenės verslumui augti.

Planuojant individo ar organizacijos veiksmus, dažnai naudojamas terminas „veikla“ (Pilipavičius, 2009, 2010). Veiklą sudaro eilė elementų, pvz., priemonės, gebėjimai, pradinė medžiaga, žinios, tikslai, kurių pagrindu ji ir organizuojama. Tačiau produktas, pvz., tradicinių amatų gaminiai, įgaus prekės prasmę tik tuomet, kai jis sukurs pridėtinę vertę. Tokios veiklos yra įprastos privačiame sektoriuje, antraip pastarasis neišgyvens. Tačiau globaliame pasaulyje kinta ir pati konkurencingumo prasmė, ypač keičiantis BŽŪP. Kaimo plėtros politika yra orientuota į kaimiškų tradicijų, aplinkos išsaugojimą ir turtinimą. Todėl bendruomeninė veikla turi aprėpti ne tik ekonominius, bet ir kitus darnaus vystymosi komponentus – socialinius, kultūrinius, ekologinius vietos išteklius. Tik rezultatyvi ir konkurencinga kaimiškoji veikla yra perspektyvi tolimuoju laikotarpiu. Visa tai yra nukreipta į darnų kaimo vystymąsi, derinant veikimą ir pažinimą savivaldos ir žmogaus privatumo sąsajose.

Taigi, kaimo vietovių konkurencingumą sąlygoja ir kokybiniai, ir kiekybiniai pokyčiai. Jų rezultato efektyvumą nusako sukurta pridėtinė vertė socialinėje, ekonominėje, aplinkosauginėje ir kultūrinėje srityse.

Teritorinio požiūrio įgyvendinimo Lietuvoje iššūkiai. Vidickienė (2010) konstatuoja, kad Lietuvoje vis delsiama pradėti įgyvendinti naująjį kaimo vystymosi modelį. Autorė išskiria teisinius – politinius, socio – ekonominius ir informacinius veiksnius, trukdančius Lietuvai pereiti prie teritorinio požiūrio koncepcijos kaimo politikoje.

Teisiniai – politiniai aspektai:

- esminė kliūtis – nesuformuluoti geriausiai šalies specifiką atitinkantys regionų skirstymo kriterijai. Nuo pasirinktų klasifikavimo požymių priklauso situacijos analizės regione rezultatai;

- priėmus politinį sprendimą dėl regionų klasifikavimo kriterijų, būtina teisiškai apibrėžti, kokie regionai laikomi kaimiškais.

1994 m. LR Administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas reglamentuoja tik gyvenviečių priskyrimą kaimo ir miesto tipui. Jame visos gyvenamosios vietovės skirstomos į miesto gyvenamąsias vietoves (įvairių dydžių miestai) ir kaimo gyvenamąsias vietoves (miesteliai ir kaimai). Nacionalinėje 2007 – 2013 m. kaimo plėtros strategijoje kaimo vietovė apibrėžiama kaip kaimas, miestelis ar miestas, kuriuose gyventojų skaičius mažiau nei 6 tūkst., išskyrus savivaldybės centrą. Abi Lietuvoje taikomos kaimo ir miesto apibrėžtys neatitinka šiandienos situacijos dėl struktūrinių pokyčių šalies ūkyje bei nepritaikytos kaimo apibrėžties viešosios politikos įgyvendinimui ir rezultatų vertinimui (tai tinka tik didiesiems miestams).

Socialinius ir ekonominius aspektus galima suskirstyti:

- naujoji regioninė politika akcentuoja kiekvieno regiono specifinių konkurencinių gebėjimų skatinimą, o ne atsiliekančių teritorijų rėmimą. Tai turi būti taikoma ir kaimo politikoje – kaimiškieji regionai turi būti diferencijuojami pagal regiono konkurencinį pranašumą didinančius veiksnius. Todėl būtini tyrimai atskirų regionų konkurencingumo rodikliams įvertinti (darbo našumui, užimtumui ir išsilavinimui, darbo jėgos aktyvumui, važinėjančių dirbti kitur skaičių ir pan.);
- regionų agrariškumo lygis turėtų būti vienas svarbiausių paramos diferenciacijos veiksnių, nes tame kontekste Lietuvos regionai – apskritys labai nevienodos (darbo našumo agrariniame sektoriuje gerokai mažesnis nei kitose ūkio srityse). Naujas agrariškumo rodiklis galėtų papildyti šuo metu naudojamus probleminių teritorijų išskyrimo rodiklius.

Pagrindiniai informaciniai veiksniai:

- efektyviam paramos lėšų panaudojimui, būtina pradėti kaupti statistinę informaciją ne tik valstybės ar apskričių lygiu, bet ir pagal tokius teritorinius vienetus, kuriuos galėtume priskirti kaimo arba miesto regionų grupei. Dabar daugelis gyvenimo kokybę charakterizuojančių svarbių rodiklių savivaldybės lygmenyje nerenkami;
- turi būti tobulinama kaimo raidą apibūdinančių rodiklių sistema. Kai kurių renkamų rodiklių apskaičiavimo metodika nepritaikyta kaimiškų – miestietišκών regionų socio – ekonominei būklei vertinti. Pvz., dalis kaimo gyventojų dirba miestuose, tačiau jų gaunamos pajamos nedidina šių vietovių gyventojų gaunamo darbo užmokesčio lygio, nes darbo užmokestis fiksuojama pagal darbdavio buvimo vietą.

Stebint akivaizdžias permainas kaimo vystymosi procesuose, būtina į kaimiško regiono gyvybingumo ilgalaikėje perspektyvoje palaikymą orientuoti ir nacionalinės kaimo politikos sprendimus.

2.3. Kaimo vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejai

Identiteto samprata. Identiteto sąvoka dažniausiai vartojama socialiniuose moksluose. Terminų „žodyne.lt“ identitetas reiškia tapatybę, žmogaus ar daikto visumą, pagal kurią jis yra atpažįstamas, atskiriamas nuo kitų. Tarptautinių žodžių žodyne (2001) identitetas arba tapatumas, tapatybė – tai ko nors apibrėžtumas, individualumas, visiškas sutapimas. Pasak Kraniauskienės (2004), Oxfordo Sociologijos žodynas šį terminą kildina iš lotyniškos šaknies „idem“ (tas pats), įvardijančios tapatumą bei tęstinumą. Oxfordo Anglų kalbos žodynas išskiria kelias žodžio prasmes. Pirmoji – tai absoliučios tapatybės sąvoka – „tai tapatu tam“. Antroji reikšmė – atskirumo, išskirtinumo samprata, apibūdinanti nuoseklumą, pastovumą ir tęstinumą. *Šiuolaikiniai identiteto tyrinėtojai vadovaujasi pagrindine prielaida, kad socialinės tapatybės turinys yra socialinės sąveikos rezultatas.* Identiteto sąvoka vienu metu įtvirtina du galimus lyginamuosius santykius tarp žmonių ar daiktų – panašumą ir skirtumą (Jenkins, 1996). Socialinis identitetas yra individualus ir kolektyvinis požymis. Jis atsiranda identifikacijos procese, kai žmonės kategorizuojami ir susiejami vieni su kitais. Amerikiečių sociologas P. Bergeris pabrėžia, kad identitetas yra socialiai įgyjamas, socialiai išsaugomas ir socialiai pertvarkomas.

Černevičiūtė (2006) analizuoja identiteto ir gyvenimo stiliaus sąsajas. Identiteto išraiška rodo tam tikrą mūsų elgesio patvirtinimą ir taisyklingumą. Žmonių patiriamos sudėtingos situacijos paaiškina, kaip jie kolektyviai suvokia identitetą. Šiuo atveju jis traktuojamas kaip visuomeninis, veikiantis ir priklausantis nuo aplinkos sąlygų. Gyvenimo kokybė formuoja kiekvieno mūsų suvokimą, kas jis yra ir kas yra kiti.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinis identitetas yra ne statiškas, o nuolat kintantis, dinamiškas procesas. Individualus identitetas išryškina bendros sąveikos rezultatai individo lygmenyje, o kolektyvinis – nusako tai, ką žmonės turi bendro, kuo yra panašūs ir tuo pačiu skirtingi. Bendruomenė gyvena tam tikroje geografinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje aplinkoje, kurioje nuolat vyksta įvairios sąveikos, formuojančios kiekvieno mūsų atskirai ir visų bendrą tapatumą. Pvz., mes suvokiame, identifikuojame ir dažniausiai priskiriame save tai aplinkai arba teritorijai, kurioje gyvename. Taip gimsta teritorinis identitetas. Mes tuo pačiu metu save tapatiname su valstybe, regionu, vietove, gimtine. Atitinkamai galimos ir analogiškos teritorinio identiteto formos, pvz., regioninis identitetas.

Vietovės identiteto ir jos vystymosi aspektai. Mus su aplinka, kurioje gyvename ir veikiame, sieja ir materialiniai, ir dvasiniai ryšiai. Mes laikome save bendruomenės nariais, mums rūpi jos praeitis, dabartis ir ateitis. Savo įvairiomis veiklomis, elgsena, vertybėmis mes nuolat kuriame ir perkuriame vietovės identitetą. O pastarasis mus pačius skatina veikti, keistis, tuo įtakodamas

bendruomenės vystymąsi. Taip pasireiškia abipusė sąveika tarp vietovės identiteto ir toje vietovėje gyvenančios bendruomenės vystymosi.

Analizuojant vietovės identiteto ir vietovės vystymosi sąvokas, gali kilti tam tikras terminologinis prieštaravimas (Ribašauskienė, Šalengaitė, 2011). Ankstesnėje kaimo plėtros paradigmoje svarbiausia buvo žemės ūkio efektyvinimas. Visa plėtra buvo susijusi tik su žemės ūkio sektoriumi. Likusiai kaimo aplinkai, ypač susijusiai su ilgamečiu paveldu, architektūra, tradicijomis buvo suteiktas „muziejinis – konservacinis“ statusas. Todėl kaimo vietovės identitetas buvo suvokiamas kaip statiškas nekintamas objektas. Tuo tarpu terminai „vystymasis“, „plėtra“ byloja apie dinamiškus procesus. Natūraliai kyla klausimas, ar vietovės identitetas gali būti inovacijų ir kaitos veiksniumi? Atsakymas vienareikšmiškas – taip. Kiekviena karta, visuomenė, bendruomenė, socialinės grupė konstruoja teritorijos, kurioje gyvena, savo identitetą. Kita karta perkonstruoja ankstesnės vietovės tapatumą pagal savo ekologines, socialines, ekonomines ir kultūrinės situacijas, tačiau nekeičiant jo esminių nuostatų. Todėl identitetas yra dinamiškas procesas laike ir erdvėje dėl nuolat sąveikaujančių dviejų komponentų – bendruomenės ir teritorijos.

Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveika, kaip visuma, tirta mažai. Plačiau nagrinėjami atskiri aspektai, turintys įtakos vietovės tapatumui. Tai vietovės konkurencingumas, socialinių vertybių turtinimas, ne žemės ūkio veiklų vykdymas, paveldo, kraštovaizdžio puoselėjimas, įvaizdžio formavimas. Išsamiausiai vietovės identitetą ir jos vystymosi sąveiką analizuoja Pollice (2003). Teritorija turi vidinį vystymosi potencialą, kurį sudaro gamtiniai, kultūriniai, ekonominiai, socialiniai, instituciniai išteklių. Tai ir yra vietovės identitetas – jos išskirtinumas, nuoseklumas, pastovumas, tęstinumas, unikalumas, įtakojantys teritorijos konkurencingumą, patrauklumą, bendruomenės gyvenimo kokybę. Materialius ir nematerialius išteklius savarankiškai tvarko joje gyvenanti bendruomenė. Pollice (2003) akcentuoja vidinę vietovės plėtrą – teritorijos identitetą apibūdinančių veiksnių aktyvinimą. Autorius netgi siūlo vietoje termino „vietovės vystymasis“ naudoti vietovės identiteto sąvoką, nes pastarasis yra teritorializacijos proceso pasekmė, o vietovės bendruomenė susitapatina su šio proceso materialiomis ir nematerialiomis raiškomis. Tokiu būdu, vietovės identiteto veiksnių kaita nusako vietovės vystymąsi.

Pollice (2003) išskiria aštuonis vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos bei ryšių atvejus (žr. 2.2 pav.).

1. *Vietovės identiteto ir socialinių vertybių sąveika.* Morkevičius (2005), analizuodamas disertacijoje socialinių vertybių raišką politiniame diskurse, teigia, kad socialinė vertybė yra konkretaus subjekto susikurtas ar perimtas abstraktus įsitikinimas apie tai, kas pageidautina ar nepageidautina gyvenamo plataus masto ir profilio sociumo atžvilgiu. Vietovės tapatumas socialinių vertybių kontekste gali pasireikšti dvejopai:

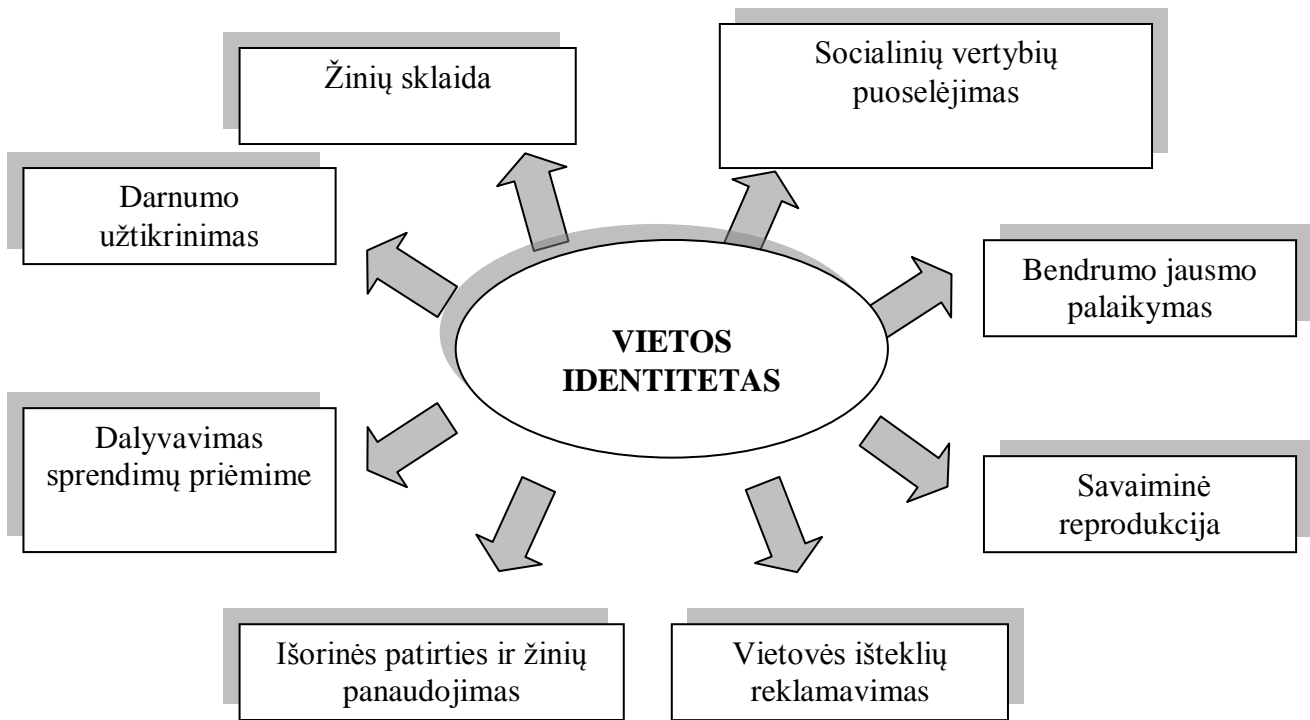
- identitetas yra grįstas socialinėmis vertybėmis, kurias bendruomenė supranta kaip materialias unikalias kultūrinės savybes, pvz., kaimo tradicinis menas;

- identitetas padeda giliau įtvirtinti vietovei būdingas etines, moralines, etnokultūrinės, dorovines, elgesio normas.

Ribašauskienė, Šalengaitė (2011) teigia, kad būtent socialinių vertybių turėjimas ir puoselėjimas leidžia kiekvienam žmogui, bendruomenei naudotis ilgamečiu kultūriniu paveldu. Tai įgalina gerinti socioekonominius santykius, pirmenybę teikti vietovės unikalioms, savito stiliaus, inovatyvioms ir konkurencingoms ekonominėms veikloms, bendradarbiavimo formoms.

2. *Žinių sklaida*. Pollice (2003) pabrėžia vietovės tapatumo sentimentalumo aspektą, kai bendruomenei yra labai svarbus nematerialus kultūrinis paveldas, pvz, iš kartos į kartą perduodami senolių pasakojimai, tradicijos, burtai. Vietovės identitetas labai skatina tokius žinių sklaidos procesus, juos tobulina.

3. *Identiteto ir bendrumo jausmo ryšys*. Vietovės gyventojų jausminis ryšys su jos aplinka yra vienas pagrindinių veiksnių, siekiant naujos gyvenimo kokybės, skatinantis darnų teritorijos vystymąsi. Šio ryšio dėka įvairių bendruomenės sektorių atstovai susitelkia bendram *vietovės tapatumo turtinimui svarbių* veiklų įgyvendinimui (Pollice, 2003). Bendruomenės įtaka vietos veikėjams yra ženkliai didesnė nei bet kuriame kitame teritoriniame lygmenyje. Pvz., tradicinių amatų atgaivinimas ir puoselėjimas įmanomas tik turint stiprų ryšį su vietovės aplinka, istorija, tradicijomis. Ypač svarbu, kad kaimiškų vietovių jaunimas liktų gimtinėse ir neprarastų bendrumo jausmo, tęstų ir kurtų inovatyvias tai vietovei būdingas veiklas.

2.2 pav. Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos bei ryšių atvejai

Šaltinis: Ribašauskienė, E., Šalengaitė, D. (2011). Lietuvos vietovių identiteto panaudojimas jų darniam vystymuisi. Mokslo studija. Vilnius: LAEI.

4. *Identitetas ir savaiminė reprodukcija.* Vietovės tapatumas nuolat kinta – tobulėja bendruomenė, keičiasi jos gamtinė, geografinė, ekonominė, kultūrinė aplinka. Identitetas yra nuolat perkuriamas, atsižvelgiant į šiandienos sąlygas. Galimą vietovės tapatumo sąveiką su vietos verslu atspindi vietovės ekonominių veiklų savaiminės reprodukcijos procesai, kuriuos sąlygoja atpažinimo santykiai, jungiantys tipines konkurencingas veiklas ir teritoriją (Ribašauskienė, Šalengaitė, 2011). Kaimiškose vietovėse dažnos saviveiklinės meno veiklos, kultūros paveldo objektų atgaivinimas ir pritaikymas šiuolaikiniams bendruomenės poreikiams, kiti inovatyvūs veiklos modeliai, atspindintys vietovės identiteto nuolatinį kūrimą arba perkūrimą.

5. *Identitetas ir išorinės patirties bei žinių panaudojimas.* Vietovės tapatumas gali dvejopai įtakoti kitų vietovių, regionų patirties panaudojimą gyvenimo kokybės gerinimui. Stipri bendruomenė, kurianti konkurencingą vietovės infrastruktūrą, kompetentingai atsirenka reikiamą patirtį ir pritaiko vietovės identiteto stiprinimui. Iš kitos pusės, bendruomenė gali atmesti vietovei naudingas inovacijas dėl riboto vietovės tapatumo suvokimo.

6. *Identitetas ir vietovės išteklių reklamavimas.* Šiuolaikiniame globaliame pasaulyje vienas svarbiausių veiksnių yra komunikacija. Norint sėkmingai konkuruoti rinkose, bendruomenė privalo apie savo vietovės pranašumus, išskirtinumą, originalumą skelbti likusiam pasauliui informacinėmis ryšio priemonėmis. Šių išteklių reklamavimo lygį apsprendžia vietos veikėjų socialinė kompetencija, vietovės gamtinio, ekonominio, kultūrinio kapitalo įvertinimas. Ribašauskienė, Šalengaitė (2011)

teigia, kad kultūrinė vietovės gerovė iš esmės yra identiteto pagrindas, nusakantis teritorijos darnaus vystymosi strateginių veiksmų kryptis.

Vietovės tapatumo ir išteklių reklamos sąveika gali būti dvejopa. Identitetas gali būti vienas iš įvaizdžio formavimo aspektų ir suprantamas kaip sąmoninga kultūros raiška. Vietovės tapatumas gali būti įvardijamas ir kaip vienas įvaizdį kuriančių elementų (Ribašauskienė, Šalengaitė, 2011).

Palankaus vietovės įvaizdžio formavimas ženkliai įtakoja jos konkurencinius pranašumus, todėl ypač būtinas reikiamas šio proceso valdymas (Atkočiūnienė, Boculo, 2011). Autorės išskiria dvi galimas įvaizdžio apibėžtis. Vienu atveju įvaizdis gali būti pažinimo procesas, siejamas su asmens pojūčiais vietovės atžvilgiu. Kitu atveju – tai komunikaciniai veiksmai, kuriais vietos veikėjai skelbia informaciją apie vietovę ir siekia sukelti pageidaujamą reakciją. Įvaizdžio formavimo sistemoje vietovės identitetas yra vienas iš komponentų. Atkočiūnienė, Boculo (2011) nurodo tokius vietovės tapatumo požymius: išskirtinumai bei privalumai, teigiamai įtakoiantys jos konkurencingumą ir patrauklumą; socialinė padėtis, kaimo žmogaus statusas, išsilavinimas, švietimas, finansinė padėtis, bendravimas, bendruomeniškumas.

Būtina pabrėžti, kad vien teigiamas ir perspektyvus įvaizdis neužtikrina kaimo vietovės darnaus vystymosi. Kaimiškų teritorijų plėtros strateginiuose dokumentuose numatomos šios stiprų įvaizdį lemiančios priemonės: vietos plėtros strategija, infrastruktūros gerinimas, unikalių produktų/paslaugų kūrimas, kultūros, tradicijų, amatų išsaugojimas ir vystymas, vietos veikėjų kvalifikacijos kėlimas, bendruomeninių organizacijų veikla, turizmo rinkos vystymas, prekinio ženklo sukūrimas, informacinių leidinių parengimas, internetinio tinklapio funkcionavimas (Atkočiūnienė, Boculo, 2011).

7. Identiteto ir politikos ryšys. Vietovės identiteto ir jo darnaus vystymosi sąveika negalima be bendruomenės dalyvavimo teritorijos strateginių sprendimų priėmime. Dažniausia šių dviejų veiksmų raiškos forma yra politinis konsensusas – susitarimas. Stiprus vietovės identitetas įtakoja lengvesnį politinių sprendimų priėmimą, verčia politikus atsisakyti neprincipingo prisitaikymo, atsižadėti principų dėl naudos sau (Pollice, 2003). Politikai taip pat suvokia, kad bendruomenės aktyvumas, dalyvavimas, jų žinios, gebėjimai, kompetencija yra esminiai vietovės plėtros veiksniai. Todėl skirtingų lygių politikų priimami sprendimai dėl darnaus vietovių vystymosi remiasi bendruomenių sukurta teritorijos vizija, parengtomis vietos plėtros strategijomis.

8. Identitetas ir darnumas. Jausminis ryšys su vietove, susitapatinimas su ja lemia jos gamtinio, ekonominio, socialinio, kultūrinio kapitalo saugojimą ir turtinimą, etnokultūrinių, moralinių vertybių puoselėjimą. Pollice (2003) teigia, kad vietovės identitetas skatina darnią vietovės plėtrą. Vystomas kaimo turizmas, vykdomos kitos ekonominės veiklos, išsaugodamos esamus gamtinius išteklius, atgaivina kultūrinius vietovės ypatumus, gerina bendruomenės gyvenimo kokybę, bendruomeniškumą. Prasminga, darni kaimo plėtra, savo ruožtu, stiprina vietovės identitetą, jos

įvaizdį. Kaimo vystymosi, paremto tik vieno sektoriaus – žemės ūkio efektyvinimu, eiga jau įrodė, prie ko veda nedarni, besirūpinanti tik ekonominiais siekiais, politika.

Apibendrinant galima teigti:

- vietovės identitetas ir jos vystymasis sąveikauja įvairiomis formomis ir ryšiais, užtikrinančiais iš esmės visus teritorijos darnios plėtros veiksnius;
- vietovės identitetas apjungia ir suvienija darniai teritorijos plėtrai būtinus veiksnius;
- vietovės vystymosi procese identitetas yra ne tik pokyčių variklis, bet ir pats kinta laike ir erdvėje dėl nuolatinės bendruomenės ir teritorijos sąveikos.

Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos vertinimo aspektai. Pollice (2003) įvardijo aštuonis pagrindinius vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejus, užtikrinančius sėkmingą ir darnią teritorijos plėtrą. Pvz., jei bendruomenė vykdo reikiamas veiklas visuose 8 sąveikos tipuose, tai ji pilnai išnaudoja vietovės identiteto galimybes ir gaus didžiausią naudą iš savo vietovės unikalumo, išteklių, produkcijos.

Ribašauskienė, Šalengaitė (2011) pateikia vietovės tapatumo ir jos plėtros sąveikos atvejus įvertinančius rodiklius (žr. 2.4 lent.). Kiekvienam sąveikos tipui išskiriamas vertinimo aspektas bei jį atitinkančios veiklos – rodikliai (galimų veiklų pavyzdžiai). Pvz., vietovės tapatumo ir jos plėtros sąveikos atvejui – bendrumo jausmo palaikymo įgyvendinimui bendruomenė turėtų vykdyti ekonomines veiklas, būdingas tik tai vietai, svarbias vietovės tapatumui stiprinti – tradicinius amatus. Tai gali būti tradicinių amatų centrų, dirbtuvių, kiemelių kūrimas, kalvystės amatų kiemo įrengimas, senųjų audimo paslapčių paveldo pristatymas, kulinarijos paveldo gaminių pristatymas ir realizavimas ir t. t. Norėdama užtikrinti vietovės darną, bendruomenė turėtų aktyviai populiarinti kraštovaizdžio privalumus, istorinius išteklius, kultūrinį išskirtinumą, pvz., sutvarkytas kaimo seklyčias, turizmo maršrutus po vaizdingas kaimo apylinkes, kartu teikiant ir reikiamas paslaugas turistams, amatų, kulinarinio paveldo „kelius“.

2.4 lentelė

Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos vertinimo aspektai

Vietovės tapatumo ir jos vystymosi sąveika		
Sąveikos atvejai (tipai)	Sąveikos vertinimo aspektai	Veiklos - rodikliai
1. Socialinių vertybių puoselėjimas	Kultūrinių ypatumų puoselėjimas	Kultūrinių renginių organizavimas Tradicinio meno puoselėjimas
2. Žinių sklaida	Kognityvinio (pažinimo) paveldo, nerašytinių žinių sklaida	Nematerialaus paveldo puoselėjimas
3. Bendrumo jausmo palaikymas	Vietovės tapatumui svarbių ekonominių veiklų puoselėjimas	Tradicinių amatų plėtra
4. Savaiminė reprodukcija	Vietovės identiteto (per)kūrimas	Saviveiklinių meno kolektyvų veiklos Kūrybinių dirbtuvių organizavimas Kultūros paveldo objektų pritaikymas šiuolaikiniams poreikiams
5. Išorinės patirties ir žinių panaudojimas	Naujovių pritaikymas prie vietovės sąlygų	Tarpterritoriniai ir tarptautiniai bendradarbiavimo projektai

6. Vietovės išteklių reklamavimas	Vietovės ir jos išskirtinių, ribotų išteklių reklamavimas	Reklaminė medžiaga apie vietovę Vietovę identifikuojantis ženklas
7. Dalyvavimas sprendimų priėmime	Bendruomenės dalyvavimas vietovės plėtros sprendimuose	Bendruomeniškumo stiprinimas Vietovės gyventojų įtraukimas į viešą veiklą
8. Tvarumo užtikrinimas	Bendruomenės įsitraukimas į vietovės gamtinių, istorinių, kultūrinių išteklių populiarinimą	Vietinis turizmas Vietinių paslaugų rinkodaros plėtra Vietovės prekės ženklo kūrimas

Šaltinis: Ribašauskienė, E., Šalengaitė, D. (2011). Lietuvos vietovių identiteto panaudojimas jų darniam vystymuisi. Mokslo studija. Vilnius: LAEI.

Ribašauskienė, Šalengaitė (2011) taip pat pažymi, kad vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos vertinimo rodikliai parinkti pagal bendruosius vertinimo sistemos konstravimo principus, ES Bendros kaimo plėtros programų priežiūros ir vertinimo rekomendacijas.

3. KAIMO VIETŲVIŲ IDENTITETO RAIŠKOS, ŠIAULIŲ REGIONO VIETOS VEIKLOS GRUPIŲ PLĖTROS STRATEGIJOSE TYRIMO METODOLOGIJA

3.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas

Siekiant atskleisti kaimo vietovių identiteto raiškos ypatumus Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose, analizuota Lietuvos ir užsienio autorių moksliniai šaltiniai, Europos Bendrijos, Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktai, Europos Sąjungos ir Lietuvos strateginiai dokumentai kaimo plėtros srityje, Šiaulių apskrities Akmenės, Joniškio, Kelmės, Pakruojo, Radviliškio ir Šiaulių rajono Vietos veiklos grupių parengtos Vietos plėtros strategijos. Empiriniame tyrime naudoti kokybiniai duomenų rinkimo metodai – dokumentų analizė, individualus struktūruotas ekspertų interviu, turinio analizė, apibendrinimas.

Tyrimo metodologija grindžiama:

Lietuvos ir užsienio mokslininkų publikacijomis naujoji kaimo plėtros koncepcija yra analizuojama tokiais aspektais: *kaimo politikos įgyvendinimas* (Cuddy, 1998; OECD, 2005, 2006; Treinys, 2005; Melnikienė, Vidickienė, 2007, 2010; Išoraitė, 2008; Jurkėnaitė, 2011; Poviliūnas, 2008); *bendruomeniškumo formavimas* (Dawkins, 2003; Aleksandravičius, Žukovskis, 2011; Pilipavičius, 2007 – 2011, Vilkevičiūtė, 2009); *regionų strateginis valdymas* (Martinussen, 1999; Atkočiūnienė, 2008; Arimavičiūtė, 2009, 2011; Baležentis, 2008, 2011); *kaimiškų regionų tipologija* (Benaki ir kt., 2007, Vidickienė, Melnikienė, Gedminaitė – Raudonė, Ribašauskienė, 2012); *regionų darnus vystymasis* (Masser, 2001; Čiegis, 2005, 2009); *Leader partnerystė ir bendradarbiavimo skatinimas* (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008, Ribašauskienė, 2010); *neurbanizuotų vietovių funkcijų sistemos kūrimas* (Jasaitis, 2006 – 2011); kaimo vietovės išteklių įvairovės panaudojimas jos darniam vystymuisi: ekonominių veiklų įvairinimas (Aleksandravičius, Atkočiūnienė, Raupelienė, 2008, Vazonis, 2010;), vietovės įvaizdžio kūrimas (Atkočiūnienė, Bocolo, 2011), gamtinių, istorinių kultūrinių išteklių populiarinimas (Išoraitė, 2010; Atkočiūnienė, 2011).

Lietuvos Respublikos teisės aktais, strategijomis, veiklos programomis, ataskaitomis: Nacionaline 2007 – 2013 metų kaimo plėtros strategija (2007), Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programa, Nacionaline darnaus vystymosi strategija (2003), Valstybės ilgalaikės raidos strategija (2002), LR Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymu (2002), LR Regioninės plėtros įstatymu (2000), Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos pažangos vertinimo ataskaita (2011), Akmenės, Joniškio, Kelmės, Pakruojo, Radviliškio ir Šiaulių rajono Vietos plėtros strategijomis.

Kokybinių tyrimų metodologija: Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė (2008); Rupšienė (2007); Kardelis (2005).

Suformuluota tyrimo strategija, numatyti tikslai ir uždaviniai. Pagrindiniai tyrimo etapai:

1. Pirmame tyrimo etape nagrinėjama Lietuvos ir užsienio autorių įžvalgos apie regioninę politiką, akcentuojant kaimiškųjų regionų tipologiją, atskleidžiami darnaus strateginio valdymo ypatumai. Analizuojama kaimo plėtros teritorinė koncepcija: kaimo plėtros politikos raida, teritorinio požiūrio aspektai ir kaimo plėtros scenarijai, LEADER bendrijos patirtis, akcentuojant kaimiškąsias vietovės kapitalo svarbą jos konkurencingumui. Gvildenami kaimo vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejai, sąveikos vertinimo metodika.

2. Antrame etape analizuojami LEADER metodo įgyvendinimo Lietuvoje dokumentai: ES metodinė literatūra, Vietos veiklos grupių steigimosi Šiaulių regione statistiniai rodikliai, 2004 – 2006 m. Vietos veiklos grupių rengtos Bandomosios integruotos strategijos. Detaliai nagrinėjami kaimo vietovių kapitalo bei identiteto raiškos veiksniai Šiaulių regiono 2007 – 2013 m. Vietos plėtros strategijose, įvertinama, kaip vietos identitetas yra panaudojamas vietovių darniam vystymuisi.

3. Trečiame etape apibrėžiamos Šiaulių regiono kaimiškų vietovių identiteto panaudojimo jų darniam vystymuisi tobulinimo galimybės, naudotinos, rengiant 2014 – 2020 m. laikotarpio Vietos plėtros strategijas. 2 etape gautų rezultatų pagilinimui, naudotas kitas kokybinių duomenų rinkimo metodas – formalizuotas interviu su ekspertais – Vietos veiklos grupės atstovais. Remiantis atlikta kaimo plėtros teritorinės koncepcijos bei Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijų turinio analize, sukonstruotas tyrimo instrumentas – interviu klausimynas. Juo siekta sužinoti informantų nuomonę apie kaimiškų rajonų kapitalo panaudojimo efektyvumą 2007 – 2013 m. Vietos plėtros strategijose bei galimybes kaimo teritorijos įvairovę - identitetą panaudoti jos darniam vystymuisi.

3.2. Tyrimo instrumento pagrindimas

Kokybinių tyrimų metodologinėje literatūroje dažniausiai naudojami kokybinių duomenų rinkimo metodai yra dokumentų turinio analizė (renkami žmonių sukurti veiklos produktai – dokumentai) bei interviu (duomenys renkami klausinėjant) (Bitinas, Rupšienė, Žydzžiūnaitė, 2008; Kardelis, 2007).

Dokumentų turinio analizė. Šiame darbe tirti viešieji dokumentai – tai organizacijų išoriniai (viešos ataskaitos, statistiniai duomenys ir pan.) ir vidiniai (sukurti konkrečios organizacijos reikmėms, pvz., metinės ataskaitos, etikos kodeksai). Tyrime jie naudotini, norint geriau suprasti organizacijos prioritetus, vertybes, išteklius, iššūkius. Šis kokybinių duomenis rinkimo metodas šiame darbe yra pagrindinis ir yra papildomas kitu metodu – struktūrizuotu ekspertų interviu (Rupšienė, 2007).

Formalizuotas interviu (struktūruotas, standartizuotas). Tokio tipo interviu tyrėjas iš anksto parengia klausimus ir jų uždavimo tvarką. Tai įgalina gauti reikiamą informaciją iš kiekvieno informanto, analizės metu lyginti ir klasifikuoti atsakymus. Interviu gali vykti įvairiais būdais – tiesioginio susitikimo metu, telefonu, elektroninių priemonių pagalba.

Interviu apima pagrindinę tyrimo problemą:

3. Kaip vietos identitetas (išteklių sistema, kapitalas) yra panaudojamas vietos plėtros strategijose darniam vietovės vystymuisi?
4. Kokias galimybes turi Vietos veiklos grupės gerinti vietovės tapatumo ir jos darnaus vystymosi sąveiką Vietos plėtros strategijose?

Interviu klausimyno struktūroje išskiriamos kelios dalys:

1. Informacija apie rajono identiteto panaudojimą jo darniam vystymuisi 2007 – 2013 m. Vietos plėtros strategijoje (VPS);
2. Informacija apie priežastis dėl netolygaus atskirų vietos identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejų panaudojimo VPS;
3. Informacija apie galimybes efektyvinti rajono identiteto panaudojimą jo darniam vystymuisi 2014 – 2020 m. VPS (remiantis 2007 – 2013 m. VPS patirtimi).

Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijų turinio ir struktūruoto ekspertų interviu analizė leidžia grįsti/paneigti tyrimo ginamąjį teiginį – Leader metodo taikymo Lietuvoje ribojimai, vietos veiklos grupių ir vietos projektų pareiškėjų nepakankami gebėjimai neleidžia pilnai panaudoti vietovės identiteto galimybes jos darniam vystymuisi.

3.3 Tyrimo imties charakteristika

Kokybinių tyrimų metodologinėje literatūroje dažniausiai naudojami Patton siūlomi kokybinės tyrimo imties sudarymo būdai (Bitinas, Rupšienė, Žydzūnaitė, 2007). Būtina pasirinkti informatyviausius tiriamuoju požiūriu atvejus. Kokybiniame tyrime dažniausiai taikoma tikslinė imties vienetų atranka, priklausanti nuo tyrimo tikslų.

Tyrime pasirinkta ekspertinė atranka, interviuojant 3 ekspertus - trijų rajonų Vietos veiklos grupės valdybos narius, tiesiogiai prisidėjusius prie Vietos plėtros strategijos rengimo ir įgyvendinimo. Pasirenkant rajonus, buvo siekiama išlaikyti ir ekstremalių atvejų atrankos kriterijus – tyrime siekiama palyginti 3 skirtingas tiriamuoju požiūriu Vietos veiklos grupes: Pakruojo VVG, kurios parengtoje 2007 – 2013 m. Vietos plėtros strategijoje vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos raiškos lygis yra geras; Kelmės VVG – raiškos lygis vidutinis; Akmenės VVG – raiškos lygis silpnas. Anoniminis interviu atliktas ekspertams priimtinu būdu – klausimynas buvo išsiųstas

elektroniniu paštu, atsakymai – e – paštu, telefonu. Interviu tekstas buvo sutvarkomas, apibendrinamas, papildant originaliomis ekspertų citatomis.

4. KAIMO VIETOVĖŲ IDENTITETO IR JŲ DARNAUS VYSTYMOSI SĄVEIKOS ATVEJAI ŠIAULIŲ REGIONO VIETOS VEIKLOS GRUPIŲ PLĖTROS STRATEGIJOSE

4.1. LEADER metodo įgyvendinimo Lietuvoje aspektai

LEADER metodas. Vis plačiau įsigalint darnios kaimo plėtros teritorinei koncepcijai, taikomi ir nauji kaimo politikos įgyvendinimo metodai. LEADER tai viena iš keturių ES bendrijų iniciatyvų (kitos – Interreg, Urban, Equal), kuria siekiama pristatyti ir išbandyti naujas metodikas ir koncepcijas bei integruoti jas į pagrindines ES programas. Žodį „LEADER“ sudaro prancūziškos frazės „Liaison entre actions de développement rural“ (kaimo plėtros darbų sąsajos) pirmosios raidės (LEADER metodas, 2006). Šis kaimo plėtros priemonių įgyvendinimo instrumentas pradėtas taikyti 1991 m. ir yra finansuojamas iš ES struktūrinių fondų. Išskiriami keturi etapai:

- LEADER I (pradžią) (1991–1993 m.),
- LEADER II (vystymas) (1994–1999 m.)
- LEADER + (tobulinimas) (2000–2006 m.),
- LEADER metodas (plėtra) (2007–2013 m.).

Iki 2007 m. valstybėse narėse ir regionuose buvo vykdytos pavienės LEADER programos, o nuo 2007 m. Leader metodas įtrauktas į bendrąją ES kaimo plėtros politiką lygiomis teisėmis kaip ir kitos pagrindinės kaimo plėtros kryptys. Nuo pat pradžių ES kaimo bendruomenėms buvo teikiamos galimybės įtraukti vietos partnerius į vietovės būsimos plėtros valdymą. Leader skatina kaimo vietoves ieškoti inovacijų, kaip tapti ir išlikti konkurencingomis, kaip geriausiai valdyti turimus teritorijos išteklius, ypač vietovės identitetą. Akcentuotina, kad visi kaimo iššūkiai nagrinėjami holistiškai, t.y., visi teigiami ir neigiami kaimo elementai yra susiję tarpusavyje ir sudaro nedalomą visumą, kuriai taikomos specialiai sukurtos politikos priemonės. Ši priemonė nuo kitų skiriasi tuo, kad nenurodo, kas turi būti padaryta, o pataria, kaip tai reikia padaryti.

Leader metodą sudaro septyni pagrindiniai elementai, kuriuos reikia vertinti kaip nedalomą priemonių rinkinį (Leader metodas, 2006):

1. *Į vietovę orientuota vietos plėtros strategija.* Teritorija, kurioje įgyvendinama iniciatyva, turėtų būti nedidelė, vienalytė ir socialiai nesusiskaldžiusi, siejama bendrų tradicijų, vietos ypatumų, bendrų poreikių ir lūkesčių. Joje gyventojų skaičius galėtų būti nuo 10 tūkst. iki 100 tūkst. Pvz., Lietuvoje tokia teritorija yra kaimiška savivaldybė.

2. *Principas „iš apačios į viršų“.* Šio esminio LEADER iniciatyvos principo esmė – kaimo vietovės veikėjai patys priima visus sprendimus dėl vietovės plėtros strategijos parengimo ir įgyvendinimo. Pabrėžtina, kad šie veiksmai turėtų derėti ir sąveikauti su nacionalinės, regioninės valdžios priemonėmis (Atkočiūnienė, Vaišnoraitė, 2011) (žr. 5 priedą).

3. *Partnerystė – Vietos veiklos grupė (VVG)*. Vietos veiklos grupė steigimas – tai originalus ir svarbus Leader sprendimas. Jos užduotis yra parengti ir įgyvendinti vietos plėtros strategiją. VVG gali veiksmingai skatinti kaimiškos vietovės darnų vystymąsi, nes:

- sutelkia ir apjungia vietos valdžios, privataus, pilietinio ir savanoriškojo sektorių atstovus ir finansų išteklius;
- suburia vietos gyventojus kolektyviniams projektams ir įvairialypei veiklai vietovės konkurencingumui gerinti;
- pagerina įvairių kaimo subjektų dialogą ir bendradarbiavimą, mažina galimų konfliktų tikimybę, konsultacijomis, diskusijomis palengvina derybinius procesus.

4. *Inovacijų diegimas*. LEADER metodas, suteikdamas VVG plačius įgaliojimus ir galimybes, skatina taikyti inovatyvias kaimo vietovių plėtros priemones. Galima pažymėti, kad pats LEADER metodas jau yra kaimo politikos inovacija.

5. *Integruota ir daugiasektorinė veikla*. Vietos strategijoje numatyta veikla ir projektai integruoja įvairių grupių, ekonomikos, socialinių, kultūros ir aplinkos subjektų ir sektorių ryšius.

6. *Darbas tinkle*. Tai „LEADER“ grupių, kaimo vietovių, administravimo institucijų ir organizacijų, dalyvaujančių ES kaimo plėtroje, keitimasis rezultatais, patirtimi ir žiniomis. Tai susieja žmones, projektus, kaimo vietoves, skatinti tarpusavio bendradarbiavimą.

7. *Bendradarbiavimas*. Tai panašių veiklų VVG bendradarbiavimas, naujo bendro projekto kūrimas. Galimi keli bendradarbiavimo tipai: teritorinis – tos pačios valstybės kaimo vietovių partnerystė arba tarptautinis – kelių valstybių VVG ryšiai.

Pagrindinius LEADER principus – teritorinį, partnerystės, „iš apačios į viršų“ ir integruotumo apjungia strateginio planavimo principas. Kaimo vietovių gyvenimo kokybės gerinimas turi būti planuojamas nuosekliai ir sistemingai. LEADER metodo įgyvendinimas galimas 6 etapais: gebėjimų kūrimas ir stiprinimas (žinios apie metodą, mokymai, seminarai); vietinių subjektų sutelkimas; vietovės analizė; esamų ir galimų veiklų apibrėžimas, partnerystės kūrimas (subūrus vietos subjektus ir atlikus teritorijos analizę, lengviau įvardinti galimus ar būtinus valdžios ir verslo partnerius); vietos plėtros strategijos parengimas (įforminimas oficialiu dokumentu).

Vienas iš esminių inovacinių LEADER instrumento elementų yra Vietos veiklos grupės (VVG), kurių kiekis ir veiklos finansavimas ES nuolat didėja (žr. lentelė 4.1). Parama Lietuvai 2007 – 2013 m. laikotarpiui, palyginus su 2004 – 2006 m., išaugo 51 kartą, VVG kiekis – 1,8 karto. VVG - tai visuomeninė organizacija LEADER principų įgyvendinimui. Jos tikslas – efektyvus ES paramos panaudojimas atstovaujamos kaimiškos teritorijos plėtrai. VVG rengia ir administruoja atstovaujamos teritorijos plėtros strategiją, kuri įgyvendinama per vietos projektus, dalyvauja sprendimų priėmimo procesuose, bendradarbiauja su socialiniais-ekonominiais partneriais, palaiko

tarpterritorinius ir tarptautinius bendradarbiavimo kontaktus, dalyvauja mokymuose, teikia konsultacijas.

4.1 lentelė

LEADER instrumento įgyvendinimas ES ir Lietuvoje

Etapai	Laikotarpis, m.	ES VVG / Lietuvos VVG, vnt.	ES parama, mln. eurų
LEADER I	1991- 1993	217 / - 0	442
LEADER II	1994 – 1999	906 / - 0	1 755
LEADER +	2000 – 2006 / Lietuva 2004 – 2006	893 / 29	2 105
LEADER metodas	2007 – 2013	? / 51	5 587

Šaltinis: sudaryta autorės pagal LEADER duomenis.

VVG partneriais gali būti valdžios įstaigos, vietos politikai, verslo įmonės, ūkininkai ir jų asociacijos, kaimo bendruomenės ir kitos kaimo visuomeninės organizacijos, pavieniai kaimo gyventojai. Grupė gali atstovauti kaimo vietovę, kurioje yra 5–150 tūkst. gyventojų, įskaitant mažus miestelius ir miestus iki 6 tūkst. gyventojų. Jos atstovaujamas ir sprendimų priėmimo organas yra visuomeniniais pagrindais dirbanti valdyba, kurioje turi būti ne mažiau kaip 50 proc. kaimo bendruomenių, kitų socialinių, ekonominių partnerių bei jų asociacijų atstovų, iki 25 proc. – verslo sektoriaus atstovų, iki 25 proc. – vietos valdžios atstovų. Valdybos narių skaičius neribojamas, tačiau esant dideliame narių skaičiui sunku priimti sprendimus. Lietuvoje veikiančių VVG valdybos narių skaičius yra 5–20 narių (LEADER įgyvendinimo apžvalga, 2008).

2004 – 2006 m. laikotarpis. LEADER + priemonės Lietuvoje pradėtos įgyvendinti 2004 m. (įstojus į ES) ir finansuotos pagal Lietuvos 2004–2006 m. bendrąjį programavimo dokumentą. Remtos dvi veiklos sritys – „Įgūdžių įgijimas“ ir „Bandomosios integruotos strategijos“ (BIS) (žr. 4.2 lent.).

Iš pateiktų BIS užsienio ekspertai geriausiomis pripažinta 10, kurioms buvo skirta po 508 tūkst. Jų tarpe buvo ir 2 Šiaulių apskrities VVG – Jonišio, „Šiaurės Vakarų Lietuvos“ bei Kelmės VVG.

4.2 lentelė

Bandomųjų integruotų strategijų pasiskirstymas pagal EK rekomenduotas temas 2004 – 2006 m.

BIS tema	Pateiktų BIS kiekis	Atrinktų BIS kiekis	Atrinktų BIS dalis, proc.
Gyvenimo kokybės kaimo vietovėse gerinimas	20	6	30
Tinkamiausias gamtos ir kultūros išteklių panaudojimas	6	3	50
Vietos produktų vertės didinimas	1	1	100
Techninių ir mokslinių žinių panaudojimas	-	-	-
Iš viso	27	10	37

Šaltinis: Ribašauskienė, E. (2010). Vietos veiklos grupių vadybos, įgyvendinant vietos plėtros strategijas, stiprinimas. Metodinė medžiaga. Programos „LEADER“ ir žemdirbių mokymo metodikos centras [žiūrėta 2011 10 07]. Prieiga per internetą: <http://www.leaderlietuva.lt/uploads/dokumentai/Metodikos/VVG%20vadybos%20stiprinimas.pdf>.

Šių savivaldybių BIS įgyvendinimui pateiktos 75 vietos projektų paraiškos, iš kurių 66 įgyvendintos (89 proc.) (žr. 4.3 lent.). Akcentuotina, kad Joniškio vietos grupė buvo aktyviausia iš visų 10 VVG.

4.3 lentelė

Bandomųjų integruotų strategijų įgyvendinimas Šiaulių apskrityje 2004 – 2006 m.

VVG	Paramos suma, Lt	Gauta vietos projektų	Įgyvendinta vietos projektų
Joniškio	508 817	52	47
Kelmės	508 817	23	19

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Joniškio ir Kelmės BIS.

Finansų ministerijos duomenimis, LEADER + iniciatyva 2004 – 2006 m. buvo viena iš ES paramos priemonių, labai ženkliai prisidėjusių EB horizontaliuoju prioritetu įgyvendinimo (darnaus vystymosi, lygių galimybių ir regioninės plėtros, informacinės visuomenės). Pvz., tarp lygių vyrų ir moterų, jaunimo ir neįgalųjų žmonių galimybių principą įgyvendinančių projektų pavyzdžių paminėtinas Kelmės bitininkystės amato muziejaus ir ekologinio bitininkavimo studijos įkūrimas, įtraukiant neįgalius bendruomenės narius, o tarp regioninės plėtros principą įgyvendinančių – Kelmės raj. Junkilų krašto bendruomenės namai – kulinarinio paveldo ir senųjų amatų atgaivinimo centras.

2007 – 2013 m. laikotarpis. Šiam laikotarpiui ES finansinė parama Lietuvos kaimo plėtrai teikiama pagal Nacionalinę 2007 – 2013 metų kaimo plėtros strategiją ir jai įgyvendinti parengtą Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programą, kurioje numatytos 4 prioritetinės investicinės kryptys:

- 1 – žemės, maisto ir miškų ūkio sektoriaus konkurencingumo didinimas;
- 2 – aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas;
- 3 – gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas;
- 4 – LEADER metodo įgyvendinimas, kaimo plėtros ir bendruomeniškumo ugdymas, skatinant vietos iniciatyvą ir partnerystę.

3 ir 4 programos kryptys esmingai susijusios su kaimo gyvenimo kokybės gerinimu, vietovių identitetu bei kapitalu, kaimo veiklų įvairinimu. 3 kryptyje išskirti 2 prioritetai. Pirmo prioriteto „Alternatyvių darbo vietų ir pajamų šaltinių kūrimas“ įgyvendinimui skirtos 3 priemonės (Lietuvos kaimo plėtros...,2007):

- perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos (skirta ekonominei veiklai įvairinti, kaimo paveldo unikalumui išsaugoti, pvz., tautinių amatų plėtra; paramos gavėjas turi užsiimti žemės ūkio veikla ne mažiau kaip 2 paskutinius metus, o pajamos sudaryti per 50 proc. visų pajamų);

- parama verslo kūrimui ir plėtrai (didinti gyventojų verslumą, stiprinti mažas įmones (iki 10 darbuotojų), skatinti tautiniais papročiais pagrįstų amatų plėtrą; pareiškėjas turi užsiimti ne žemės ūkio veikla);
- kaimo turizmo veiklos skatinimas (didinti kaimo turizmo paslaugų įvairovę, remti stovyklaviečių įkūrimą ir plėtrą).

Antro prioriteto „Socialinės ir fizinės infrastruktūros gerinimas, kaimo paveldo apsauga ir puoselėjimas“ įgyvendinimui skirta 1 priemonė „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ tikslu didinti kaimo patrauklumą. Ši priemonė įgyvendinama dviem būdais: planavimo (prieš teikiant paraiškas projektui, būtini projektiniai pasiūlymai, pvz., savivaldybėms – paramos gavėjams) ir LEADER metodu (be projektinių pasiūlymų).

4 krypties prioritetas yra vietos iniciatyvų ir partnerystės skatinimas, bendruomenės gebėjimų ugdymas, siekiant sėkmingai įgyvendinti vietos plėtos strategijas LEADER metodu. Jo įgyvendinimui skirtos 3 priemonės, padedančios didinti vietos lygmens pajėgumus bei paramą vietos organizacijoms, stiprinti savivaldos ir demokratijos principus kaimo vietovėse, gerinti vietos projektų kokybę, šiuolaikinių informacinių technologijų naudojimą (Lietuvos kaimo plėtros..., 2010):

- Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas;
- tarptertorinis ir tarptautinis bendradarbiavimas;
- parama VVG veiklai, įgūdžiams įgyti ir aktyviai pritaikyti.

Parama Vietos plėtros strategijų įgyvendinimui teikiama pagal 4 investicinę krypties priemonę „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas“, kurios tikslai atitinka 3 krypties 2 prioritetus ir 4 priemones. Tačiau Žemės ūkio ministerija įpareigojo VVG ne mažiau 73 proc. paramos lėšų skirti pastarosios krypties priemonei „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“. Todėl dauguma vietos projektų yra susiję su kaimo infrastruktūros plėtra (Lietuvos kaimo plėtros..., 2010):

- pastatų bendruomenės poreikiams atnaujinimas, viešosios infrastruktūros tvarkymas ar kūrimas (tame tarpe, geriamojo vandens tiekimo ir nuotakyno sistemų bei drenažo įrenginių);
- kultūros paveldo objektų (tame tarpe ir religinių) tvarkyba;
- kraštovaizdžio komponentų išsaugojimas, viešųjų erdvių kūrimas ir sutvarkymas;
- tradicinių amatų centrų steigimas (tame tarpe, technologinių linijų kūrimas, mokymo patalpų įrengimas);
- sąlygų tradicinių amatų reprezentacijoms bei prekybai amatų gaminiais sudarymas (pvz., prekyviečių įrengimas).

Vietos veiklos grupės Šiaulių apskrityje. Visos VVG Šiaulių apskrityje buvo įsteigtos 2004 m. liepos – rugsėjo mėn. Jų esminiai rodikliai pateikti 4.4 lentelėje.

Šiaulių apskrities Vietos veiklos grupių bendrieji rodikliai

Rodikliai/vvg	Akmenės	Joniškio	Kelmės	Pakruojo	Radviliškio	Šiaulių
Steigimo data	2004 09	2004 08	2004 07	2004 08	2004 09	2004 07
Valdybos narių skaičius	8	8	8	12	6	10
Teritorija, km ² ; viso rajono dalis, proc.	833; 98	1 139; 98	1 690; 99	1 315; 100	1 555; 95	1 795; 99
Gyventojų sk. (2007 m.); viso rajono dalis, proc.	17 635; 62	19 520; 64	27 886; 72	27 883; 100	30 032; 60	37 145; 73
Parama, mln. Lt 2004 – 2006 m.	Neteikta	0,509	0,509	Neteikta	Neteikta	Neteikta
Parama, mln. Lt 2007 – 2013 m.	7,59	8,15	9,61	9,29	9,59	10,36

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Šiaulių apskrities VPS.

Vieni iš kaimo vietovių valdymo kokybės rodiklių yra bendras VVG atstovaujamas teritorijos dydis ir bendras gyventojų skaičius jose. Kiekviena Šiaulių apskrities VVG apima beveik visą savo rajono teritoriją (išskyrus centrus, kuriuose gyvena per 6 tūkst. žmonių). Gyventojų skaičius VVG teritorijose sudaro nuo 60 proc. (Radviliškio VVG) iki 100 proc. (Pakruojo VVG) visų savivaldybių gyventojų. Tai lemia gyventojų demografinė struktūra rajonų centruose ir atokesnėse vietovėse.

Kaimo vietovių darnios plėtros skatinimo rodikliai, reprezentuojantys vietovės identitetą, kapitalą, pvz., rekonstruotų visuomenės paskirties pastatų skaičius, atnaujintų ir išsaugotų kaimo paveldo objektų kiekis ir pan., bus aptarti kituose skyriuose.

4.2. Kaimo vietovių kapitalo raiška Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose

Kaimiškų savivaldybių Vietos plėtros strategijų rengimo procese svarbu pilnai ir adekvačiai identifikuoti teritorijos kapitalo elementus, susieti juos su strateginiu valdymu. Nuo to, kaip bendruomenė suvokia vietos identitetą, išskiria specifinius vietovės aspektus, priklauso vietovės darnaus vystymosi sėkmė. Pastarasis yra tapatinamas su išteklių sistema, kurią savo nuožiūra tvarko vietovės organizuota bendruomenė, išreiškianti vidinį plėtros potencialą (Ribašauskienė, Šalengaitė, 2011). Teritorijos vertė arba kapitalas yra susijęs tiek su jos praeitimi ir dabartimi, tiek su vidine ir išorine aplinka. Vietovės kapitalas nuolat kinta, nes kiekviena bendruomenė kasdien stengiasi gerinti savo galimybes patekti į rinką, gerinti žmonių ir verslo potencialą, naujas valdžios atstovų pozicijas bei gebėjimus. Kapitalo raiška Vietos plėtros strategijos SSGG analizėje, vizijoje, prioritetuose lemia vietovės pridėtinės vertės kūrimo lygį, konkurencines galimybes rinkose, bendruomenės užimtumą bei gyvenimo kokybę.

Remiantis LEADER projektų patirtimi, išskiriami 8 kaimo vietovės kapitalo materialūs ir nematerialūs veiksniai, įtakojantys jos konkurencinį pranašumą prieš kitas vietoves (Kaimo vietovių teritorinio..., 2007):

1. Fiziniai ištekliai ir jų valdymas – gamtos ištekliai ir su jais susijusios viešosios paslaugos, infrastruktūra, istorinis ir architektūrinis paveldas;
2. Žmogiškieji ištekliai – vietovės gyventojai, demografinė ir socialinė struktūra;
3. Kultūra ir tapatumas – gyventojų vertybės, interesai, pažiūros;
4. Profesinė patirtis ir įgūdžiai – bendruomenės kompetencija, gebėjimas tyrinėti ir plėtoti;
5. Vietos institucijos ir finansiniai ištekliai - vietos valdžia, veikėjų, įmonių finansiniai ištekliai, valstybinis, privatus finansavimas;
6. Veiklos ir verslo įmonės – įmonių geografinė – ekonominė struktūra;
7. Rinka ir išorės ryšiai – dalyvavimas rinkose, mainuose, realizavimo tiksluose;
8. Vietovės įvaizdis ir suvokimas – vietos pranašumų sklaida, reklama.

Šio tyrimo tikslas yra įvertinti atskirų kapitalo veiksmų raišką Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijų: 1) socio – ekonominėje analizėje; 2) SSGG analizėje; 3) prioritetuose; 4) įgyvendinimo priemonėse bei veiklose. Atskiri kapitalo komponentai nevienodai įtakoja vietovės konkurencingumą, tačiau šiame tyrime jų svoriai arba kiekvieno galima įtaka plėtrai neanalizuojama.

Teritorijos kapitalo raiškos Vietos plėtros strategijos atskirose dalyse įvertinimui pasirinkta lygių sistema:

- puikus lygis – strategijos minimose dalyse atspindėti 7 – 8 kapitalo veiksniai;
- geras lygis – 5 – 6 veiksniai;
- vidutinis lygis – 3 – 4 veiksniai;
- silpnas lygis – 1 – 2 veiksniai.

Akmenės rajono kapitalo raiška 2007 – 2013 m. Vietos plėtros strategijoje

Gamtinio, kultūrinio, alternatyvių veiklų kapitalo aspektai VPS socio – ekonominėje analizėje. Akmenės rajono vietos plėtros strategijoje, vertinant vvg teritorijos socialinę – ekonominę situaciją, aprašoma geografinė struktūra, rekreaciniai ištekliai (vandenys, kraštovaizdis, saugomos teritorijos, lankytinos vietos. Daroma išvada, kad „*rajonas patrauklus savitai gražia, unikalia ir natūralia gamta, taip pat geologinėmis atodangomis. Gamtiniai turtai palyginti gerai saugojami ir puoselėjami. Tačiau pažintiniai ir rekreaciniai ištekliai galėtų būti efektyviau naudojami, kraštas galėtų būti dar patrauklesnis turizmui*“ (Akmenės Vietos plėtros..., 2008, 20 p.).

Glaustai pateikiamas rajono kultūros paveldas. Pabrėžiama, kad Akmenės krašto kultūrinį identitetą lemia gamtinės sąlygos, geografinė teritorija bei savita istorija. Apibendrinama: „*rajonas turtingas kultūros paveldo objektais, tačiau daugelio jų būklė yra prastoka, dalis kultūrinę vertę*

turinčių pastatų šiuo metu yra nenaudojami, rajone nerandama būdų, kaip kultūros vertybes pritaikyti kitoms funkcijoms atlikti, todėl juos išsaugoti ypač sudėtinga“ (Akmenės Vietos plėtros..., 2008, 20-21 p.).

Sritis „Verslas ir aplinka“ apibūdinama: *„Verslo aplinkai būdinga menka vietos vartotojų perkamoji galia, didelė konkurencija plataus vartojimo prekių bei paslaugų rinkoje. Verslo plėtrai trūksta lėšų, sudėtinga paskolų išdavimo tvarka, jaučiama verslininkų vadybinių, ekonominių bei teisinių žinių stoka. Sunku pritraukti į įmones dirbti kvalifikuotus specialistus. Nesant galimybių geriems specialistams mokėti kvalifikaciją atitinkantį atlyginimą, jie emigruoja“.*

Vienas esminių naujos kaimo politikos akcentų yra ne žemės ūkio veiklų skatinimas. Teigiama, kad iš netradicinių verslininkų minėtini rajono kalviai, gaminantys stilingas, originalias eksterjero ir interjero detales: vartus, tvoras, laiptų turėklus, žvakides, židinio įrankius, taip pat antkapinius paminklus. Strategijoje konstatuojama, kad *„rajone yra neblogos sąlygos ir tradicijos alternatyvių verslų vystymui. Tačiau didžioji dauguma kaimo verslininkų ėmėsi verslo, praradę turėtą darbą ir spiriami būtinumo susikurti darbo vietą, yra geri savo profesijos žinovai, tačiau neturi gilesnio supratimo ir patirties verslininkystėje (Akmenės Vietos plėtros..., 2008, 20-21 p.).*

Vietovės kapitalo raiška SSGG analizėje. Rajono specifiniais privalumais išskiriami fiziniai ištekliai – gamtinė aplinka (Ventos regioninis parkas, Kamanų rezervatas, Akmenės gamtos ir kultūros parkas, geologinės atodangos), kultūros paveldas (dvarai, bažnyčios), susisiekimo infrastruktūra, sąlygojanti puikias galimybes kaimo turizmo plėtrai; žmogiškieji ištekliai ir jų vertybinės nuostatos, kompetencija – meno kolektyvai, tautodailininkai, bendruomenės darbštumas, iniciatyvumas; veiklos/verslai – kaimo amatai, turizmas, ekologinė žemdirbystė, sąlygos netradicinių verslų plėtrai; galimybės privataus ir viešojo kapitalo investicijoms.

SSGG analizėje kapitalo raiška yra gero lygio (paminėti 6 veiksniai, neužsiminta apie įvaizdžio kūrimą, rinkas ir išorinius ryšius).

Akcentuotina, kad SSGG analizėje savivaldybės konkurenciniai pranašumai pateikiami labai glaustai, paminint vos vieną kitą aspektą. Dauguma teiginių tikėtų ir kitoms teritorijoms, kas neatskleidžia pilno rajono vaizdo (konkrečiai įvardijami tik kraštovaizdžio privalumai), nors socioekonominėje analizėje šie pranašumai analizuojami plačiai.

Kapitalo raiška strategijos vizijoje. Rajono VPS vizija:

Akmenės rajono kaimas - patrauklus gyvenimui ir turizmui, dėl savitos išpuoselėtos gamtos, gerai sutvarkyto kultūros paveldo, intensyviai tvarkomo, bei sveikatai saugaus žemės ūkio, gerai išvystyto tarpvalstybinio turizmo bei poilsio infrastruktūros ir kitokios ekonominės veiklos. Visapusiškai išprusę, iniciatyvūs kaimo žmonės, pasinaudodami valstybės parama, susikūrė gyvenimo kokybę, palankią visų socialinių grupių atstovams.

Viziją sudaro dvi dalys (2 priedas) – kaimo aplinka ir kaimo žmonės. Pirmoje dalyje akcentuojamas Akmenės rajono kaimo patrauklumas gyvenimui ir turizmui bei nurodomi patrauklumo veiksniai: aplinkosauginis (savitas ir saugomas kraštovaizdis); ekonominis (patraukli turizmui aplinka, efektyvus ir saugus aplinkai žemės ūkis; kita ekonominė veikla); kultūrinis (kultūros paveldo puoselėjimas); socialinis (poilsui palanki aplinka). Antroje vizijos dalyje dėmesys skiriamas rajono bendruomenei – išsilavinusiai, iniciatyviai, sugebančiai pasinaudoti teikiamomis galimybėmis ir gyvenančiai palankioje aplinkoje.

Vizija praplečia SSGG analizę, geriau suformuluota nei pastaroji. Joje ryškūs kaimo darnaus vystymosi aspektai. Gal būt buvo galima neapsibrėžti vien turizmui patrauklia aplinka, nurodant ir gerai išvystytą infrastruktūrą, kas svarbu būsimoms kaimo plėtros investicijoms. Stiprybe analizėje minimi ir pasienio privalumai, tačiau vizijoje neakcentuojami (pvz., atviras kraštas bendradarbiavimui ir partnerystei).

Kapitalo raiška VPS vizijoje yra puikaus lygio, nes akcentuojami visi veiksniai, išskyrus įvaizdį ir jo suvokimą.

Vietovės kapitalo raiška strategijos prioritetuose, priemonėse, veiklose. 2011 m. strategijos redakcijoje numatyti 2 prioritetai (žr. 6 priedą), orientuoti į kaimo verslų įvairinimą, bendruomeniškumo gerinimą, kultūros paveldo turtinimą bei palankios darbo ir poilsio aplinkos sukūrimą. Jie gerai dera su vizijos kaimo darnaus vystymosi veiksniais. Tačiau, nors vizijoje labai aiškiai akcentuojamas kaimo patrauklumas turizmui, prioritetuose nenumatoma turizmo plėtra bei populiarinimas.

Strategijos prioritetų tikslai priemonės, veiklos logiškai ir nuosekliai dera tarpusavyje. Jie atspindi 5 iš 8 vietovės kapitalo komponentus ir yra gero kapitalo raiškos lygio:

- *fiziniai ištekliai* (kraštovaizdžio ir visuomeninės paskirties erdvių, pastatų, gatvių, kelių, aplinkosauginių objektų infrastruktūros gerinimas, kultūros paveldo turtinimas);
- *žmogiškieji ištekliai* (socialinių sąlygų gerinimas);
- *bendruomenės vertybių puoselėjimas, pažiūrų plėtra*;
- *technologinė patirtis ir įgūdžiai* (tradicinių technologijų įgūdžių išsaugojimas ir perdavimas);
- *veiklos ir verslo įmonės* (alternatyvios veiklos, tradiciniai amatai, labai mažų įmonių (ne daugiau 9 darbuotojų) kūrimas).

Laukiami VPS įgyvendinimo rezultatai: planuojama finansuoti 45 vietos projektus (25 – pirmo prioriteto, 20 – antro), paramą gaus 40 subjektų; jiems bus skirta beveik 5, 5 mln. Lt.; 10 kaimų vyks atnaujinimo projektai, bus renovuoti 6 visuomeninės paskirties pastatai, 2 kaimo paveldo objektai, sukurtos ir išlaikytos 45 darbo vietos.

Pakruojo rajono kapitalo raiška 2007 – 2013 m. Vietos plėtros strategijoje

Gamtinio, kultūrinio, alternatyvių veiklų kapitalo aspektai VPS socio – ekonominėje analizėje. Pateikiant rajono gamtinius savitumus, pabrėžiama: „*Intensyvus žemės ūkis iškelia rajono bendruomenei iššūkį deramai puoselėti ir gausinti rajono biologinės įvairovės išteklius, nes jie stipriai lemia vietos gyventojų gyvenimo kokybę, ypač aktualu įgyvendinti priemones, kurios mažintų gruntinių vandenų užterštumą ir pagerintų geriamo vandens kokybę kaimo vietovėse. Rajono gamtos išteklių apsauga bus sėkminga, jei rajono bendruomenė bus suinteresuota juos išsaugoti, kai gamtos apsauga bus suprantama žymiai plačiau nei unikalių gamtos išteklių apsauga septyniuose rajono draustiniuose*“ (Pakruojo VPS, 2008, 42 p.)

Akivaizdus yra rajono kultūrinis kapitalas: „*Pakruojo rajonas, nuo seno būdamas turtingas žemdirbių ir dvarų kultūros kraštas, turi sukaupęs gausų ir šiam kraštui būdingą kultūros paveldą. Didžiausią paveldo dalį sudaro 17 buvusių dvarų sodybų, 17 vėjo malūnų ir 24 architektūros paminklai, kurių diduma yra krašto bažnyčios*“ (Pakruojo VSP, 2008, 42 p.). Aktyviai veikia kaimo bendruomenės: „*Kaimo bendruomenės turi sukaupusios įvairių viešosios veiklos patirtį, įgyvendinusios ne vieną projektą. Organizuodamos kaimo kultūros, sporto, socialinę veiklą, puoselėdamos krašto etninį savitumą ir krašto tradicijas, prižiūrėdamos kultūros paveldo objektus ar pritaikydamos juos savo reikmėms, išmokė savo narius bendradarbiauti ir turi suformavusios permainingoms vykdyti reikalingas vertybines nuostatas*“ (Pakruojo VPS, 2008, 44 p.).

Rajone palanki aplinka tradicinėms, alternatyvioms veikloms: „*Pradėtas įgyvendinti projektas „Pakruojis – HAV (humoro, alaus ir varnų) sostinė“, apimantis įvairias Pakruojo rajono turistinio įvaizdžio formavimo priemones: renginių organizavimą, prezentacijas kitose rajoninėse bei regioninėse šventėse, stendų kūrimą, reklaminių laikraščių bei lankstinukų leidybą ir kt. Esant turtingam kulinariniam paveldui, išlikusiai tradicinio maisto produktų gaminimo įrangai, rajone yra galimybė tematiniu požiūriu sieti paveldą ir į rinką pateikti naujus turizmo produktus - įrengti Alaus, Sūrio, Pieno ir Duonos kelius*“ (Pakruojo VSP, 2008, 62 p.).

Rajono kapitalo įvertinimas pagal gyventojų poreikių tyrimo analizę. Gyventojų poreikių tyrimo anketoje formuluoti klausimai – atsakymai leido įvertinti kapitalo būklę ir galimas vystymosi tendencijas. Informantai būklę ir tendencijas vertino 3 balų sistemoje atitinkamai (1 – būklė bloga, 2 – būklė vidutinė, 3 – būklė gera) ir (1 – būklė blogėja, 2 – būklė nekinta, 3 – būklė gerėja). Kiekvienas vietovės kapitalo elementas vertintas 9/10 rodikliu.

Pakruojo rajono kapitalo būklės ir kaitos vertinimas pagal gyventojų apklausos duomenis

Eil.nr.	Vietovės kapitalo komponentai	Būklės vertinimas, balais	Tendencijos, balais
1.	Fiziniai ištekliai, jų valdymas	1,8	2,0
2.	Žmogiškieji ištekliai	1,7	2,1
3.	Kultūra ir tapatumas	1,8	2,1
4.	Profesinė patirtis, įgūdžiai	1,8	2,2
5.	Vietos institucijų/valdžios veikla	2,2	2,3
6.	Verslo įmonių veikla	1,8	2,2
7.	Prekių, paslaugų, darbo rinkų išvystymas	1,5	2,0
8.	Įvaizdžio puoselėjimas	1,9	2,2
	Vidurkiai	1,8	2,1

Šaltinis: Pakruojo rajono VPS.

Atlikto tyrimo duomenimis, rajono bendruomenė savo vietovės kapitalo situaciją vertina žemiau nei vidutiniškai (vidurkis – 1,8 b.) (Pakruojo VPS, 2008). Aukščiausiai vertina vietos instituciją ir valdžios veiklą (2,2 b.), žemiausiai save – žmogiškuosius išteklius (1,7 b.) bei prekių paslaugų, darbo rinkos išvystymą. Gyventojai atsargiai vertina savo gebėjimus prisitaikyti prie darbo rinkos pokyčių, pasirengimą verslui, jaunų šeimų bei priešpensinio ir pensinio amžiaus žmonių galimybes. Bendruomenės nariai žemai vertina ir galimybes pirkti ar parduoti patalpas, žemę, kitą nejudamą turtą, paslaugas vietos verslui (pvz., konsultavimas, projektavimas), vietos įmonių gebėjimus parduoti savo gaminius tarptautinėse rinkose.

Vietovės situacija nuolat kinta, todėl informantai vertino ir galimas kapitalo tendencijas. Jų nuomone, gerėja visų teritorijos kapitalo komponentų būklė; gamtos ir žmogaus sukurtus išteklių kokybė bei prekių, paslaugų ir darbo rinkos galimybės ateityje nekis.

Apibendrinus apklausos rezultatus, strategijos autoriai išskyrė „laimėjimų“ ir „krizės“ zonas: pirmoji reprezentuoja rajono plėtros galimybes, antroji – atspindi informantų nusivylimą esančia situacija, būtinumą spręsti minėtus iššūkius (žr. 7 priedą).

Vietovės kapitalo raiška SSGG analizėje. Remiantis teritorijos socialinės ekonominės situacijos ir gyventojų poreikių analize, atlikta labai išsami Pakruojo rajono SSGG analizė. Vietovės stiprybės ir silpnybės išskirtos pagal darnios kaimo plėtros sudedamąsias dalis: ekonomika, socialiniai veiksniai, kultūra ir aplinkosauga. Galimybėms ir grėsmėms identifikuoti panaudota PESTLEE ir SEPTEMBER metodų kombinacija (PESTLEE+EMBER) – išskirti politiniai, ekonominiai, socialiniai, technologiniai, teisiniai, aplinkosaugos, lygių galimybių, švietimo, rinkos, verslo pokyčių, taisyklių ir etiniu aspektai, įtakojantys vietovės plėtros procesus. VVG nariams įvertinus kiekvieno iš jų svarbą, atrinkta po 5 svarbiausias stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes, kurių pagrindu vėliau buvo modeliuojami galimi strateginiai scenarijai.

Vietovės kapitalo raiška SSGG analizėje yra puikaus lygio.

Vietovės kapitalo raiška strategijos vizijoje. Rajono VPS vizija:

Ekonomiškai išvystytame, savitame kaime, atvirame investicijoms ir verslo plėtrai, ekologiškoje ir švarioje aplinkoje gyvena ir dirba išsilavinę, Pakruojo kraštą ir žemę mylintys, natūralią gamtą, kultūros paveldą ir tradicijas puoselėjantys žmonės.

Vizijos esminis bruožas – darnioje aplinkoje gyvenantys žmonės. Aplinkos darna pasižymi 4 aspektais:

- ekonominiu – ekonomiškai išvystytas, patrauklus investicijoms ir plėtrai kaimas;
- aplinkosauginiu – palanki žmogui aplinka, natūrali gamta;
- kultūriniu – savitas, puoselėjantis tradicijas ir kultūros paveldą regionas;
- socialiniu – išsilavinę, dirbantys, mylintys savo kraštą žmonės.

Strategijos vizija nuosekliai ir logiškai kildinama iš atliktos SSGG analizės, aiški, suprantama. Vietovės kapitalo raiška yra puikaus lygio: konkrečiai įvardinti 5 veiksniai, o teiginyje „...atvirame investicijoms ir verslo plėtrai...“ slypi svarba įvaizdžio formavimui, rinkoms ir išoriniams ryšiams, patrauklumas finansinėms investicijoms.

Vietovės kapitalo raiška strategijos prioritetuose, priemonėse, veiklose. Strategijoje išskiriami du prioritetai (žr. 8 priedą), kurie orientuoti į ne žemės ūkio konkurencingų veiklų plėtrą, sukuriant gyventojams naujus pajamų šaltinius, mažinant socialines atskirties raiškas, ir kaimo atnaujinimą bei bendruomenių sutelkimą, gerinant rajono viešojo gyvenimo kokybę, puoselėjant krašto savitumą. Jie pilnai atspindi strategijos darnaus kaimo vystymosi viziją.

Strategijos prioritetai, priemonės ir veiklos logiškai dera tarpusavyje. Jie atspindi 7 iš 8 rajono kapitalo komponentų ir yra puikaus kapitalo raiškos lygio:

fiziniai ištekliai – visuomeninės, kultūros paveldo, kraštovaizdžio paskirties objektų atnaujinimas, pritaikymas bendruomenės poreikiams, pvz., tradicinių amatų ir amatų centrų steigimas, urbanistinio paveldo statusą turinčių miestelių centrų tvarkymas, sporto aikštynų, žaidimų aikštelių įrengimas, geriamojo vandens kokybės gerinimas;

žmogiškieji ištekliai – socialinių sąlygų gerinimas, remiant tradicinių amatų, amatų, kaimo turizmo veiklų plėtrą ir sukuriant naujas darbo vietas, tradicinių kaimo kompetencijų didinimas;

kultūra ir tapatumas – senųjų profesinių įgūdžių, kaimo tradicijų išsaugojimas, kultūrinių renginių organizavimas, tradicinio meno puoselėjimas;

profesinė patirtis ir įgūdžiai – tradicinių amatų, amatų technologijų, kaimo tradicijų sklaida, bendruomeniškumo kompetencijų didinimas;

veiklos/ verslas – naujos kartos verslininkų rėmimas, ne žemės ūkio veiklos skatinimas, kaimo turizmo, naujų paslaugų bendruomenei plėtra, naujos pridėtinės vertės kūrimas;

rinka ir išorės ryšiai – kaimo turizmo rinkos, informacijos apie rajoną plėtra, palankaus įvaizdžio kūrimas;

įvaizdis ir suvokimas – kraštą reprezentuojančių ir jo patrauklumą didinančių projektų vykdymas, plenerų organizavimas, informacinių stendų apie rajono išskirtinumus įrengimas viešosiose erdvėse.

VPS įgyvendinimui numatomi 57 vietos projektai, iš kurių 53 vykdomi pagal 2 prioritetą: 27 – kaimo atnaujinimas ir plėtra; po 13 – priemonėse „Veiklios, besimokančios ir solidarios bendruomenės ugdymas“ ir „Krašto savitumo puoselėjimas ir patrauklaus įvaizdžio formavimas“. Projektai vykdomi 40 kaimo vietovių. Numatoma atnaujinti 10 visuomeninės paskirties objektų, 14 – visuomeninių erdvių, 44 kaimo kraštovaizdžio komponentus, įkurti 2 amatų centrus, įrengti 30 mažosios architektūros akcentų (pvz., stogastulpių), sukurti 11 darbo vietų. Strategijos įgyvendinimui skirta 7 736,5 tūkst. Lt.

Joniškio rajono kapitalo raiška 2007 – 2013 m. Vietos plėtros strategijoje

Gamtinio, kultūrinio, alternatyvių veiklų kapitalo aspektai VPS socio – ekonominėje analizėje. Pristatant rajono gamtinius ypatumus, pabrėžiama, kad „*rekreaciniu požiūriu svarbiausias Joniškio rajono turtas - miškai, tačiau jie užima tik 18 proc. bendro teritorijos ploto*“ (Joniškio VPS, 2008, 39 p.). Yra Žagarės regioninis parkas, 3 valstybiniai draustiniai ir 3 savivaldybės įkurti botaniniai draustiniai, 11 valstybės saugomų gamtos paveldo objektų, pvz., Žagarės atodanga, Švedpolio šaltinis, Žagarės ozas.

Akivaizdus rajono kultūrinis kapitalas – „*yra apie 350 kultūros vertybių. Tai du urbanistikos paminklai, dvidešimt istorijos, trisdešimt archeologijos, trisdešimt septyni architektūros.*“ (Joniškio VPS, 2008, 43 p.). Akcentuojama, kad „*didelė problema yra tai, kad dalis kultūrinę vertę turinčių pastatų šiuo metu yra nenaudojami, rajone nerandama būdų kaip kultūros vertybes pritaikyti kitoms funkcijoms atlikti, todėl juos išsaugoti ypač sudėtinga. Tai taikytina esantiems dvarams ir palivarkų sodyboms, kurių pastatai yra griūvantys, ... dalis vertingų dvarų sodybų yra pasmerktos sunykimui*“ (Joniškio VPS, 2008, 44 p.).

Pažymima, kad „*rajono identitetą apsprendžia du pagrindiniai veiksniai – tai gamtiniai ištekliai ir specifinė istorinė-geografinė padėtis. Tai turėtų būti pagrindiniai akcentai, rengiant rajono turizmo plėtros strategiją bei įgyvendinant rinkodaros priemones, orientuotas į turistų pritraukimą, diversifikuoti kaimo verslus, didinti kaimo žmonių pajamas ir gerinti gyvenimo kokybę....*“ (Joniškio VPAS, 2008, 49, 68 p.).

Alternatyvių veiklų analizė rodo, kad „*papildoma ekonomine (ne žemės ūkio) veikla užsiėmė tik 1,7 proc. visų ūkių*“ (Joniškio VPS, 2008, 63 p.).

Išsamiai analizuoti rajono gyventojų poreikiai, tačiau neatliktas gyventojų nuomonės tyrimas dėl savivaldybės kapitalo būklės ir kaitos vertinimo.

Rajono kapitalo raiška SSGG analizėje. SSGG analizėje stiprybe plačiausiai išskiriami rajono fiziniai ištekliai – geografinė pasienio padėtis; geri magistraliniai keliai, tarptautinis ir vietos susisiekimas; žemės ūkio naudmenų našumas; galima socialinės, kultūrinės ir techninės infrastruktūros plėtra, kraštovaizdžio apsauga ir turtinimas. Vidutiniškai minimi žmogiškieji ištekliai (didelis gyventojų kultūrinis aktyvumas, jaunimo užimtumo skatinimas), veiklos ir verslo veiksniai (prasadėjusi verslo ir amatų plėtra, žemės ūkio kooperatyvų kūrimas, ekologinio ūkininkavimo skatinimas). Minimaliai įvardijami kultūros privalumai (puoselėjamos krašto tradicijos, daug kultūros paveldo objektų), tarptautinių ryšių palaikymas, kaimo gyventojų telkimas bei pilietiškumo ugdymas, visuomeninių organizacijų kūrimosi ir veiklos skatinimas, valdžios institucijų ir bendruomenių sąveika (Joniškio VPS, 2008). Neužsimenama tik apie vieną kapitalo veiksnį – vietovės įvaizdį, jo suvokimą bei puoselėjimą.

Rajono kapitalas SSGG analizėje atspindimas puikiu lygiu. Vis tik daugumoje stiprybės ir galimybių teiginių nėra įvardinti rajono išskirtiniai aspektai, neorientuoti į konkrečius veiksmus, gali būti pritaikomi ir kitoms vietovėms.

Rajono kapitalo raiška strategijos vizijoje. Rajono VPS vizija yra:

Kaimas - tai vietovė su išvystyta aplinkosaugine, socialine, gamybine ir kitų verslų infrastruktūra, į vietinę ir tarptautinę rinką orientuotas, restruktūrizuotas, konkurencingas, modernus žemės ūkis, aukštos kultūros ir profesinės kvalifikacijos žmonėmis, siekiančiais į kaimą nešti ir įgyvendinti pažangias idėjas, pasiekti aukštą veiklos efektyvumo lygį, suformuoti aukštos kultūros tarpusavio bendravimo santykius ir sukurti aplinką, kurioje norėtų ir galėtų pasiturinčiai gyventi kaimo žmonės.

Vizijos pagrindinis bruožas – patraukli kaimo aplinka ir ją tobulinantys kompetentingi, kultūringi žmonės. Esmingai akcentuojami konkurenciniai žemės ūkio pranašumai, tačiau kitos SSGG, socio - ekonominėje analizėje minimos konkrečios veiklos, pvz., amatų, turizmo plėtra, neišskiriamos. Visiškai nekalbama apie kultūros paveldo ir tradicijų puoselėjimą. Daug dėmesio vizijoje skiriama vietos žmonių bendruomeniškumui bei jo plėtrai. Vizija nuosekliai ir logiškai kildinama iš SSGG analizės, aiški.

Strategijos vizijoje atspindėti 6 rajono kapitalo veiksniai, kas byloja apie gerą jų raiškos lygį:

- fiziniai ištekliai – aplinkosauginė, socialinė, ekonominė infrastruktūra;
- rinkos/ryšiai – veiklų ir verslo orientacija į vidaus ir tarptautines rinkas;
- veiklos/verslas – restruktūrizuotas, konkurencingas, modernus žemės ūkis;
- žmogiškieji ištekliai, profesinė kompetencija, tapatumas – aukšta kultūra ir profesinė kvalifikacija, aukštos kultūros bendravimo santykiai, inovacijų siekis, gebėjimas kurti patrauklią gyvenimo aplinką.

Vietovės kapitalo raiška strategijos prioritetuose, priemonėse, veiklose. Strategijoje formuluojami 4 prioritetai (žr. 9 priedą), orientuoti į ne žemės ūkio veiklų plėtrą, sukuriant bendruomenei naujus pajamų šaltinius, mažinant nedarbą, socialinę atskirtį, kaimo visuomenių ir kultūros paveldo pastatų, erdvių atnaujinimą, pilietiškumo ugdymą, krašto tradicijų, tradicinių amatų puoselėjimą. Prioritetai, priemonės ir veiklos tinkamai dera tarpusavyje, atspindi darnaus kaimo vystymąsi ir praplečia strategijos viziją, ypač kultūros tapatumo aspektu. Šiose strategijos dalyse rajono kapitalo raiška yra gero raiškos lygio (6 kapitalo veiksniai):

- *fiziniai ištekliai* – visuomeninės, kultūros paveldo paskirties pastatų atnaujinimas, pritaikymas bendruomenės poreikiams (jaunimo, suaugusių, neįgaliųjų laisvalaikio ir užimtumo centrai, materialinė bazė NVO veiklai), viešosios infrastruktūros kūrimas (gyvenviečių centrinių erdvių, prieigų prie vandens, sporto aikštynų sutvarkymas);
- *žmogiškieji ištekliai* – socialinių sąlygų gerinimas, remiant įvairių sluoksnių laisvalaikio ir užimtumo projektus, kaimo turizmo, alternatyvių veiklų plėtrą;
- *kultūra ir tapatumas* – tradicinių amatų, krašto tradicijų puoselėjimas, pilietiškumo ugdymas, kraštovaizdžio kultūros tapatumo išsaugojimas, tradicinių regioninių renginių organizavimas
- *profesinė patirtis ir įgūdžiai* – tradicinių amatų technologijų plėtra;
- *veiklos/verslas* – ne žemės ūkio veiklų skatinimas, ypač kaimo turizmo, tradicinių amatų plėtra;
- *rinka ir išorės ryšiai* – kaimo turizmo rinkos plėtra.

VPS įgyvendinama 28 kaimo vietovėse, remiami 41 kaimo atnaujinimo projektas, numatoma rekonstruoti 19 visuomeninės paskirties, 5 – kaimo paveldo objektus, 17 – kraštovaizdžio ir visuomenių erdvių. Planuojama sukurti 27 darbo vietas.

Kelmės rajono kapitalo raiška 2007 – 2013 m. Vietos plėtros strategijoje

Gamtinio, kultūrinio, alternatyvių veiklų kapitalo aspektai VPS socio – ekonominėje analizėje. Kelmės rajonas turtingas gamtos ir kultūros objektais. Į jo teritoriją patenka 4 regioniniai parkai ir 9 draustiniai. Unikalus yra Svilės šaltiniai ir Vileikių už Puntuką didesnis akmuo. „*Kelmės kraštą puošia miškų plotai, daugiausiai eglynai ir pušynai. Didžiausi yra Vainagių, Tytuvėnų, Patamsių mišrūs miškai. Į Kelmės kraštą atvykusių svečių akis pirmiausiai patraukia nepakartojama gamta ir tyras oras. Čia tyvuliuoja 53 ežerai ir virš 100 didesnių tvenkinių.*“ (Kelmės VPS, 2008, 48 p.).

Rajono savivaldybė didelį dėmesį skiria kultūros paveldo išsaugojimui ir jo pritaikymui poilsio, kultūrinio ugdymo, turizmo reikmėms. „*Renovuotas buvusios Kražių kolegijos pastatas, Tytuvėnų*

Švč. Mergelės Marijos bažnyčios ir bernardinų vienuolyno ansamblis, Liolių Šv. apaštalų Simono ir Judo Tado bažnyčia, numatomi rekonstrukcijos ir atstatymo darbai, piligrimų kelio per Tytuvėnus į Šiluvą. Minėti objektai turi didelę kultūrinę vertę, gali pritraukti vietas ir užsienio turistus, sudaro prielaidas amatų ir kitų verslų plėtrai“ (Kelmės VPS, 2008, 49 p.).

Vietos plėtros strategijos rengimo autorių nuomone, „įvertinus turizmo konkurencinius pranašumus ir atsižvelgiant į Kelmės rajono specifinių turizmo produktų diferenciaciją ir turizmo išteklių specializaciją Šiaulių apskrityje išryškėja tokių prioritetinių turizmo rūšių plėtotė: *Kultūrinis - sakralinis turizmas, gamtinis turizmas, ekologinis - pažintinis , kaimo turizmas“* (Kelmės VPS, 2008, 70 p.).

VPS detaliam analizuoti rajono gyventojų poreikiai, tačiau neatliktas gyventojų nuomonė tyrimas dėl savivaldybės teritorijos kapitalo būklės ir kaitos vertinimo.

Rajono kapitalo raiška SSGG analizėje. Teritorijos originalumas bei konkurenciniai pranašumai SSGG analizėje (stiprybės, galimybės) pateikiami 17 teiginių. 6 iš jų skirti fiziniams ištekliams – palankios sąlygos žemės ūkio veikloms, tame tarpe ir ekologiniam ūkininkavimui, viešoji infrastruktūra, palanki ekologinė aplinka. 4 teiginiuose pristatomi veiklų ir verslo galimybės – išplėtoti žemės ūkio verslai (pieno, mėsos gamyba, smulkių ūkių kooperacija), kaimo turizmo skatinimas. Minimaliai įvardijami žmogiškieji ištekliai, bendruomenės gebėjimų tobulinimas (verslumo skatinimas), lietuviškų produktų skverbimasis į naujas ES rinkas. kultūrinio paveldo puoselėjimas, kaimo žmonių savivaldos plėtra. Neužsimenama tik apie įvaizdžio formavimą, rajono specifikos reklamavimą.

Teritorijos kapitalo raiška SSGG analizėje yra puikaus lygio, tačiau dauguma teiginių galėtų būti konkretesni, išskirti tik Kelmės rajono privalumai, kas įgalintų nuosekliau formuluoti kitas strategijos dalis.

Rajono kapitalo raiška strategijos vizijoje. Vietos plėtros strategijos vizija yra:

Kaimas - patraukli erdvė darbui, gyvenimui ir poilsiui su išplėtotą gamybine ir socialine infrastruktūra, išsilavinusių ir iniciatyvių žmonių bendruomene, sveika aplinka ir gražiu kraštovaizdžiu.

Žemės ūkio produktų gamyba ir išplėtoti kiti kaimo verslai, kurie racionaliai naudoja gamtos išteklius, tausoja aplinką, įdiegę pažangias technologijas, turintys aukštos kvalifikacijos darbuotojus. Kaimo gamtos ištekliai, techninis ir kūrybinis potencialas sudarys sąlygas prisitaikyti prie nuolat besikeičiančios rinkos aplinkos, siekiant pateikti konkurencingus geros kokybės produktus bei paslaugas, didinant jų pridėjamąją vertę ir kaimo žmonių gyvenimo kokybę.

Vizijos pagrindiniai akcentai – patraukli kaimo aplinka su joje gyvenančia išsilavinusia ir iniciatyvia bendruomene, darni verslų plėtra ir gyvenimo kokybės gerinimo siekis. Vizijoje pabrėžiamas darnus kaimo vystymasis: aplinkosauginis – sveika aplinka ir gražus kraštovaizdis;

ekonominis – išplėtoti, racionaliai naudojantys gamtos išteklius, inovatyvūs verslai; socialinis – patraukli aplinka gyvenimui, išsilavinusi ir iniciatyvi bendruomenė, kompetentingi darbuotojai.

Strategijos vizijoje atspindėti 7 rajono kapitalo veiksniai, kas byloja apie puikų jo raiškos lygį – fiziniai ir žmogiškieji ištekliai, kultūrinis tapatumas, patrauklumas investicijoms, veiklos/verslai, rinkos ir ryšiai, profesinė kompetencija. Rajono socio – ekonominėje, SSGG analizėse, gyventojų nuomonės tyrimuose plačiai kalbama apie kultūros paveldo puoselėjimą, skverbtį į ES rinkas, tačiau vizijoje apie tai neužsimenama. Neakcentuojama ir kaimo turizmo plėtra, kaip viena iš prioritetinių veiklos sričių, tačiau išskiriama žemės ūkio produktų gamyba, finansuojama ne iš VPS biudžeto.

Vietovės kapitalo raiška strategijos prioritetuose, priemonėse, veiklose. Strategijoje formuluojami 4 prioritetai (žr. 10 priedą):

VPS prioritetai orientuoti į kaimo verslų įvairinimą, visuomeninės paskirties statinių, erdvių, kultūros paveldo objektų pritaikymą bendruomenės reikmėms, amatų plėtrą, geriamojo vandens tiekimo kokybės gerinimą, visuomeninių organizacijų veiklos skatinimą.

Ilgą laiką žemės ūkis buvo pagrindinis žmonių pragyvenimo šaltinis, tačiau, modernizuojant šią veiklą, vis mažiau žmonių užsiima žemės ūkio produktų gamyba. Rajone nėra sukurtos reikiamos galimybės surasti darbą kitose veiklose. Todėl skatinami 1 prioriteto priemonių įgyvendinimo vietos projektai naujų veiklų sukūrimui – rankdarbių, keramikos gaminių dirbtuvių įrengimas, kirpyklos, grožio salonai. Pasinaudojant unikaliu kultūros paveldu, skatinamas kaimo tradicijų atgaivinimas, turizmo paslaugų patrauklumas, stovyklaviečių įrengimas, įskaitant amatų plėtrą. Planuojama sukurti 51 darbo vietą 31 kaimo vietovėje, trečdaliu padidinti turistų – poilsiautojų skaičių rajone.

Kaimo atnaujinimas yra viena svarbiausių kaimo politikos kryptių. 2 – 3 prioritetų priemonės skirtos viešosios infrastruktūros tvarkymui, istorinę, architektūrinę vertę turinčių kaimo paveldo objektų komponentų puoselėjimui, modernizavimui, bendruomenės reikmių pritaikymui. Parama skiriama ir pačios bendruomenės organizavimosi ugdymui, kaimo savivaldos stiprinimui. Vietos projektai vykdomi 35 kaimo vietovėse, paremti 59 projektai.

Prioritetai, priemonės ir veiklos tinkamai dera tarpusavyje, atspindi darnaus kaimo vystymąsį ir praplečia strategijos viziją, ypač kultūros tapatumo aspektu. Šiose strategijos dalyse rajono kapitalo raiška yra gero lygio (6 kapitalo veiksniai):

- fiziniai ištekliai – visuomeninės paskirties, kultūros paveldo objektų, erdvių atnaujinimas bendruomenės poreikiams;
- žmogiškieji ištekliai – socialinių sąlygų gerinimas (viešųjų paslaugų teikimas, laisvalaikio ir užimtumo centrų, sveikatinimosi objektų steigimas), ;

- kultūra ir tapatumas – krašto tradicinių amatų puoselėjimas, renginių organizavimas, bendruomenių organizavimosi gebėjimų ugdymas;
- profesinė kompetencija – tradicinių amatų technologijų išsaugojimas ir plėtra;
- veiklos/verslas – kaimo verslų įvairinimas, turizmo paslaugų plėtra, tradicinių amatų skatinimas;
- rinka ir išorės ryšiai – kaimo turizmo rinkos plėtra.

Radviliškio rajono kapitalo raiška 2007 – 2013 m. Vietos plėtros strategijoje

Gamtinio, kultūrinio, alternatyvių veiklų kapitalo aspektai VPS socio – ekonominėje analizėje. Strategijos rengėjų nuomone Radviliškio rajono *„kraštovaizdis atskirose seniūnijose yra homogeninis: vyrauja gana skurdus ir turizmui nepalankus peizažas, daugiausiai lygumos. Visos seniūnijos yra mažai kalvotos, išskyrus Šaukoto seniūniją, kurios teritorijos reljefas banguotas, vietomis kalvotas – čia daugiau vandens telkinių. Radviliškio rajono seniūnijose yra upių, ežerų bei dirbtinių vandens telkinių. Vis dėlto, toks kraštovaizdis yra palankesnis plėtoti žemės ūkio veiklą nei turizmą ar kitas alternatyvias veiklas“* (Radviliškio VPS, 2008, 22 p.).

Radviliškio rajonas turtingas kultūros vertybėmis: *„yra 315 objektų, pripažintų Kultūros vertybėmis.“* (Radviliškio VPS, 2008, 35 p.). Strategijoje pateikiamos kiekvienos seniūnijos lankytinos vietos, puoselėjamos tradicijos, renginiai.

VPS socio – ekonominėje analizėje beveik neskiriama dėmesio alternatyvių veiklų analizei, apsiribojant pagrindinėmis pramonės šakomis – durpių, vaisvandenių, baldų gamyba, drabužių siuvimu. Pažymima, kad *„pritraukus lėšų esamiems ūkiams modernizuoti, jų konkurencingumui didinti, o taip pat alternatyvioms žemės ūkio veikloms, seniesiems kaimo amatams, kaimo turizmui vystyti, moderniems ūkininkavimo metodams diegti, plėtojant ne tik tradicines, bet ir rentablesnes žemės ūkio sritis (sodininkystę, daržininkystę, uogininkystę, gėlininkystę), energijos poreikį tenkinančių augalininkystę, techninių ir vaistinių kultūrų auginimą, žemės ūkis išliks gana svarbia ekonomikos sritimi“* (Radviliškio VPS, 2008, 28 p). Kaimo turizmo paslaugų lygis žemas, savivaldybėje nėra registruotų kaimo turizmo sodybų. Turizmo plėtra ir vystymas yra numatytas ir Radviliškio rajono plėtros strateginiame plane.

Rajono kapitalo raiška SSGG analizėje. SSGG analizė atlikta originaliai – išskiriami rajono socialiniai – ekonominiai strateginiai pranašumai, seniūnijų stiprybės, vėliau – visos teritorijos stiprybės, galimybės, silpnybės, grėsmės.

Rajono strateginiais pranašumais įvardinami fiziniai ir žmogiškieji išteklių, profesinė patirtis ir įgūdžiai – Lietuvos gyvulininkystės institutas, kuri yra pagrindinė zootechnikos krypties mokslo įstaiga šalyje ir Lietuvos juodagalvių avių genofondo saugotoja VĮ „Šeduvos avininkystė“ bei jų

profesionalūs kolektyvai; gera geležinkelio ir kelių tinklo infrastruktūra; pakankamas dujų rafinacijos lygis imlių dujų žaliavai šakų steigimuisi; pripažintas kultūros paveldas; suformuotos prielaidos kompiuterinio raštingumo ir informacinės infrastruktūros plėtrai. Seniūnijose konkurenciniais pranašumais išskirti turistų traukos objektai (kultūros paveldo, kaimo tradicinių verslų, gamtos objektai, originalios šventės), gera susisiekimo infrastruktūra, galimybės visuomeninių erdvių plėtrai.

VVG teritorijos stiprybių, galimybių analizę sudaro 8 teiginiai, akcentuojantys vietos kapitalą: profesinė patirtis, įgūdžiai ir bendruomeniškumas problemų sprendime, pavyzdiniai bendruomenių centrai; geras susisiekimas su įvairiomis kaimiškosiomis vietovėmis, lankytinomis vietomis; patrauklūs gamtos, kultūros paveldo išteklių, alternatyvių verslų objektai; galimybės kaimo turizmo, agroturizmo, smulkaus verslo plėtrai; vietos partnerystė ir tarptautinis bendradarbiavimas.

Rajono kapitalo raiška SSGG analizėje yra puikaus lygio (minimi 7 veiksniai), akcentuojami konkretūs, originalūs vietos konkurenciniai pranašumai.

Rajono kapitalo raiška strategijos vizijoje. Vietos plėtros strategija yra:

Kultūringa, vieninga, ekonomiškai stipri ir užtikrinanti įvairių gyventojų grupių poreikius Radviliškio rajono VVG teritorija, kurioje žmonės nori gyventi ir dirbti

Lakoniškai formuluojamos vizijos esminis akcentas yra palanki gyvenimui ir darbui aplinka. Akcentuojami aplinkos ekonominis, socialinis, kultūrinis, aplinkos veiksniai. Vieningumo aspektas vizijoje pabrėžia teritorijoje gyvenančios bendruomenės solidarumą, tapatumą, pilietiškumą. Jei socio – ekonominėje, SSGG analizėse iškeliamas gamtos išteklių unikalumas, gyventojų iniciatyvumas ir inovatyvumas, tai apie sveiką ir palankią žmogui aplinką visiškai nekalbama, gyventojų išskirtinės savybės neminimos, vadinant juos sąvoka „žmonės“. Todėl vizijoje akcentuojama aplinka negali būti įvardijama kaip darni. Rajono kapitalo veiksmų raišką vizijoje yra gero lygio.

Vietovės kapitalo raiška strategijos prioritetuose, priemonėse, veiklose. VPS formuluojami 2 prioritetai (žr. 11 priedą). Jie orientuoti į fizinės aplinkos ir socialinės infrastruktūros gerinimą bei alternatyvių pajamų šaltinių kūrimą. Jų įgyvendinimo priemonėse ir veiklose daugiausia dėmesio skiriama fizinių išteklių, kultūrinio tapatumo ir ne žemės ūkio veiklų plėtrai. Gyvenamosios aplinkos patrauklumui didinti numatomas kaimų ir miestelių viešųjų erdvių atnaujinimas, kultūrinio paveldo, religinių objektų tvarkyba. Tvarkoma aplinkosauginė infrastruktūra – drenažo ir geriamo vandens tiekimo ir nuotakyno sistemos, vandens kokybės gerinimo objektai. Ypatingas dėmesys skiriamas bendruomenės namų rekonstrukcijoms. Pagal gyventojų poreikių tyrimo duomenis, juose bendraujama pagal poreikius, rengiami susitikimai su kitų rajonų, užsienio svečiais. Tai inovatyvių sprendimų derinimo ir priėmimo vieta, numatomos vaikų, jaunimo, vyresnių žmonių

sveikatingumo, bendravimo ir laisvalaikio užimtumo, žalingų įpročių prevencijos veiklos. Kultūros paveldo objektai turėtų tapti traukos, vietinių tradicijų puoselėjimo, tradicinių amatų pristatymo ir prekybos centrais. Radviliškio rajone kol kas dar vyraujantis agroekonominis sektorius nebeužtikrina pajamų visiems gyventojams, todėl būtina parama verslo kūrimui. Ypač aktualu į šias priemones įtraukti moteris (pvz., steigti floristikos, rankdarbių namus). Būtina skatinti naujų ir inovatyvių paslaugų plėtrą (pvz., skalbyklos, kirpyklos, pirtys, fizioterapiniai kabinetai ir pan).

Rajone tinkamos galimybės kaimo turizmo plėtrai, steigiant kaimo sodybas su įvairiomis paslaugomis (pvz., ekstremalios ekskursijos po saugomas teritorijas). Svarbu išnaudoti vietos identitetą vasaros laiku (pvz., organizuotas poilsis prie vandens, susipažįstant su atitinkamomis vietovėmis, vasaros poilsio parkai, skatinant pramogų plėtrą).

14 kaimo vietovių bus įgyvendinta 20 vietos projektų. Strategijos rengėjai tikisi, kad padidės bendruomenės aktyvumas, iniciatyvumas, projektų įgyvendinimo gebėjimai, sudarytos sąlygos partnerystei ir bendrai veiklai, bus sukurtos palankesnės sąlygos kaimo gyventojų pajamoms didėti ir pragyvenimo lygiui gerėti, bus atnaujinami ir turtinami tradiciniai amatai.

Strategijos prioritetai, priemonės ir veiklos gerai dera tarpusavyje, jose rajono kapitalo raiška yra gero lygio (stebimi 6 veiksniai).

Šiaulių rajono kapitalo raiška 2007 – 2013 m. Vietos plėtros strategijoje

Gamtinio, kultūrinio, alternatyvių veiklų kapitalo aspektai VPS socio – ekonominėje analizėje. Šiaulių rajono gamtinį – rekreacinį išskirtinumą formuoja Kurtuvėnų regioninis parkas, 8 valstybiniai draustiniai, „natūraliomis ir melioratorių tiesintomis vagomis per rajoną tekančios 35 upės, 25 natūralūs ežerai ir 25 tvenkiniai“ (Šiaulių rajono VPS, 2008, 31 p.).

Šiaulių rajonas patrauklus verslo plėtrai dėl patogaus susisiekimo bei gerai išvystyto kelių ir geležinkelių tinklo. Teritorija turtinga statyboms ir keramikos pramonei tinkamo molio, veikia žvyro ir smėlio karjerai, kasamos durpės. 57 proc. Šiaulių rajono teritorijos užima žemės ūkio naudmenų plotai.

Rajono kapitalo raiška SSGG analizėje. SSGG analizėje pateikti 35 teiginiai rajono išskirtinumui pabrėžti. Labiausiai akcentuojami fiziniai išteklių ir jų valdymas – gera strateginė padėtis, valstybinės reikšmės kelių ir geležinkelio tinklas, kraštovaizdis, gamtinių turtų ir aplinkos oro kokybės valdymas, plėtojama interneto prieiga, vaikų globos namai, profesinio lavinimo mokyklos. Pažymima palyginti jauna (jaunų iki 15 m. žmonių yra daugiau nei apskrityje bei šalyje), aktyvi, organizuota bendruomenė. Rajone didėja statybos ir logistikos apimtys, vystoma ir remiama ekologinė gamyba, geros sąlygos kaimo turizmo plėtrai. Materialinės investicijos yra didžiausios Šiaulių regione tarp kaimiškų savivaldybių. Akcentuojamas „atvirų sienų“ skatinimas, partnerystė,

bendradarbiavimas, gerosios patirties perėmimas. Silpnai ir labai nekonkrečiai SSGG analizėje pateikiami kultūriniai pranašumai (2 teiginiai – „rajonas įdomus savo istorija, kultūriniais – istoriniais paminklais“; „savivaldybės dėmesys kultūros namams ir paminklosaugai“).

Kapitalo raiška SSGG analizėje yra gero lygio (konstatuojami 6 veiksniai). Apskritai, dauguma išskiriamų rajono konkurencinių pranašumų tikėtų ir kitiems rajonams, jiems nusakyti naudojamos standartinės formuluotės.

Rajono kapitalo raiška strategijos vizijoje. Vietos plėtros strategija yra:

Po 15 metų Šiaulių rajono atjaunėjusiame ir ekonomiškai sustiprėjusiame kaime gyvens aktyvūs ir savimi pasitikintys žmonės, veiks iniciatyvios vietos bendruomenės. Sumažės socialiniai skirtumai, kaimo gyventojų buitis taps patogesnė ir saugesnė, medicinos, švietimo, socialinės paslaugos kokybiškesnės ir labiau prieinamos, pagyvės socialinis bei kultūrinis vietos gyvenimas.

Pagrindinis VPS akcentas – patrauklioje kaimo aplinkoje gyvenantis aktyvus ir saugus žmogus. Aplinkos darna pabrėžiama 3 aspektais:

- socialiniu – aktyvūs, pasitikintys savimi žmonės ir bendruomenės, patogi ir saugi buitis, kokybiškos ir prieinamos paslaugos;
- ekonominiu – ekonomiškai sustiprėjęs kaimas;
- kultūriniu – aktyvus kultūrinis vietos gyvenimas.

Vizijoje nurodomas 15 m. pokyčių įgyvendinimo laikotarpis, nors, paprastai, tai neakcentuojama.

Vizijos analizė rodo, kad labai plačiai joje akcentuojamas tik socialinis aspektas. Nekonkrečios ekonominės veiklos, kultūriniai ypatumai. Visiškai neužsimenama apie kultūrinį paveldą, gamtinę aplinką, rajono strateginę padėtį, nors apie tai teigiama socio – ekonominėje bei SSGG analizėse.

VPS vizijoje atspindėti 5 rajono kapitalo veiksniai, kas byloja apie gerą jo raiškos lygį – fiziniai ir žmogiškieji išteklių, kultūrinis tapatumas, ekonominis stabilumas, profesinė kompetencija.

Vietovės kapitalo raiška strategijos prioritetuose, priemonėse, veiklose. VPS formuluojami 2 prioritetai (žr. 12 priedą). Jie pasirinkti iš 14 rajono kaimo plėtrai svarbių sričių:

- alternatyvių veiklų įvairinimas, ekonominio aktyvumo skatinimas (netradicinės žemė ūkio, kaimo turizmo, rekreacijos, buitinės – socialinės paslaugos);
- žmogiškųjų išteklių tobulinimas (verslumo gebėjimai, išsilavinimo kokybė ir prieinamumas visoms socialinėms grupėms, profesinės kompetencijos);
- kaimo žmonių aktyvumo, bendruomeniškumo didinimas (NVO plėtra, partnerystė, bendradarbiavimas);

- kraštovaizdžio, kultūrinių ypatumų turtinimas (gamtos, istorinio ir kultūrinio paveldo atnaujinimas, ekologinio sąmoningumo kėlimas).

Strategijos prioritetai orientuoti į patrauklios aplinkos kūrimą ir joje gyvenančių žmonių bendruomeniškumo, socialinės integracijos didinimą. 1 prioritetas siejamas su kaimo gyvenimo sąlygų gerinimu, viešųjų erdvių, patalpų pritaikymu bendruomenės reikmėms, aplinkos tvarkymu, smulkios infrastruktūros sutvarkymu. VVG nuomone, „*kaimo atnaujinimas yra viena iš svarbiausių kaimo plėtros politikos priemonių, galinti užtikrinti didesnę pasitenkinimą tiek fizinėmis, tiek socialinėmis gyvenimo sąlygomis, sumažinti išvykimo iš kaimo mastus, ir, tuo pačiu, paskatinti didesnes investicijas į kaimą*“ (Šiaulių raj. VPS, 2008, 78 p.). Be to, tai gerų sąlygų ekonominių veiklų įvairinimui sukūrimas, pvz., dienos, laisvalaikio, tradicinių amatų steigimui.

2 prioriteto įgyvendinimas siejamas su kaimo žmonių gebėjimų veikti kartu bei įgyvendinti vietos iniciatyvas skatinimu, socialinio kapitalo didinimu. Pirmoji priemonė nukreipta bendruomenės kultūrinių, švietėjiškų, socialinių iniciatyvų rėmimui, saviraiškos galimybių plėtrai, kaimo identiteto išsaugojimui. Antroji priemonė turėtų gerinti vienišų, pagyvenusių ar su negalia žmonių gyvenimo sąlygas. Ji remia jaunimo socialines, kultūrinės, pažintines inovacijas, kartu tai ir žalingų įpročių, migracijos prevencija.

Prioritetai, priemonės ir veiklos tinkamai dera tarpusavyje, , atspindi darnaus kaimo vystymąsi ir praplečia strategijos viziją, ypač bendruomeniškumo aspektu. Šiose strategijos dalyse rajono kapitalo raiška yra gero lygio (6 kapitalo veiksniai):

- fiziniai ištekliai – viešųjų erdvių, pastatų, religijos, kultūros paveldo objektų tvarkyba bendruomenės poreikiams, aplinkosauginės, socialinės, ekonominės, kultūrinės infrastruktūros atnaujinimas;
- žmogiškieji ištekliai – atskirų gyventojų, bendruomenės organizuotumo, inovatyvumo, saviraiškos skatinimas, socialinės integracijos didinimas, jaunimo užimtumo gerinimas;
- kultūra ir tapatumas – kaimo tradicijų, amatų puoselėjimas, kultūrinių renginių organizavimas;
- technologiniai gebėjimai, patirtis – tradicinių amatų technologijų turtinimas, savišvietos renginiai, patirties mainai, verslo, amatų mokymai;
- verslas/veiklos – tradicinių amatų centrų steigimas, įvairių grupių interesų veiklos;
- institucijos/ valdžia – NVO parama ir jų pilietiškumo didinimas.

1 prioriteto įgyvendinimui vietos projektus teikia 27 kaimo bendruomenės, bus sutvarkyta 10 visuomeninės paskirties objektų, 11 visuomeninių erdvių, 4 vandentvarkos sistemos. 20 kaimo bendruomenių teiks 27 projektus 2 prioriteto priemonėms, planuojama suorganizuoti per 20 renginių.

Kaimo vietovių kapitalo raiškos Šiaulių regiono VPS vertinimo aspektai

Apibendrinant atliktą Šiaulių regiono kaimiškų vietovių kapitalo raiškos lygio įvertinimą Vietos plėtros strategijoje, galima akcentuoti:

1. *VPS rengimo kontekste.* Šiaulių regiono Vietos veiklos grupės naudojo įvairias galimybes, telkiant bendruomenę bei socialinius partnerius VPS rengimui: informacijos sklaida, konferencijos, seminarai, aptarimai ir diskusijos su seniūnijos ir bendruomenės aktyvu, formalūs ir neformalūs susitikimai su visuomene. Apie naudotus strategijos formavimo metodus geriausiai byloja ištrauka iš Akmenės VPS (2008, 47p.):

„Akmenės rajono VVG strategijos rengimui panaudojo tyrimo metodą „principą iš apačios“. Integruota kaimo plėtros strategija buvo pradėta ne nuo „valdininkų kabinetų“, o įjungiant patį kaimo žmogų, sudarant jam sąlygas įvertinti esamą kaimo padėtį konkrečioje vietovėje ir teikti siūlymus dėl kaimo pokyčių krypties ir būtinausių priemonių įgyvendinimo bei sudaryti sąlygas jam pačiam dalyvauti priimant galutinį sprendimą. „LEADER metodo įgyvendinimas“ davė didelį impulsą kaimo gyventojų pilietiniam aktyvumui ir požiūriui bei atsakomybės už kaimo ateitį pasikeitimui“.

Išskiriant rajoną reprezentuojančius identiteto ir kapitalo veiksnius, atliktas gyventojų poreikių tyrimas. Vertinti gyvenimo kokybę įtakojantys faktoriai, žmoniškųjų išteklių potencialas, pramonės ir verslo būklė bei veiklų įvairinimo galimybės. Atliktos kiekvienos seniūnijos SSGG analizės. Rajono bendra socioekonominė analizė, gyventojų poreikių tyrimai, seniūnijų SSGG įvertinimai įgalino identifikuoti esminius regiono savivaldybių iššūkius, formuluoti strategijos prioritetus, priemones, veiklas. Parengtos VPS, paprastai, buvo aptariamose visuotinėse rajono konferencijose.

Būtina pažymėti, kad Pakruojo VVG, vienintelė regione, atliko atskirą rajono kapitalo veiksmų tyrimą. Gyventojų apklausos rezultatai leido įvertinti kiekvieno kapitalo elemento būklę ir galimas vystymosi tendencijas.

2. *SSGG analizės kontekste.* Rajono kapitalas atspindėtas SSGG analizėje puikiu (Joniškio raj., Kelmės raj., Pakruojo raj., Radviliškio raj.) arba geru (Akmenės raj., Šiaulių raj.) lygiu (žr. 4.6 ir 4.7 lent.). Rengiant naujos VPS situacijos analizę, visoms VVG, išskyrus Pakruojo raj., būtina atkreipti dėmesį į rajono įvaizdžio akcentavimą bei vietos institucijų ir bendruomenės partnerystės sprendimų priėmimo aspektus (išskyrus Šiaulių raj.).

4.6 lentelė

Kaimo vietovių kapitalo raiškos lygis Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose

Rajono kapitalo raiškos lygis	Akmenės	Joniškio	Kelmės	Pakruojo	Radviliškio	Šiaulių
SSGG analizėje	Geras	Puikus	Puikus	Puikus	Puikus	Geras
Strategijos vizijoje	Puikus	Geras	Puikus	Puikus	Geras	Geras
Strategijos prioritetuose, priemonėse, veiklose	Geras	Geras	Geras	Puikus	Geras	Geras

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Šiaulių regiono VPS.

Kaimo vietovių kapitalo veiksmų raiška Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose

Rajonai	Akmenės			Joniškio			Kelmės			Pakruojis			Radviliškio			Šiaulių		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Kapitalo veiksniai																		
1. Fiziniai ištekliai																		
2. Žmogiškieji ištekliai																		
3. Kultūra/tapatumas																		
4. Patirtis/įgūdžiai																		
5. Institucijos/valdymas			0		0	0			0			0		0	0	0	0	0
6. Veiklos/verslai																		
7. Rinkos/ryšiai	0		0														0	0
8. Įvaizdis/suvokimas	0	0	0	0	0	0	0	0	0				0	0	0	0	0	0

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Šiaulių regiono VPS. 1, 2, 3 – kapitalo veiksmų raiška atitinkamai VPS SSGG analizėje; vizijoje; prioritetuose, priemonėse, veiklose; 0 – atitinkamas kapitalo veiksnys neatspindėtas VPS.

Puikiu pavyzdžiu gali būti Pakruojis raj. VVG parengta SSGG analizė. Vietovės stiprybės ir silpnybės išskirtos pagal darnios kaimo plėtros sudedamąsias dalis: ekonomika, socialiniai veiksniai, kultūra ir aplinkosauga; galimybėms ir grėsmėms identifikuoti panaudota PESTLEE ir SEPTEMBER metodų kombinacija (PESTLEE+EMBER) – išskirti politiniai, ekonominiai, socialiniai, technologiniai, teisiniai, aplinkosaugos, lygių galimybių, švietimo, rinkos, verslo pokyčių, taisyklių ir etinių aspektai, įtakojantys vietovės plėtros procesus; įvertinti 5 kiekvienos srities prioritetiniai teiginiai.

Pažymėtina, kad Akmenės raj., Kelmės raj., Šiaulių raj. kai kurios SSGG analizės teiginių formuluotės yra standartinės, tinkančios ir bet kuriai kitai teritorijai, neorientuotos į konkretų vietovės aspektą.

3. *Vizijos analizės kontekste.* Rajono kapitalas vizijoje atspindėtas puikiu (Akmenės raj., Kelmės raj., Pakruojis raj.) arba geru (Joniškio raj., Radviliškio raj., Šiaulių raj.) lygiu (žr. 4.5 ir 4.6 lent.). Puikiu pavyzdžiu gali būti Pakruojis VPS vizijos formuluotė, kurioje įtaigiai atskleidžiamas vietos identitetas, darni aplinka, bendruomenės vertybės.

4. *VPS prioritetų, priemonių, veiklos analizės kontekste.* Rajono kapitalo plėtra prioritetuose, priemonėse ir veiklose atspindėta puikiu lygiu Pakruojis VPS, kitų rajonų strategijose – geru lygiu (žr. 4.8 ir 4.9 lent.). Didelės įtakos strategijos prioritetų formulavimui turėjo nacionalinis finansinės paramos proporcijų sukonkretinimas kaimo atnaujinimo ir plėtros naudai, ribojantis kitas VVG pasirinkimo galimybes.

Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijų prioritetų įgyvendinimo priemonės

Prioritetų įgyvendinimo priemonės	Akmenės	Joniškio	Kelmės	Pakruojis	Radviliškio	Šiaulių
Prioritetas – alternatyvių darbo vietų ir pajamų šaltinių kūrimas						
Perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos				+		
Parama verslo kūrimui ir plėtrai	+	+	+	+	+	
Kaimo turizmo veiklos skatinimas		+	+		+	
Prioritetas – socialinės ir fizinės infrastruktūros gerinimas, kaimo paveldo apsauga ir puoselėjimas						
Kultūros paveldo priežiūra ir atnaujinimas	+	+	+	+	+	+

4.8 lentelės tęsinys

Visuomeninės paskirties statinių atnaujinimas ir pritaikymas bendruomenės poreikiams	+	+	+	+	+	+
Kraštovaizdžio ir visuomeninės paskirties erdvių tvarkymas	+	+	+	+	+	+
Aplinkos apsaugos infrastruktūros tvarkymas	+		+	+	+	+
Jaunimo, suaugusių, neįgalųjų laisvalaikio ir užimtumo centrų plėtra		+	+			+
Tradicinių amatų plėtra		+	+	+	+	+
Religinių objektų tvarkyba					+	+
Prioritetas – bendruomenės gyvybingumo užtikrinimas, vietovės savitumo puoselėjimas						
Veiklios, besimokančios ir solidarios bendruomenės ugdymas				+		
Kaimo bendruomenių ir NVO aktyvumo, bendradarbiavimo bei veiklos skatinimas						+
Krašto savitumo puoselėjimas ir patrauklaus įvaizdžio formavimas					+	
Socialiai pažeidžiamų grupių gyvenimo kokybės gerinimas, aktyvumo didinimas	+	+		+	+	
Bendruomeninių renginių organizavimas		+				
NVO plėtra						

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Šiaulių regiono VPS.

Prioritetų atitikimas vietos situacijai ir gyventojų poreikiams yra vienas iš esminių strategijos sėkmės aspektų. Neaktualūs vietos bendruomenei prioritetai, priemonės, veiklos nesulaukia potencialių paramos gavėjų dėmesio. Tai rodo bandomųjų 2004 – 2006 m. plėtros strategijų įgyvendinimo patirtis, kai atskirose veiklose nesulaukta vietos projektų paraiškų.

4.9 lentelė

Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijų įgyvendinimo vertinimo rodikliai

Strategijos priežiūros rodikliai	Akmenės	Joniškio	Kelmės	Pakruojo	Radviliškio	Šiaulių	Viso
1. Parengta ir įgyvendinta projektų, vnt.	45	5+5+41	21+16+59	57	14+3	27+26+9	328
2. Kaimo vietovių, kuriose vykdomi projektai, skaičius, vnt.	10 (kaimo atnaujinimo)	5+4+28	21+10+35	40	14	27+20	224
3. Paramos gavėjų skaičius, vnt.	40	5+5	23+16	33	n. d.	n. d.	-
4. Atnaujinti visuomeninės paskirties objektai, vnt.	6	19	18	10	4	10	67
5. Kraštovaizdžio ir viešųjų erdvių sutvarkymas, vnt.	2	17	38	14	1	11	83
6. Įkurti amatų centrai, vnt.	2	2	5	2	n. d.	n. d.	
7. Atnaujinti kaimo paveldo objektai, vnt.	2	5	3	7	1	2	20
8. Sukurta darbo vietų, vnt.	45	17+10	35+16	11	4	-	-
9. Suorganizuoti renginiai, vnt.	n. d.	n. d.	n. d.	5	n. d.	22	-
10. Išleista leidinių, vnt.	n. d.	n. d.	n. d.	3	n. d.	n. d.	-
11. Sutvarkyti aplinkosaugos objektai, vnt.	n. d.	n. d.	n. d.	5	n. d.	4	-

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Šiaulių regiono VPS; n.d. – nepateikti duomenys.

Pagal LR Žemės ūkio ministerijos nustatytas paramos 2007 – 2013 m. VPS įgyvendinimui proporcijas, ne mažiau 73% lėšų kiekviena VVG privalo skirti kaimo atnaujinimo projektams

(Lietuvos kaimo plėtros..., 2007). Tai ženkliai įtakojo prioritetų pasirinkimą, vietovės kapitalo plėtrai skiriamą dėmesį bei įgyvendinimo įvertinimo.

Atskirų rajonų VPS įgyvendinimo kokybę lemia pasirinkti vertinimo rodikliai, kurie nėra suvienodinti. Todėl, rengiant būsimas VPS, tikslinga standartizuoti atskirų priemonių įgyvendinimo vertinimo rodiklius.

4.3. Kaimo vietovių identiteto raiška Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose

Naujosios kaimo politikos teritorinės koncepcijos esminis bruožas – paversti kaimo teritorijos įvairovę jos pranašumu, strateginio planavimo procese maksimaliai panaudojant jos fizinį, žmogiškąjį, socialinį, institucinį kapitalą darniam vystymuisi. Teritorijos identitetas turi tapti ypatingu atpažinimo ženklu, išskiriančiu ją iš kitų vietovių. LEADER metodas sudaro visas sąlygas šiai teritorijos misijai – panaudoti identitetą jos darniai plėtrai, maksimaliam pridėtinės vertės kūrimui. Be to, ši iniciatyva skatina bendruomenes ieškoti naujų konkurencinių pranašumų didinimo būdų, teikia finansinę pagalbą toms sritims, kurių neremia (arba menkai remia) kiti kaimo politikos instrumentai, pvz., kultūros paveldui, kaimo turizmui, tradiciniams amatams.

Italų mokslininkas Pollice (2003) vietos identitetą tapatina su teritorijos kapitalu, kurį savarankiškai tvarko kiekviena organizuota bendruomenė. Vietovėje nuolat vyksta įvairios socialinės, ekonominės, kultūrinės, institucinės, aplinkosauginės sąveikos, iš esmės užtikrinančios vietinio valdymo tobulinimą, problemų sprendimą, prisidedant prie gyvenimo kokybės pagerėjimo. Tokiu būdu, vietovės darnus vystymasis – tai vietovės identitetą atspindinčių veiksnių efektyvinimas, visapusiškas jų panaudojimas.

Panagrinėkime, koku lygiu vietos identitetas panaudojamas Šiaulių apskrities VVG atstovaujamų teritorijų bendruomenių gyvenimo kokybės gerinimui, kaip vietos veikėjai geba kuo geriau pasinaudoti visais vietovės išskirtinumais bei privalumais jos konkurencingumui didinti?

Ribašauskienė, Šalengaitė (2011) parengė vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos vertinimo sistemą, kurią naudosime identiteto raiškos Šiaulių apskrities vietos plėtros strategijose vertinimui. Pollice (2003) 8 sąveikos atvejams autorės pateikė sąveikas užtikrinančius aspektus bei identifikuojančias veiklas (žr. 2.4 lent.). Vietos plėtros strategijose VVG teritorijos identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejai atsispindi prioritetuose ir jų įgyvendinimo priemonėse bei veiklose: priemonės – tai sąveiką atspindintys veiksniai, veiklos – sąveikos rodikliai.

Autorės atliko vietovių identiteto panaudojimo jų darniam vystymuisi, įgyvendinant 2004 – 2006 m. bandomąsias integruotas strategijas, analizę. 4 patvirtintose BIS (iš 10) siekiama užtikrinti vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveiką (3 – „Tinkamiausias gamtos ir kultūros išteklių panaudojimas“; 1 – „Vietinių produktų vertės didinimas“). Nustatyta, kad 38 proc. vietos projektų yra susiję su teritorijos tapatumo panaudojimu konkurenciniam pranašumui (žr. 13 priedą): tradicinių ir netradicinių gaminių gamyba ir rinkodara; liaudies meistrų iniciatyvų rėmimas; turizmo

paslaugų plėtra, išnaudojant vietovės privalumus; regioninės kulinarijos, amatų, etnokultūrinio paveldo skatinimas; bendruomenės visuomeniškumo ugdymas. Daugiausia vietos projektus teikė kaimo vietovių bendruomenės ir kitos NVO (60 proc.), verslo atstovai (11 proc.) bei sveikatinimo, laisvalaikio klubai (6 proc.).

Analizuojant 2007 – 2013 m. programavimo laikotarpiui parengtą 51VPS, Ribašauskienė, Šalengaitė (2011) nustatė, kad 48 strategijose įvardintos vietovės specifinių pastatų pritaikymo visuomenės poreikiams, kultūrinio kraštovaizdžio komponentų išsaugojimo priemonės, 21 strategijos prioritetuose įrašyti vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejai. Autorės akcentuoja, kad sąveiką reprezentuojantys veiksniai nurodomi ir priemonėse, ir atskirose veiklose. VVG labiausias renkasi vietos identiteto konstrukcijos ir jam svarbių ekonominių veiklų, kultūros specifikos puoselėjimo priemones.

Vietos identiteto raiška Šiaulių regiono 2007 – 2013 m. VPS. Vietos identiteto ir jos vystymosi sąveikos (toliau – VIVS) tipai arba ją reprezentuojantys veiksniai vietos plėtros strategijų prioritetuose, priemonėse ir veiklose vertinami 4 lygiais:

- puikus lygis – VPS panaudoti 7 – 8 sąveikos veiksniai;
- geras lygis – 5 – 6 veiksniai;
- vidutinis lygis – 3 – 4 veiksniai;
- silpnas lygis – 1 – 2 veiksniai.

Dėl ekonominių, socialinių, administravimo priežasčių VPS prioritetus koregavo Akmenės, Pakruojo ir Šiaulių rajonų VVG.

Akmenės VPS. Akmenės VVG Vietos plėtros strategiją parengė 2008 m., o 2011 m. dėl ekonominių – socialinių priežasčių pakoregavo (žr. 4.10 lent.). Pirmoje VPS redakcijoje buvo išskirti 4 prioritetai, iš kurių vienas „Kultūrinio paveldo, patrauklios gamtos panaudojimas turizmo plėtrai“ konkrečiai skirtas vietovės identiteto panaudojimui jos vystymuisi. Prioritetų įgyvendinimo priemonėse fiksuoti 4 VIVS atvejai – socialinių vertybių puoselėjimas; bendrumo jausmo palaikymas; savaiminė reprodukcija ir tvarumo užtikrinimas. Tai liudijo apie vidutinį VIVS raiškos lygį.

4.10 lentelė

Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejų raiška Akmenės rajono Vietos plėtros strategijoje

Sąveikos atvejai	Sąveikos vertinimo aspektai	VPS I Redakcija, 2008 m.	VPS II Redakcija, 2011 m.
1. Socialinių vertybių puoselėjimas	Kultūrinių ypatumų puoselėjimas	Jaunimo, moterų, socialiai pažeidžiamų asmenų grupių užimtumo programų plėtra (tradicinių ir proginių meno bei sporto švenčių organizavimas)	-
2. Žinių sklaida		-	-
3. Bendrumo jausmo palaikymas	Vietovės tapatumui svarbių ekonominių veiklų puoselėjimas	Netradicinių verslų skatinimas ir amatų plėtra (dekoratyvinių puokščių darymas, žvakių liejimas, drožinėjimas, pynimas iš vytelių, audimas staklėmis kalvystė, drožinėjimas, amatų centrų įkūrimas);	Tradicinių amatų centrų, kiemelių kūrimas

4. Savaiminė reprodukcija	Vietovės identiteto (per)kūrimas	Kultūros paveldo priežiūra ir išsaugojimas (kultūros paveldo objektų būklės įvertinimas, priežiūros ir infrastruktūros sutvarkymo darbų parkuose bei rekreacinėse zonose organizavimas)	Istorinę, etnokultūrinę vertę turinčių kaimo paveldo objektų priežiūra ir išsaugojimas
5. Išorinės patirties ir žinių panaudojimas		-	-
6. Vietovės išteklių reklamavimas		-	-
7. Dalyvavimas sprendimų priėmimo		-	-
8. Darnumo užtikrinimas	Bendruomenės įsitraukimas į vietovės išteklių populiarinimą	Turizmo plėtra (kaimo kultūros vertybių lankymo programų, turistinių maršrutų parengimas)	-

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Akmenės VPS.

2011 m. pakoregavus Vietos plėtros strategiją, išbrauktas prioritetas dėl kaimo turizmo plėtros, nors ir SSGG analizėje, ir vizijoje akcentuojami Akmenės rajono kaimo patrauklumas turizmo plėtrai, gerai išvystyta tarpvalstybinio turizmo infrastruktūra. Rajono identitetas jo vystymuisi panaudotas tik vienoje priemonėje „Kultūros paveldo priežiūra ir išsaugojimas“, kurioje numatytos du sąveiką atspindintys veiksniai – vietovės identiteto (per) kūrimas ir jam svarbių ekonominių veiklų vystymas.

Apibendrinus galima teigti, kad Akmenės Vietos plėtros strategijoje silpnai išnaudojami rajono išskirtinumas jo plėtrai, pridėtinės vertės kūrimui, ateitis siejama su standartinių veiklų įvairinimu.

Joniškio VPS. Sutartis dėl 2008 – 2014 m. VPS įgyvendinimo pasirašyta 2009 m. vasario mėn., nekoreguota. Strategijoje numatyti 4 prioritetai, iš kurių vienas „Kultūros paveldo objektų atnaujinimas ir pritaikymas pilietiškumo ugdymui ir krašto tradicijų išlaikymui“ skirtas teritorijos tapatumo panaudojimui jos plėtrai. Pastarojo prioriteto įgyvendinimui numatomos dvi priemonės, atspindinčios du VIVS veiksnius – vietovės identiteto perkūrimas (kultūros paveldo objektų priežiūra ir išsaugojimas) ir jam svarbių ekonominių veiklų puoselėjimas (tradicinių amatų centrų steigimas) (žr. 4.11 lent.).

4.11 lentelė

Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejų raiška Joniškio rajono Vietos plėtros strategijoje

Sąveikos atvejai	Sąveikos vertinimo aspektai	Vietos plėtros strategija, 2009 m.
1. Socialinių vertybių puoselėjimas	Kultūrinių ypatumų puoselėjimas	Tradicinių krašto renginių organizavimas, skatinant kaimo gyventojų kultūrinį ugdymą
2. Žinių sklaida		-
3. Bendrumo jausmo palaikymas	Vietovės tapatumui svarbių ekonominių veiklų puoselėjimas	Tradicinių amatų išsaugojimo ir plėtros skatinimas (tradicinių amatų centrų kūrimas, įskaitant technologines linijas, mokymo patalpas)
4. Savaiminė reprodukcija	Vietovės identiteto (per)kūrimas	Istorinę, etnokultūrinę, architektūrinę ar kitokią kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų bei vietovių pritaikymas visuomenės poreikiams ir tvarkyba
5. Išorinės patirties ir žinių panaudojimas		-

6. Vietovės išteklių reklamavimas	Nedidelio masto kaimo turizmo paslaugų viešinimo infrastruktūros kūrimas (informaciniai standai, turistinių vietų nuorodos, interneto svetainė ir kt.)
7. Dalyvavimas sprendimų priėmimo	-
8. Darnumo užtikrinimas	-

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Joniškio VPS.

Strategijoje numatyti dar du rajono identiteto ir jo vystymosi sąveikos atvejai. Tai vietovės išteklių reklamavimas (kaimo turizmo paslaugų viešinimas) ir kultūrinių ypatumų puoselėjimas (kultūrinių krašto renginių organizavimas).

Apibendrinus galima teigti, kad Joniškio Vietos plėtros strategijoje vietovės identitetą ir jos vystymosi sąveiką atspindi 4 atvejai, kas byloja apie vidutinį rajono savitų bruožų panaudojimo lygį jo plėtrai. Akcentuotina, kad teritorijos identiteto panaudojimui jos vystymuisi formuluotas vienas prioritetas.

Kelmės VPS. Sutartis dėl 2008 – 2014 m. VPS įgyvendinimo pasirašyta 2009 m. kovo mėn., iš esmės nekoreguota (pakoreguotas tik tradicinių amatų steigiamų centrų skaičius – vietoje penkių bus įkurtas vienas). Strategijoje suformuluoti 4 prioritetai, kurių vienas „Visuomeninės paskirties pastatų, kultūros paveldo objektų atnaujinimas ir pritaikymas amatų plėtrai, bendruomeniškumo ugdymui“ iš dalies skirtas identiteto panaudojimui teritorijos plėtrai. Pastarojo prioriteto įgyvendinimui numatomos dvi priemonės, reprezentuojančios du VIVS veiksniai – vietovės identiteto perkūrimas (kultūros paveldo objektų priežiūra ir išsaugojimas) ir jam svarbių ekonominių veiklų puoselėjimas (tradicinių amatų centrų, dirbtuvių steigimas) (žr. 4.12 lent.).

Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejų raiška Kelmės rajono Vietos plėtros strategijoje

Sąveikos atvejai	Sąveikos vertinimo aspektai	Vietos plėtros strategija, 2009 m.
1. Socialinių vertybių puoselėjimas	Kultūrinių ypatumų puoselėjimas	Tradicinių meno kolektyvų veiklos skatinimas, renginių organizavimas
2. Žinių sklaida		-
3. Bendrumo jausmo palaikymas	Vietovės tapatumui svarbių ekonominių veiklų puoselėjimas	Tradicinių amatų centrų steigimas, rankdarbių, keramikos gaminių dirbtuvių įkūrimas; kulinarijos tradicijų atgaivinimas, amatų kiemelių steigimas; tradicinių gaminių rinkodaros veiklos
4. Savaiminė reprodukcija	Vietovės identiteto (per)kūrimas	Istorinę, etnokultūrinę, architektūrinę ar kitokią kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų bei vietovių pritaikymas visuomenės poreikiams ir tvarkyba
5. Išorinės patirties ir žinių panaudojimas		-
6. Vietovės išteklių reklamavimas		Kaimo turizmo paslaugų viešinimas (informacinių terminalų turistams įrengimas, informaciniai standai, turistinių vietų nuorodos, interneto svetainė ir kt.)
7. Dalyvavimas sprendimų priėmimo		-
8. Darnumo užtikrinimas		

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Kelmės VPS.

Strategijoje stebimi dar du teritorijos identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejai. Tai vietovės išteklių reklamavimas (kaimo turizmo paslaugų viešinimas) ir kultūrinių ypatumų puoselėjimas (tradicinių meno kolektyvų veiklos skatinimas, renginių organizavimas).

Apibendrinus galima teigti, kad Kelmės Vietos plėtros strategijoje, analogiškai Joniškio VPS, vietovės identitetą ir jos vystymosi sąveiką atspindi 4 atvejai, ir tai liudija apie vidutinį rajono išskirtinumų panaudojimo lygį jo plėtrai.

Pakruojo VPS. Sutartis dėl 2007 – 2013 m. VPS įgyvendinimo pasirašyta 2008 m. birželio mėn. Koreguota 2012 kovo mėn.: 1 prioriteto įgyvendinimui suformuluota papildoma priemonė „Paslaugų kaimo gyventojams kūrimas“, tačiau jos veiklose vietos identiteto panaudojimas nenumatytas. Strategijoje suformuluoti 2 prioritetai, kurių vienas „Kaimo gyvybingumo stiprinimas, gyvenimo kokybės gerinimas ir krašto savitumo puoselėjimas“ iš dalies atspindi identiteto panaudojimą teritorijos plėtrai. Priemonėje „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ planuojama turistinių paslaugų viešinimas (informaciniai standai, turistinių vietų nuorodos), o priemonėje „Krašto savitumo puoselėjimas ir patrauklaus įvaizdžio formavimas“ – rajono išteklių reklamavimas. Pastarojoje priemonėje numatyta ir vienintelė visoje apskrityje kognityvinio (pažinimo) paveldo, nerašytinių žinių sklaida (žr. 4.13 lent.)

4.13 lentelė

Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejų raiška Pakruojo rajono Vietos plėtros strategijoje

Sąveikos atvejai	Sąveikos vertinimo aspektai	VPS, 2008
1. Socialinių vertybių puoselėjimas	Kultūrinių ypatumų puoselėjimas	Bendruomenės laisvalaikio organizavimas, tradicinių švenčių ir sąskrydžių rengimas
2. Žinių sklaida		Krašto tradicijų puoselėjimas, senųjų profesiniais įgūdžių išsaugojimas
3. Bendrumo jausmo palaikymas	Vietovės tapatumui svarbių ekonominių veiklų puoselėjimas	Tradicinių amatų plėtra, panaudojant vietinius išteklius (dolomitą ir pan.), rinkodaros veiklos
4. Savaiminė reprodukcija	Vietovės identiteto (per)kūrimas	Kultūros paveldo, religinių objektų priežiūra ir išsaugojimas (kultūros paveldo objektų būklės įvertinimas, priežiūros ir infrastruktūros sutvarkymo darbų parkuose bei rekreacinėse zonos organizavimas); urbanistinio paveldo statusą turinčių miestelių centrų tvarkymas
5. Išorinės patirties ir žinių panaudojimas		Keitimasis patirtimi, bendrų veiklų vykdymas
6. Vietovės išteklių reklamavimas		Patrauklų krašto įvaizdį formuojantys projektai (projektai, kuriais reprezentuojamas kraštas (pvz., projekte numatoma specifinių vietos suvenyrų gamyba); plenerų, gerinančių krašto įvaizdį, organizavimas; kaimo vietovių patrauklumą didinantys projektai; projektai, kuriuose numatoma kelių sankryžų informacinių ir istorinių miestelių herbų gamyba, taip pat informacinių standų apie vietovės įžymybes, gamtos ir kultūros paminklus bei kitus turistams patrauklius objektus pastatymas
7. Dalyvavimas sprendimų priėmimo		-

8. Darnumo užtikrinimas	-
-------------------------	---

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Pakruojo VPS.

Strategijoje reprezentuojami dar 4 rajono identiteto ir jo vystymosi sąveikos atvejai: bendrumo jausmo palaikymas (tradicinių amatų plėtra), socialinių vertybių puoselėjimas (tradicinių švenčių, sąskrydžių organizavimas), savaiminė reprodukcija (kultūros paveldo, religinių objektų tvarkyba) bei išorinės patirties ir žinių panaudojimas (keitimasis patirtimi, bendrų veiklų vykdymas).

Galima teigti, kad Pakruojo Vietos plėtros strategijoje vietovės identitetą ir jos vystymosi sąveiką atspindi 6 atvejai, ir tai liudija apie gerą rajono konkurencinių pranašumų bei savitumo panaudojimo lygį bendruomenės gyvenimo kokybės gerinimui.

Radviliškio VPS. Sutartis dėl 2009 – 2013 m. VPS įgyvendinimo pasirašyta 2008 m. lapkričio mėn., nekoreguota. Strategijoje suformuluoti 2 prioritetai. Dviejose jų įgyvendinimo veiklose panaudojamas rajono identitetas jo plėtrai. Tai vietos identiteto perkūrimas, sutvarkant nekilnojamosios kultūros paveldo objektus, tame tarpe ir religinius, ir pritaikant juos visuomenės poreikiams, bei vietovės tapatumui svarbių ekonominių veiklų puoselėjimas (žr. 4.14 lent.). Pastarojoje veikloje numatomas tradicinių amatų puoselėjimas, išsaugant ir perduodant vietines tradicijas ateinančioms kartoms. Siekiama sudaryti sąlygas tradicinių amatų prezentacijoms ir su tuo susijusioms rinkodaros veikloms.

4.14 lentelė

Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejų raiška Radviliškio rajono Vietos plėtros strategijoje

Sąveikos atvejai	Sąveikos vertinimo aspektai	VPS, 2009 m.
1. Socialinių vertybių puoselėjimas		-
2. Žinių sklaida		-
3. Bendrumo jausmo palaikymas	Vietovės tapatumui svarbių ekonominių veiklų puoselėjimas	Tradicinių amatų centrų steigimas, plėtra; sąlygų tradiciniams amatams pristatyti ir prekiauti gaminiais sudarymas
4. Savaiminė reprodukcija	Vietovės identiteto (per)kūrimas	Istorinę, etnokultūrinę, architektūrinę ar kitokią kultūrinę vertę turinčių nekilnojamosios kultūros paveldo, tame tarpe ir religijos, objektų bei vietovių pritaikymas visuomenės poreikiams ir tvarkyba
5. Išorinės patirties ir žinių panaudojimas		-
6. Vietovės išteklių reklamavimas		-
7. Dalyvavimas sprendimų priėmime		-
8. Darnumo užtikrinimas		-

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Radviliškio VPS.

Apibendrinus galima teigti, kad Radviliškio Vietos plėtros strategijoje rajono identiteto panaudojimas jo vystymuisi bei bendruomenės gyvenimo kokybės gerinimui yra silpno lygio, iš 8 VIVS veiksmų atspindėti tik du.

Šiaulių raj. VPS. Šiaulių Vietos veiklos grupės VPS patvirtinta 2009 m. liepos mėn. 2011 m. koreguotas strategijos įgyvendinimo biudžeto paskirstymas, numatant naują vietos projektų kiekį ir maksimalų paramos dydį jiems. Formuluoti 2 prioritetai ir 3 priemonės 11 veiklos sričių. Vietovės identiteto panaudojimą jos vystymuisi reprezentuoja 3 veiklos sritys (žr. 4.15 lent.).

4.15 lentelė

Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejų raiška Šiaulių rajono Vietos plėtros strategijoje

Sąveikos atvejai	Sąveikos vertinimo aspektai	VPS I Redakcija, 2008 m.
1. Socialinių vertybių puoselėjimas	Kultūrinių ypatumų puoselėjimas	Kaimo bendruomenių ir NVO aktyvumo, bendradarbiavimo bei veiklos skatinimas (kaimo tradicijų kūrimas ir puoselėjimas)
2. Žinių sklaida		-
3. Bendrumo jausmo palaikymas	Vietovės tapatumui svarbių ekonominių veiklų puoselėjimas	Bendruomeninės reikmės patalpų atnaujinimas ir įrengimas (tradicinių amatų centrų kūrimas – amatų technologinių linijų sukūrimas, prekyviečių įrengimas, mokymo patalpų įrengimas ir kt.)
4. Savaiminė reprodukcija	Vietovės identiteto (per)kūrimas	Kultūros paveldo atkūrimas, priežiūra, modernizavimas (kultūros paminklų, muziejų, religinių objektų tvarkymas); amatų mokymai
5. Išorinės patirties ir žinių panaudojimas		Patirties mainai (tarpterritorinės ir tarptautinės iniciatyvos)
6. Vietovės išteklių reklamavimas		-
7. Dalyvavimas sprendimų priėmimo		-
8. Darnumo užtikrinimas		

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Šiaulių raj. VPS.

Priemonės „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ 4 iš 6 veiklų planuojami VIVS du elementai – bendrumo jausmo palaikymas ir savaiminė reprodukcija (kultūros paveldo objektų, religinių statinių tvarkyba bei tradicinių amatų centrų steigimas su tuo susijusiomis rinkodaros veiklomis). 2 prioriteto priemonėse „Kaimo bendruomenių ir NVO aktyvumo, bendradarbiavimo bei kitos veiklos skatinimas“ ir „Socialiai pažeidžiamų grupių gyvenimo kokybės gerinimas, įtraukimo į bendruomenės didinimas“ reprezentuojami dar 2 VIVS atvejai – socialinių vertybių puoselėjimas bei išorinės patirties ir žinių panaudojimas. Tai tradicinių kaimo renginių organizavimas, kaimo tradicijų kūrimas ir turtinimas, užimtumo iniciatyvos (pažintinės išvykos, etninių ir tautinių tradicijų, kraštui būdingų amatų ir veiklos įvairinimas. Pažymėtina, kad veikloje „Socialinė švietėjiška, pažintinė veikla“ planuojami patirties mainai (kitų VVG strategijose tokių iniciatyvų nefiksuota).

Tokiu būdu, galima teigti, kad Šiaulių rajono VVG parengtoje vietos plėtros strategijoje rajono identiteto panaudojimas rajono vystymuisi yra vidutinio lygio (atspindi 4 VIVS atvejus).

Finansinės paramos ir VIVS sąsajos. Analizuojant finansinės paramos teikimą vietos plėtros strategijose vietovės identiteto panaudojimui jos plėtrai, fiksuojama įvairi padėtis atskirose VVG teritorijose. Akmenės VPS 2 redakcijoje panaudoti tik 2 vietos identiteto ir jos vystymosi sąveikos veiksniai, kurie abu užfiksuoti 2 prioriteto įgyvendinimo priemonėje „Kultūros paveldo priežiūra ir

išsaugojimas“. Numatoma atlikti 4 projektus – atnaujinti ir išsaugoti 2 kaimo paveldo objektus bei įsteigti 2 tradicinių amatų centrus. Maksimali paramos suma vienam vietos projektui iki 690,5 tūkst. Lt (žr. 4.16 lent.).

4.16 lentelė

VIVS rodikliai Šiaulių regiono vietos plėtros strategijose

Rodikliai/vvg	Akmenės	Joniškio	Kelmės	Pakruojo	Radviliškio	Šiaulių
Vietos projektai, vnt.	4	5	3	12	3	10
Bendra paramos VIVS suma, tūkst. Lt	2 762	Neišskirta	Neišskirta	3 755	2 071	1 294
Parama VIVS atvejams, tūkst. Lt:						
<i>socialinių vertybių puoselėjimas</i>	-	Neišskirta	Neišskirta	100	-	140 60
<i>žinių sklaida</i>	-	-	-	25	-	-
<i>bendrumo jausmo palaikymas</i>	1 381	Neišskirta	Neišskirta	100	1 381	270 25
<i>savaiminė reprodukcija</i>	1 381	847,5	405	2 760	690,5	230 540
<i>išorinės patirties ir žinių panaudojimas</i>	-	-	-	70	-	30
<i>vietovės išteklių reklamavimas</i>	-	Neišskirta	Neišskirta	700	-	-
<i>dalyvavimas sprendimų priėmime</i>	-	-	-	-	-	-
<i>darnumo užtikrinimas</i>	-	-	-	-	-	-

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Šiaulių regiono VPS bei VVG internetines svetaines.

Joniškio VPS parama skiriama 4 teritorijos identiteto ir jo vystymosi sąveikos atvejams. Remiantis strategijos ir VVG internetinės svetainės duomenimis, galima konkrečiai išskirti tik savaiminės reprodukcijos atvejo paramą – 847,5 tūkst. Lt, numatant projektus kaimo paveldo objektų atnaujinimui bei išsaugojimui. Analogiška padėtis ir Kelmės VVG. Kelmės VPS 4 prioritetų įgyvendinimo priemonėse parama skiriama 4 VIVS atvejams: vietovės identitetui – 405 tūkst. Lt 3 kaimo paveldo objektams, kitiems sąveikos atvejams konkrečiai neišskirta.

Pakruojo VPS 6 VIVS atvejams numatyta 3 755 tūkst. Lt. Daugiausia – 2 760 skirta vietovės identiteto perkūrimui, vietovės išteklių reklamavimui – 700 tūkst. Lt. Viso vietovės identiteto panaudojimui, vystymui numatyta 12 vietos projektų. Radviliškio VPS vietovės identitetui svarbių ekonominių veiklų puoselėjimas numatytas 2 iš 3 priemonių („Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ bei „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“). Tai tradicinių amatų vystymas, centrų kūrimas; galima parama 2 projektams iki 1 381 tūkst. Lt. Vietovės tapatumo (per)kūrimui priemonėje „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ numatomas vieno kultūros paveldo objekto atnaujinimas ir išsaugojimas – jam skiriama parama iki 690 tūkst. Lt. Šiaulių rajono VPS 4 VIVS atvejams numatyta 1 294 tūkst. Lt. Parama skirta vietovės identiteto perkūrimui – 770 tūkst. Lt., tradicinių veiklų puoselėjimui – 295 tūkst. Lt, kultūrinių ypatumų turtinimui – 200 tūkst. Lt, patirties mainams – 30 tūkst. Lt. Viso vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveika numatyta 10 vietos projektų.

Kaimo vietovių identiteto raiškos Šiaulių regiono VPS vertinimo aspektai

Apibendrinant atliktą vietovės identiteto raiškos lygio įvertinimą vietos plėtros strategijoje, galima akcentuoti:

1. 2004 – 2006 m. programavimo laikotarpyje VVG atstovaujamos teritorijos identitetas jo darniam vystymuisi vietos plėtros strategijose išnaudotas silpnai. Tik 4 bandomosiose integruotose strategijose iš 10 patvirtintų tam periodui fiksuoti atskiri VIVS atvejai – socialinių vertybių puoselėjimas, bendrumo jausmo palaikymas ir savaiminė reprodukcija. Tai tradicinių ir netradicinių gaminių gamyba ir rinkodara (3 proc. vietos projektų); liaudies meistrų iniciatyvų rėmimas (4 proc.); turizmo paslaugų plėtra, išnaudojant vietovės privalumus (9 proc.); regioninės kulinarijos, amatų, etnokultūrinio paveldo skatinimas (9 proc.); bendruomenės visuomeniškumo ugdymas (11 proc.). Daugiausia vietos projektus teikė kaimo vietovių bendruomenės ir kitos NVO (60 proc.), verslo atstovai (11 proc.) bei sveikatinimo, laisvalaikio klubai (6 proc.).

2. 2007 – 2013 m. laikotarpiui Lietuvos VVG parengtose vietos plėtros strategijose dažniausiai fiksuoti šie VIVS atvejai: vietovės identiteto, kaip dinamiškos sąveikos tarp bendruomenės ir teritorijos, (per)kūrimas (94 proc. strategijų), vietovės tapatumui svarbių ekonominių veiklų plėtra (78 proc.), kultūrinių ypatumų puoselėjimas (50 proc.). Silpnai atspindėti VIVS veiksniai – darnumo užtikrinimas (21 proc.) bendruomenės dalyvavimas su vietos plėtra susijusių sprendimų priėmime (15 proc.), tarpteritorinis ir tarptautinis bendravimas (9 proc.). Pažymėtina, kas tik trečdalyje strategijų numatytas vietovės ir jos išskirtinių ar ribotų išteklių reklamavimas (31 proc.).

3. 2007 – 2013 m. Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose VIVS raiška svyruoja nuo silpno lygio (Akmenės, Radviliškio VPS) iki gero lygio (Pakruojo VPS) (žr. 4.17 lent.). Joniškio, Kelmės ir Šiaulių plėtros strategijose VIVS raiška vertinama vidutiniškai. Visose VPS fiksuojami du vietovės identiteto ir jos vystymosi atvejai – teritorijos tapatumui svarbių ekonominių veiklų vystymas ir jo (per)kūrimas. Visiškai neišnaudoti tokie rajono plėtros konkurenciniai veiksniai, kaip vietos veikėjų dalyvavimas sprendimų priėmime bei bendruomenės įsitraukimas į vietovės gamtinių, istorinių, kultūrinių išteklių populiarinimą. Tik Pakruojo VPS numatyti vietos projektai žinių sklaidai (pažinimo paveldo, nerašytinių žinių sklaida). VIVS atvejų raišką regiono VVG parengtose plėtros strategijose lemia kelios priežastys – ŽŪM įpareigojimas vietos veiklos grupėms ne mažiau 73 proc. paramos lėšų skirti Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos 4 investicinės krypties priemonei „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ bei nepakankama vietos veikėjų kompetencija ir suvokimas, kaip vietovės identitetą reikia išnaudoti jos darniam vystymuisi. Tai atspindi visos Lietuvos VVG teritorijų konkurencinių pranašumų panaudojimo jo darniai plėtrai tendencijas.

Vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos raiška Šiaulių regiono VVG vietos plėtros strategijose

VIVS atvejai	Akmenės	Joniškio	Kelmės	Pakruojo	Radvilišio	Šiaulių	Viso	Viso, proc.
1. Socialinių vertybių puoselėjimas		+	+	+		+	4	66
2. Žinių sklaida				+			1	16
3. Bendrumo jausmo palaikymas	+	+	+	+	+	+	6	100
4. Savaiminė reprodukcija	+	+	+	+	+	+	6	100
5. Išorinės patirties ir žinių panaudojimas				+		+	2	33
6. Vietovės išteklių reklamavimas		+	+	+			3	50
7. Dalyvavimas sprendimų priėmimo								0
8. Darnumo užtikrinimas								0
Viso VIVS atvejų	2	4	4	6	2	4		
Viso VIVS atvejų, proc.	25	50	50	75	25	50		46

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Šiaulių regiono VPS; + atitinkamas VIVS veiksnys atspindėtas atitinkamoje VPS.

4. Analizuojant numatomą finansinę paramą vietovės identiteto panaudojimui jos plėtrai, teigtina, kad daugiausia vietos projektų planuojama bendrumo jausmo palaikymo veikloms bei savaiminei reprodukcijai (nuo 495 tūkst. Lt Šiaulių VPS iki 2860 tūkst. Lt Pakruojo VPS).

Pažymėtina, kad planuojami VPS įgyvendinimo rezultatai arba rodikliai nepakankamai susieti su numatoma finansine parama. Pvz., Joniškio ir Kelmės Vietos plėtros strategijose nenurodomos galimos paramos (ar bent paramos ribos) kultūrinių vertybių puoselėjimo renginiams, tradicinių amatų centrų steigimo, kultūros paveldo objektų išsaugojimo vietos projektams.

4.4. Kaimo vietovių identiteto panaudojimo jų darniam vystymuisi tobulinimo galimybės

Kokybinio duomenų rinkimo metodu – formalizuotu interviu su Vietos veiklos grupės specialistais išsiaiškintos Vietos plėtros strategijų prioritetų pasirinkimo ar jų kaitos vykdymo metu priežastys; vietovių konkurencinių pranašumų pasirinkimo, identiteto panaudojimo darniam kaimo vystymuisi motyvai; strategijoje įvardintų veiklų efektyvinimo galimybės.

Ekspertams buvo užduoti 5 klausimai:

1. Kokios priežastys lėmė Vietos plėtros strategijos prioritetų pasirinkimą? Kodėl buvo keičiami prioritetai strategijos įgyvendinimo eigoje? Įvardinkite strategijos prioritetų pasirinkimo teigiamas ir neigiamas puses. Ką dabar darytumėte kitaip?
2. Dėl kokių priežasčių Vietos plėtros strategijoje vieni rajono konkurencinius pranašumus atspindintys kapitalo komponentai įgyvendinami, o kiti ne? Ką dabar darytumėte kitaip?
3. Dėl kokių priežasčių Vietos plėtros strategijoje išnaudojamos ne visos vietovės identiteto galimybės jos darniam vystymuisi? Ką dabar darytumėte kitaip?

4. Įvardinkite pagrindines priežastis, dėl kurių stringa Vietos plėtros strategijos įgyvendinimas.
5. Kokias naujas rajono identiteto galimybes panaudotumėte jo darniam vystymuisi būsimajame 2014 – 2020 m. Vietos plėtros strategijoje?

Interviu turinio analizės rezultatai apibendrinti ir pateikti 4.18 lentelėje.

4.18 lentelė

Interviu turinio analizės rezultatų apibendrinimas

Eil. nr.	Klausimai	Atsakymai
1.	Kokios priežastys lėmė VPS prioritetų pasirinkimą?	<p>1. ŽŪM rekomendacija ne mažiau 73 proc. VPS įgyvendinimo lėšų skirti kaimo aplinkos atnaujinimui ir plėtrai (viešųjų erdvių sutvarkymas, kaimui svarbių statinių statyba, paveldo objektų tvarkyba, tradicinių amatų centrų plėtra ir pan.), prieštaraujanti LEADER koncepcijai, (nes įgyvendina principą“ iš viršaus į apačią“, o ne „iš apačios į viršų“), smarkiai apribojanti prioritetų pasirinkimą, vietos projektų ir veiklų inovacijas. Šią veiklą turėtų finansuoti savivaldybė (A, K, P);</p> <p>2. Vietos veiklos grupės narių strategijų rengimo kompetencijos stoka (A, K);</p> <p>3. Nepakankamas strategijos aptarimas VVG viduje ir su bendruomene, bendradarbiavimas su potencialiais vietos projektų pareiškėjais (A, K).</p>
	Kodėl VPS prioritetai (veiklos, rodikliai) buvo keičiami strategijos įgyvendinimo eigoje?	<p>1. Ženkliai pasikeitusi nuo 2009 m. (projektų vykdymas dar nebuvo neprasidėjęs) ekonominė ir socialinė situacija (A);</p> <p>2. Strategijos įgyvendinimo eigoje kuriamos arba keičiamos strategijos administravimo taisyklės (A, K);</p> <p>3. Dėl neteisingai pasirinktų prioritetų bei veiklų nesulaukta paraiškų skelbiamiems vietos projektams (A).</p>
	Įvardinkite strategijos prioritetų pasirinkimo teigiamas ir neigiamas puses	<p>1. Padeda tvarkyti tas rajono vietas, kurioms finansavimas negalimas iš kitų šaltinių (A, P);</p> <p>2. Aktyvina, telkia bendruomenę, „atgaivina viltis, kad kaimas gali būti normalia gyvenama vieta“ (A);</p> <p>3. Per mažai skirta dėmesio bendruomenės, vietos projektų pareiškėjų kvalifikacijos kėlimui (A, K);</p> <p>4. ŽŪM ribojimai VPS įgyvendinimo lėšoms neleidžia lygiaverčiai skatinti įvairias kaimo galimybes (A, P).</p> <p>5.</p>
	Ką dabar darytumėte kitaip?	<p>1. „Buvo ŽŪM savotiška diktatūra, būtinai 70 proc. lėšų reikia skirti kaimo atnaujinimui. Liko be dėmesio inovatyvios galimybės, joms dabar pirmenybė“ (K);</p> <p>2. „Reikia baigti seniūnijas tvarkyti, tai savivaldybės darbas, mums svarbu bendruomenės veiklos kėlimas“ (A);</p> <p>3. „Baigti principą „iš viršaus į apačią“, tai Leader žlugdymas, daug popierių, o naudos mažai, tikslas – aktyvinti kaimiečius“ (P);</p> <p>4. Ekonominio pakilimo prioritetai praranda aktualumą, todėl ateityje juos reikia rengti realiomis sąlygomis (A, P).</p>
2.	Dėl kokių priežasčių VPS vieni rajono konkurencinius pranašumus atspindintys kapitalo komponentai įgyvendinami, o kiti ne?	<p>1. „Stengėmės išnaudoti jau žinomus rajono privalumus, kurių įgyvendinimui iš valstybės ir savivaldos pusės nuolat trūko dėmesio“ (A, K);</p> <p>2. Buvo savivaldybės, partijų spaudimas (A, K);</p> <p>3. Nepakankama rengėjų ir konsultantų kvalifikacija, laiko trūkumas (kai kada nenoras) parengtos strategijos diskusijoms su bendruomenėmis (A, K);</p> <p>4. „Sunku buvo įsivaizduoti dalyvavimą rinkose, mainuose“ (A).</p>
	Ką dabar darytumėte kitaip?	<p>1. Strategijos vykdymo metu ateina patirtis, suvokimas, geriau pažįstame rajoną (A, K, P);</p> <p>2. Mažiau rekonstravimo, statinių tvarkybos projektų, daugiau paprastų, originalių projektų (K, P);</p> <p>3. Nepasiduoti ŽŪM institucijų, savivaldybės ar verslo žmonių spaudimui (A, K);</p>

		4. Stiprinti LEADER sektorių partnerystę; dabar daug formalus požiūris, o ne veiksmų iš savivaldybės pusės; savivalda turi suprasti, kad LEADER programa – galimybė plėsti kitų šaltinių nefinansuojamas kaimo inovatyvius veiklas (K, P).
3.	Dėl kokių priežasčių VPS išnaudojamos ne visos vietovės identiteto galimybės jos darniam vystymuisi?	1. Neišdiskutuota; patirties stoka 2. Nesuvoktos rajono vertybės, pranašumai 3. Susikoncentruojama į procesą, o ne į norimus rezultatus („svarbu, kad būtų, o nesvarbu kas ir kaip“) (P);
	Ką dabar darytumėte kitaip?	1. Daugiau projektų verslui, verslumo skatinimui, konkrečios kaimo vietovės originalumui atverti (A, K); 2. Daugiau „minkštų“, unikalių projektų (A, P);
4.	Įvardinkite pagrindines priežastis, dėl kurių stringa VPS įgyvendinimas	1. Vietos projektų teikimo, priežiūros ir įgyvendinimo procedūros (trukmė, dokumentų gausa, sudėtingos pildymo formos) (A, K, P); 2. Vietos pareiškėjų nepakankamas aktyvumas ir kompetencija (ypač viešųjų pirkimų veiksmuose) (A, K, P); 3. Bendravimo su projektų priežiūros įstaiga problemos (Nacionalinės mokėjimų agentūros terminų nesilaikymas, nesusikalbėjimas dėl terminų (A, K); 4. Nesutarimai VVG viduje (didelis darbo krūvis, nekonkretūs pareigybių aprašai) (A); 5. Netinkamai parinktos veiklos, vertinimo rodikliai (A). 6. Valdžios požiūris ir įtaka, kišimasis (kitų institucijų netinkamas požiūris į VVG veiklą, politinių partijų mėginimai „vadovauti“) (A, K, P).
5.	Kokias naujas rajono identiteto galimybes panaudotumėte jos darniam vystymuisi būsimuoju 2014-2020 m. VPS?	1. „Stengsimės išnaudoti visas galimybes; remsimės Pakruojo VVG pavyzdžiu (A, K); 2. Plėsti visas identiteto galimybes, kad surasti, išryškinti kaimo traukos taškus ar veiklas; pagarsėti visoje ES (P).
	Kokių reikėtų papildomų vidinių ir išorinių sąlygų sėkmingam jų įgyvendinimui?	1. ŽŪM, kaip atsakingai institucijai už kaimo plėtrą Lietuvoje, laikytis visų LEADER metodo reikalavimų, netaikyti jokių „rekomendacijų“ ir apribojimų VVG prioritetų pasirinkimui (A, P); 2. Supaprastinti vietos projektų rengimo, priežiūros ir įgyvendinimo procedūras, viešuosius pirkimus projektų pareiškėjams (A, K, P); 3. Ženkliai sustiprinti vietos projektų pareiškėjų, VVG administracijos galimybes kompetencijos didinimui (pagal poreikius) (K, P); 4. Sustiprinti VVG, pareiškėjus konsultuojančių asmenų kompetencijos kontrolę, reikalavimus (A); 5. Daugiau savivaldybės paramos, ypač žemės tvarkymo klausimais (K, P); 7. Gerinti rajono verslininkų ir kaimo bendruomenių bendradarbiavimą („bendruomenei iš verslo mokytis užsukti projektus arba kurti kartu“) (A)

Šaltinis: sudaryta autorės pagal interviu rezultatus; A – Akmenės VVG eksperto nuomonė; K – Kelmės VVG; P – Pakruojo VVG.

Atsakant į pirmą įvade iškeltą probleminį klausimą „Kaip kaimo vietovės identitetas yra panaudojamas Vietos plėtros strategijoje darniam vietovės vystymuisi“, galima konstatuoti:

1. Žemės ūkio ministerijos ženklūs lėšų panaudojimo apribojimai Vietos plėtros strategijoms įgyvendinimui, prieštaraujantys LEADER koncepcijai, iš esmės lėmė strategijos prioritetų pasirinkimą; kitos priežastys buvo – strategijos rengėjų kompetencijos stoka, nepakankamas VPS aptarimas tiek VVG viduje, tiek su vietos bendruomene.

2. VPS prioritetų (Akmenės VVG), tikslų bei rodiklių (Kelmės ir Pakruojo VVG) kaitą įgyvendinimo metu lėmė pasikeitusi ekonominė situacija, nuolat keičiamos strategijos administravimo taisyklės bei diskusijų stoka strategijos rengimo metu su potencialiais vietos projektų pareiškėjais.

3. Kaimo vietovių identiteto galimybių nepakankamą panaudojimą vietos darniai plėtrai apsprendė nesuvoktos rajono naujos vertybės, koncentruojantis į jau žinomas, konkurenciniai prieš kitas vietas pranašumai; rengėjų ir konsultantų patirties ir diskusijų stoka; dalinis savivaldybės, atskirų partijų spaudimas, iš dalies formalus požiūris į siekiamus rezultatus.

Atsakant į antrą probleminį klausimą „Kokias galimybes turi Vietos veiklos grupės gerinti vietovės tapatumo ir jos darnaus vystymosi sąveiką Vietos plėtros strategijose“, pabrėžiama:

1. Griežtai laikytis LEADER reikalavimų, skatinančių įvairiapuses kaimo plėtros inovacijas, nepasiduodant savivaldybės spaudimui dėl viešųjų erdvių tvarkymo, kaimui svarbių statinių tvarkybos ir pan. (tai jų veikla); išnaudoti realias kaimo vietovių galimybes darniai plėtrai.

2. Strategijos įgyvendinimo administracinės naštos mažinimas (taisyklių supaprastinimas, „popierizmo“ mažinimas, paraiškų vertinimo tvarkos kaita ir pan.).

3. Rengti daugiau projektų bendruomenės verslumo skatinimui, kompetencijų didinimui, kaimo vietovės originalumo, konkurencinio pranašumo paieškoms.

4. Stiprinti realią LEADER sektorių partnerystę, šalinant formalų požiūrį į VPS įgyvendinimą, įtraukiant jaunimą ir aktyviai bendradarbiajant VVG tinkluose, efektyviai dalyvaujant kaimo vietovių darniam vystymuisi būtinų sprendimų priėmimo.

Abu kokybiniai tyrimai – Vietos plėtros strategijos ir ekspertų interviu turinių analizės patvirtino pagrindinį ginamąjį teiginį: Leader metodo taikymo Lietuvoje ribojimai, vietos veiklos grupių ir vietos projektų pareiškėjų nepakankami gebėjimai neleidžia pilnai panaudoti vietovės identiteto galimybes jos darniam vystymuisi. Kaimo vietovių identiteto raiškos VPS analizė atskleidė neefektyvų originalių, savitų vietos konkurencinių pranašumų panaudojimą darniai jų plėtrai, o ekspertų interviu analizė išryškino tokio pasirinkimo priežastis bei apibrėžė vietos identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejų didinimo galimybes.

IŠVADOS

Remiantis teorine mokslinės literatūros analize, daromos išvados:

1. Išskiriami trys pagrindiniai regiono plėtros principai: pastovumo – vietovės potencialo reprodukcijai stabilumas, darnumo – regiono potencialo sudėtinių dalių proporcijos, socialinės orientacijos – vietovės vertinimo prioritetas yra gyvenimo lygis ir kokybė.
2. Konstruojami kaimiško regiono tipologijos modeliai, išskiriant dabartinę ES ir Lietuvos socioekonominę situaciją charakterizuojančius rodiklius, pvz., dirbančiųjų ne savo gyvenamojoje vietoje dalis visame dirbančiųjų skaičiuje, vietovių grupavimas pagal atokumą, matuojamą važiavimo trukme iki artimiausio miesto.
3. Darnus erdvinis, integruotas teritorinis planavimas kaimiškose savivaldybėse sudaro galimybes plėtoti vietovės identiteto ir vietovės kapitalo sąveiką, taikant principą „iš apačios į viršų“.
4. Bendrosios žemės ūkio politikos reformos įtvirtina pagrindinį kaimo plėtros politikos tikslą – visokeriopai skatinti darnų, žemės ūkio daugiafunkciškumu paremtą kaimo vietovių vystymąsi. Išskiriami XXI a. darnaus kaimo vystymosi principai – aplinkosauginis, kultūrinis, socialinis, ekonominis ir politinis.
5. Teritorinis požiūris tampa pagrindine kaimo plėtros koncepcija, kurioje prioritetu laikomas kaimo, kaip teritorinio vieneto, vaidmuo, vietovės ir jos plėtros sąsajos, įvairių veiklų konkurencingumo paieška. Teritorinio požiūrio įsitvirtinimą kaimo politikoje teigiamai įtakoja regioninės politikos principai ir metodai.
6. Vietovės tapatumą atskleidžia visų gyventojų kolektyvinis praeities, tradicijų, patirties, veiklų, paveldo, materialių išteklių ir bendros ateities suvokimas. Vietos identitetas yra dinamiškas, tapatinamas su išteklių sistema, kurią savo nuožiūra tvarko vietovės organizuota bendruomenė, išreiškianti vidinį plėtros potencialą.
7. Išskiriami aštuoni vietovės identiteto ir jos vystymosi sąveikos bei ryšių atvejai, konstruojami juos įvertinantys rodikliai.

Dokumentų ir ekspertų formalizuoto interviu turinių analizė įgalina formuluoti praktines tyrimo išvadas:

1. Apibendrinant Šiaulių regiono kaimiškų vietovių kapitalo raiškos lygio įvertinimą Vietos plėtros strategijose (VPS), pabrėžtina:
 - *VPS rengimo kontekste.* Vietos veiklos grupės (VVG) naudojo įvairias galimybes, telkiant bendruomenę ir socialinius partnerius VPS rengimui: informacijos sklaida, konferencijos, seminarai, aptarimai, diskusijos su seniūnijos ir bendruomenės aktyvu, formalūs ir neformalūs susitikimai su visuomene. Išskiriant rajoną reprezentuojančius identiteto ir kapitalo veiksnius, atliktas gyventojų poreikių tyrimas. Vertinti gyvenimo kokybę įtakojantys faktoriai,

žmogiškųjų išteklių potencialas, pramonės ir verslo būklė bei veiklų įvairinimo galimybės. Atliktos kiekvienos seniūnijos SSGG analizės. Rajono bendra socioekonominė analizė, gyventojų poreikių tyrimai, seniūnijų SSGG įvertinimai įgalino identifikuoti esminius regiono savivaldybių iššūkius, formuluoti strategijos prioritetus, priemones, veiklas.

- *SSGG analizės kontekste.* SSGG analizėse rajono kapitalo veiksniai atspindėti puikiu (Joniškio raj., Kelmės raj., Pakruojo raj., Radviliškio raj.) arba geru (Akmenės raj., Šiaulių raj.) lygiu. Puikiu pavyzdžiu gali būti Pakruojo raj. VVG parengta SSGG analizė. Vietovės stiprybės ir silpnybės išskirtos pagal darnios kaimo plėtros sudedamąsias dalis: ekonomika, socialiniai veiksniai, kultūra ir aplinkosauga; galimybėms ir grėsmėms identifikuoti panaudota PESTLEE ir SEPTEMBER metodų kombinacija (PESTLEE+EMBER) – išskirti politiniai, ekonominiai, socialiniai, technologiniai, teisiniai, aplinkosaugos, lygių galimybių, švietimo, rinkos, verslo pokyčių, taisyklių ir etiniu aspektai, įtakojantys vietovės plėtros procesus; įvertinti 5 kiekvienos srities prioritetiniai teiginiai. Pažymėtina, kad Akmenės raj., Kelmės raj., Šiaulių raj. kai kurios SSGG analizės teiginių formuluotės yra standartinės, tinkančios ir bet kuriai kitai teritorijai, neorientuotos į konkretų vietovės aspektą.
- *Vizijos analizės kontekste.* Rajono kapitalo veiksniai vizijoje atspindėtas puikiu (Akmenės raj., Kelmės raj., Pakruojo raj.) arba geru (Joniškio raj., Radviliškio raj., Šiaulių raj.) lygiu. Puikiu pavyzdžiu gali būti Pakruojo VPS vizijos formuluotė, kurioje įtaigiai atskleidžiamas vietos identitetas, darni aplinka, bendruomenės vertybės.
- *VPS prioritetų, priemonių, veiklos analizės kontekste.* Rajono kapitalo aspektai prioritetuose, priemonėse ir veiklose puikiu lygiu atspindėti Pakruojo VPS, kitų rajonų strategijose – geru lygiu. Ženkliai strategijos prioritetų pasirinkimą įtakojo LR Žemės ūkio ministerijos nustatytos paramos 2007 – 2013 m. VPS įgyvendinimui proporcijos – kiekviena VVG ne mažiau 73% lėšų privalėjo skirti kaimo atnaujinimo ir plėtros „kietiems“ projektams.

2. Apibendrinant vietovės identiteto raiškos lygio įvertinimą Vietos plėtros strategijose, akcentuotina:

- 2004 – 2006 m. programavimo laikotarpyje VVG atstovaujamos teritorijos identitetas jos darniam vystymuisi (VIVS) Vietos plėtros strategijose išnaudotas silpnai. Tik 4 bandomosiose integruotose strategijose iš 10 patvirtintų tam periodui fiksuoti atskiri VIVS atvejai – socialinių vertybių puoselėjimas, bendrumo jausmo palaikymas ir savaiminė reprodukcija. Tai tradicinių ir netradicinių gaminių gamyba ir rinkodara (3 proc. vietos projektų); liaudies meistrų iniciatyvų rėmimas (4 proc.); turizmo paslaugų plėtra, išnaudojant vietovės privalumus (9 proc.); regioninės kulinarijos, amatų, etnokultūrinio paveldo skatinimas (9 proc.); bendruomenės visuomeniškumo ugdymas (11 proc.).

- 2007 – 2013 m. laikotarpiui Lietuvos VVG parengtose vietos plėtros strategijose dažniausiai fiksuoti šie VIVS atvejai: vietovės identiteto, kaip dinamiškos sąveikos tarp bendruomenės ir teritorijos, (per)kūrimas (94 proc. strategijų), vietovės tapatumui svarbių ekonominių veiklų plėtra (78 proc.), kultūrinių ypatumų puoselėjimas (50 proc.). Silpnai atspindėti VIVS veiksniai – darnumo užtikrinimas (21 proc.) bendruomenės dalyvavimas su vietos plėtra susijusių sprendimų priėmimo (15 proc.), tarpterritorinis ir tarptautinis bendravimas (9 proc.). Tik trečdalyje strategijų numatytas vietovės ir jos išskirtinių ar ribotų išteklių reklamavimas (31 proc.).
- 2007 – 2013 m. Šiaulių regiono Vietos plėtros strategijose VIVS raiška svyruoja nuo silpno lygio (Akmenės, Radviliškio VPS) iki gero lygio (Pakruojo VPS). Joniškio, Kelmės ir Šiaulių plėtros strategijose VIVS raiška vertinama vidutiniškai. Visose VPS fiksuojami du vietovės identiteto ir jos vystymosi atvejai – teritorijos tapatumui svarbių ekonominių veiklų vystymas ir jo (per)kūrimas. Visiškai neišnaudoti tokie rajono plėtros konkurenciniai veiksniai, kaip vietos veikėjų dalyvavimas sprendimų priėmimo bei bendruomenės įsitraukimas į vietovės gamtinių, istorinių, kultūrinių išteklių populiarinimą. Tik Pakruojo VPS numatyti vietos projektai žinių sklaidai (pažinimo paveldo, nerašytinių žinių sklaida).
- Analizuojant numatomą finansinę paramą vietovės identiteto panaudojimui jos plėtrai, teigtina, kad daugiausia vietos projektų planuojama bendrumo jausmo palaikymo veikloms bei savaiminei reprodukcijai (nuo 495 tūkst. Lt Šiaulių VPS iki 2860 tūkst. Lt Pakruojo VPS). Pažymėtina, kad planuojami VPS įgyvendinimo rezultatai arba rodikliai nepakankamai susieti su numatoma finansine parama. Pvz., Joniškio ir Kelmės Vietos plėtros strategijose nenurodomos galimos paramos (ar bent paramos ribos) kultūrinių vertybių puoselėjimo renginiams, tradicinių amatų centrų steigimo, kultūros paveldo objektų išsaugojimo vietos projektams.

3. Atsakant į pirmą įvade iškeltą probleminį klausimą „Kaip kaimo vietovės identitetas yra panaudojamas Vietos plėtros strategijoje darniam vietovės vystymuisi“, galima konstatuoti:

- Žemės ūkio ministerijos ženklūs lėšų panaudojimo apribojimai Vietos plėtros strategijoms įgyvendinimui, prieštaraujantys LEADER koncepcijai, iš esmės lėmė strategijos prioritetų pasirinkimą; kitos priežastys buvo – strategijos rengėjų kompetencijos stoka, nepakankamas VPS rengimo stadijoje aptarimas tiek VVG viduje, tiek su vietos bendruomene.
- VPS prioritetų (Akmenės VVG), tikslų bei rodiklių (Kelmės ir Pakruojo VVG) kaitą įgyvendinimo metu lėmė pasikeitusi ekonominė situacija, nuolat keičiamos strategijos administravimo taisyklės bei diskusijų stoka strategijos rengimo metu su potencialiais vietos projektų pareiškėjais.

- Kaimo vietovių identiteto galimybių nepakankamą panaudojimą vietos darniai plėtrai apsprendė nesuvoktos rajono naujos vertybės, koncentruojantis į jau žinomas, konkurenciniai prieš kitas vietas pranašumai; rengėjų ir konsultantų patirties ir diskusijų stoka; dalinis savivaldybės, atskirų partijų spaudimas, iš dalies formalus požiūris į siekiamus rezultatus.

4. Atsakant į antrą probleminį klausimą „Kokias galimybes turi Vietos veiklos grupės gerinti vietovės tapatumo ir jos darnaus vystymosi sąveiką Vietos plėtros strategijose“, pabrėžiama:

- Griežtai laikytis LEADER reikalavimų, skatinančių įvairiapuses kaimo plėtros inovacijas, nepasiduodant savivaldybės spaudimui dėl viešųjų erdvių tvarkymo, kaimui svarbių statinių tvarkybos ir pan. (tai jų veikla); išnaudoti realias kaimo vietovių galimybes darniai plėtrai.
- Strategijos įgyvendinimo administracinės naštos mažinimas (taisyklių supaprastinimas, „popierizmo“ mažinimas, paraiškų vertinimo tvarkos kaita ir pan.).
- Rengti daugiau projektų bendruomenės verslumo skatinimui, kompetencijų didinimui, kaimo vietovės originalumo, konkurencinio pranašumo paieškoms.
- Stiprinti realią LEADER sektorių partnerystę, šalinant formalų požiūrį į VPS įgyvendinimą, įtraukiant jaunimą ir aktyviai bendradarbiajant VVG tinkluose, efektyviai dalyvaujant kaimo vietovių darniam vystymuisi būtinų sprendimų priėmime.

5. Abu kokybiniai tyrimai – Vietos plėtros strategijos ir ekspertų interviu turinių analizės **patvirtino pagrindinį ginamąjį teiginį**: Leader metodo taikymo Lietuvoje ribojimai, Vietos veiklos grupių ir vietos projektų pareiškėjų nepakankami gebėjimai neleidžia pilnai panaudoti vietovės identiteto galimybes jos darniam vystymuisi. Kaimo vietovių identiteto raiškos veiksmų VPS analizė atskleidė neefektyvų originalių, savitų vietos konkurencinių pranašumų panaudojimą darniai jų plėtrai, o ekspertų interviu analizė išryškino tokio pasirinkimo priežastis bei apibrėžė vietos identiteto ir jos vystymosi sąveikos atvejų plėtotės galimybes.

REKOMENDACIJOS

Vyriausybės pavaldumo institucijoms (Žemės ūkio ministerijai, Nacionalinei mokėjimo agentūrai, kitoms):

1. Griežtai laikytis LEADER koncepcijos reikalavimų, nesudarant išskirtinių sąlygų atskirų kaimo sričių, veiklų finansavimui (priežastis – 2007 – 2013 m. laikotarpiui 73 proc. viso VPS finansavimo skirta priemonei „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“).
2. Nekeisti (arba tik minimaliai) administravimo taisyklių strategijos įgyvendinimo laikotarpiu.
3. Mažinti strategijos įgyvendinimo administracinę naštą (supaprastinti strategijos įgyvendinimo, vietinių projektų administravimo taisykles, procedūras, trumpinti jų atlikimo terminus, griežtai terminų laikytis visoms pusėms).
4. Parengti atskirų Vietos plėtros strategijos priemonių įgyvendinimo vienodą vertinimo sistemą.

Vietos veiklos grupei:

1. Rengti daugiau „minkštų“ projektų bendruomenės verslumo skatinimui, kompetencijų didinimui, kaimo vietovių išskirtinumo, originalumo, konkurencinio pranašumo prieš kitus rajonus paieškoms (priežastis – mažas bendruomenės aktyvumas LEADER iniciatyvose, naudojimas įprastu, visiems žinomu požiūriu apie rajono privalumus, nesuvoktos naujos vertybės).
2. Aktyvinti diskusijas su potencialiais paramos gavėjais dėl aktualių bendruomenei prioritetų įtraukimo į VPS (priežastis - nesulaukiama pareiškėjų siūlomiems projektams, priemonėms).
3. VVG teritorijos SSGG analizėje vengti standartinių formuluočių, tinkančių bet kuriai kitai teritorijai, neorientuotų į konkretų, išskirtinį vietovės aspektą.
4. Formuojant VPS prioritetus atkreipti dėmesį į VVG teritorijos įvaizdžio formavimą, išskirtinių ar ribotų išteklių reklamavimą, vietos institucijų ir bendruomenės partnerystę vietai aktualių sprendimų priėmimo.

LEADER programų socialiniams partneriams:

1. Stiprinti realią LEADER sektorių partnerystę, šalinant formalų požiūrį VVG prioritetų įgyvendinimą, formalų savivaldos ir verslo atstovų įsitraukimą į LEADER veiklą.
2. Skirti išskirtinį dėmesį jaunimo įtraukimui į LEADER iniciatyvas, jų mokymui.
3. Aktyviai bendradarbiauti VVG tinkluose, rengti tarpteritorinius, tarptautinius kaimo vystymo inovacijų projektus.
4. Visiems socialiniams partneriams efektyviai dalyvauti kaimo vietovių darniam vystymuisi būtinų sprendimų priėmimo.

LITERATŪRA

1. Ačaitė, V. (2005). *Lietuvos regioninės politikos aspektai ES kontekste*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Šiaulių universiteto leidykla.
2. Aleksandravičius A., Atkočiūnienė V., Raupelienė A. (2008). Tautinio paveldo produktų išsaugojimo ir plėtros svarba kaimo darniai plėtrai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2 (11), 228-233.
3. Ališauskas, K., Jakienė, J., Jankauskienė, A. (2007). Gamtos ir kultūros išteklių panaudojimas kaimo plėtrai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2(9), 10-17.
4. Ališauskas, K., Jankauskienė, A., Klovienė, J. (2009). Bendruomenių dalyvavimas kaimo plėtroje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3(16), 30-37.
5. Arimavičiūtė, M. (2005). *Viešojo sektoriaus institucijų strateginis valdymas*. Vadovėlis Vilnius: MRU leidybos centras.
6. Arimavičiūtė, M. (2009). Naujosios viešosios vadybos principų taikymas kaimiškose savivaldybėse. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3(16), 38-48.
7. Arimavičiūtė, M. (2011). Strateginio planavimo tobulinimas kaimiškose savivaldybėse, remiantis užsienio šalių patirtimi. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 4(24), 21-30.
8. Atkočiūnienė, V. (2000). Lietuvos kaimo socialinė infrastruktūra: ekonominis vertinimas ir plėtra (Daktaro disertacija, Lietuvos žemės ūkio universitetas).
9. Atkočiūnienė, V., Aleksandravičius, A. (2004). *Kaimo bendruomenių plėtra. Kolektyvinė monografija*. Kaunas: Akademija.
10. Atkočiūnienė, V. (Red.). (2007). Paslaugų kaimo gyventojams plėtra. Mokymo metodinė priemonė. Akademija: LŽŪU leidybos centras.
11. Atkočiūnienė V. (2008), Kaimo vietovės pokyčių valdymas pagal principą „iš apačios į viršų“. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2 (11), 50- 62.
12. Atkočiūnienė, V. (2009). Kaimo vietovių konkurencingumą lemiantys veiksniai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3(16), 49-59.
13. Atkočiūnienė, V., Boculo, I. (2011). Lietuvos kaimo vietovių įvairaus formavimo valdymas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 4(24), 31-41.
14. Baršauskienė, V. (2005). *Regionų plėtra. Pritaikymas prie kintančių rinkos sąlygų naujų gebėjimų ugdymas*. Kaunas: Technologija.
15. Bagdzevičienė, R. (2003). *Regionų plėtros ekonomikos ir vadybos aspektai* [žiūrėta 2012-03-11]. Prieiga per internetą: <http://www.lrti.lt/veikla/Pranesimai/RB_reg_ekon_vadyb.doc>.
16. Bagdzevičienė, R., Rimas, J., Venckus A. (2002). Regionų ekonomikos plėtros strategija. Regionų plėtra – 2002: tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas, 30-35.
17. Bagdzevičienė, R., Krišpinovičius, S., Rutkauskas, A. V. ir kt. (2003). Regionų ekonomikos plėtotės iki 2015 metų strategija. *Lietuvos mokslas*. Kn. 41, 637-711.
18. Baležentis, A. (2008). Inovatyvumo metodiniai aspektai kaimo plėtros strateginiame valdyme. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2 (11), 63-68.

19. Baležentis, A., Baležentis, T. (2010). Europos Sąjungos valstybių narių kaimo darnaus vystymo vertinimas. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, (4), 16–24.
20. Baležentis, A., Baležentis, T. (2011). Kaimo darnaus vystymo strateginis valdymas: daugiakriterinio vertinimo metodai ir integruotas Lietuvos ūkininkų ūkių veiklos efektyvumo vertinimas. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, (1), 25–35.
21. Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydzūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. Klaipėda: S. Jokužio leidykla – spaustuvė. 304 p.
22. Bivainis J., Tunčikienė Ž. (2005). Viešojo sektoriaus institucijų strateginio planavimo metodologinės nuostatos. Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas. ISSN 1392-8619, Vol XI, No 1.3-15p.
23. Boldrin, M., Canova, F. (2001). Inequality and convergence in Europe's regions: reconsidering European regional policies. *Economic Policy*, 16 (32), 205. 2
24. Burbulytė, G. (2005). Regiono sampratos įvairovė regioniniuose tyrimuose. *Tiltai Nr. 4*, 19-29.
25. Cuddy, M. (1998). Ekonominės plėtros strategija Lietuvai: veiksniai ir galimybės. Nacionalinis Airijos universitetas Gahavy.
26. Čiegis, R. (2003). *Darnus vystymasis: ekonominiai aspektai*. Kaunas: ECAT Aplinkosaugos valdymo ir technologijų centras.
27. Čiegis, R., Gavenauskas, A. (2005). Darnaus vystymosi valdymas: etiniai aspektai. *Tiltai*, Nr. 4, p. 31–38.
28. Čiegis R. (2009). Darnaus žemės ūkio plėtra Lietuvoje. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*. Nr. 16 (1), 30–37.
29. Damašienė, V. (2004). Regiono pramonės plėtros ir užimtumo valdymas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
30. *Darbotvarkė 21: Subalansuotos plėtros veiksmų programa* (galutinis sutarčių tekstas, Vyriausybės svarstytas Jungtinių Tautų aplinkos ir plėtros konferencijoje Rio de Žaneire, Brazilijoje, 1992 m. birželio 3– 4 d.). 2001. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Vilnius.
31. Dawkins, C. J. (2003). Regional Development Theory: Conceptual Foundations, Classic Works and Recent Developments. *Journal of Planning Literature*, 18(2). p. 131 – 172. Sage Publications.
32. Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. gegužės 26 d. reglamentas (EB) Nr. 1059/2003 „Dėl bendro teritorinių statistinių vienetų klasifikatoriaus (NUTS) nustatymo“ // OL L 154. 2003, P.1.).
33. Gedminaitė-Raudonė, Ž. (2011). Lietuvos regionų dinamiškumo vertinimas. *Mokslas-Lietuvos ateitis*, 3(4), 76-81.
34. Gedvilaitė – Moan, A., Zakarevičius P. Strateginio planavimo ypatumų viešajame sektoriuje teoriniai aspektai. ORGANIZACIJŲ VADYBA: SISTEMINIAI TYRIMAI: 2010.54, 53 – 66 p.
35. Ginevicius, R. & Podvezko, V. (2009). Evaluating the Changes in Economic and Social Development of Lithuanian Counties by Multiple Criteria Methods. *Technological and Economic Development of Economy*, 15(3), 418-436. doi: Doi 10.3846/1392-8619.2009.15.418-436.

36. Išoraitė, M. (2008). Lietuvos kaimo plėtros politikos tendencijos. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Šiauliai, 2 (11). 99-109.
37. Išoraitė, M. (2010). Inovacijų strategijos realizavimo galimybės kaimo turizmo sektoriuje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3(19), 164-177.
38. Jasaitis, J. Lietuvos kaimiškųjų vietovių ekonominės ir socialinės situacijos pokyčiai (2005). *Socialiniai tyrimai, Nr. 2(6)*, 31-42.
39. Jasaitis, J., Šurkuvienė, S. (2006). Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos kūrimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2(7), 85-93.
40. Jasaitis, J (2008a). Šiuolaikinio lietuviškojo kaimo vizijos kūrimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2 (11), 15-27.
41. Jasaitis, J. (2008b). Neurbanizuotų teritorijų plėtros administravimas poindustrinėje visuomenėje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2(11), 47-63.
42. Jasaitis, J (2009). Konferencijų „Šiuolaikinio kaimo vizija“ koncepcija ir misija. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3(16), 14-20.
43. Jasaitis, J., Kriaučiūnienė, A. (2010a) Alternatyvios veiklos plėtra kaimiškose vietovėse. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2010.3 (19). 75-84.
44. Jasaitis, J. (2010b). Antropologiniai atokesnių ir neurbanizuotų vietovių raidos strateginio valdymo aspektai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3 (19) I, 12–22.
45. Jurkėnaitė, N. (2011). Bendroji žemės ūkio politika artėjant 2020 m.: evoliucija ar revoliucija. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 4(24), 42-50.
46. Jucevičius, R. (1998). *Strateginis organizacijų vystymas*. Kaunas: Aušra.
47. Kaimo vietovių teritorinio konkurencingumo stiprinimas. (2007). Kaunas: LŽŪU.
48. Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Liucijus.
49. Lazarevaitė, L., Raupelienė, A., Perkumienė, D. (2006). Šiuolaikinių kaimo plėtros idėjų pritaikymas Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1(6), 117-124.
50. Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymas. (2000). Valstybės žinios, nr. 66-1987.
51. Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl regiono plėtros planų rengimo metodikos patvirtinimo“. (2011). Valstybės žinios, nr. 120 -5679.
52. Lietuvos Respublikos Teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas. (1994). Valstybės žinios, nr. 60-1183.
53. Mačerinskas, J., Matekonienė, J. (2003) *Regionų ekonominės plėtros teorijos*. Tiltai, 2, p. 55-66. Vilnius.
54. Martinussen, J. (1999). *Society, State and Market: A guide to competing theories of development*. First Bangladesh Editon, ISBN 984 05 1488 1.
55. Mačys, G. (2005) *Regionų ekonomika, politika ir valdymas Lietuvoje*. Vadovėlis. Vilnius: MRU leidybos centras.
56. Masser, I. (2001). Managing our urban future: the role of remote sensing and geographic information systems. *Habitat International*, Vol 25, Issue 4, December, p. 503– 512.

57. Matekonienė, J., Navackaitė, L., Dumbauskaitė, J. (2002). Kaimo turizmo vieta tolydžioje kaimo plėtroje // Regionų plėtra-2002: tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga, [Kaunas, 2002 m. spalio 3, 4 d.]. Kaunas: Technologija.
58. Melnikas, B., Smaliukienė, R. (2007). *Strateginis valdymas*. Mokomoji knyga. Vilnius: KAM Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba. 98 p.
59. Melnikienė, R., Vidickienė, D. (2008). Lietuvos kaimiškųjų regionų kaip gyvenamosios vietos patrauklumo vertinimas. *Žemės ūkio mokslai*. t. 15. Nr. 1, 51–59.
60. Melnikienė, R., Vidickienė, D. (2010). Visuomenės lūkesčiai dėl Lietuvos kaimo politikos krypčių. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3(19), 23-33.
61. Mintzberg H. *Five Ps for Strategy*. California Management Review, 1987, p. 16 – 24.
62. Morkevičius, V. (2005). Socialinių vertybių raiška politiniame diskurse: Lietuvos Seimo debatų analizė (1992-2004) (Daktaro disertacija, Kauno Technologijos universitetas).
63. Nakrošis, V. (2003). *Europos Sąjungos regioninė politika ir Struktūrinių fondų valdymas*. Vilnius: Eugrimas.
64. Nausėda, A., Tamošiūnas, T. (2007). Šiaulių apskrities proveržio iš hinterlando į wordelandą prielaidos. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2(9), 164-174.
65. Nausėda A., Tamošiūnas T. (2008). Kaimiškų vietovių plėtros pokyčiai Šiaulių apskrityje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2 (11), 115-126.
66. Nefas, S. (2007). Funkcionali vietos bendruomenė Lietuvos kaimuose ir miesteliuose (Daktaro disertacija, Mykolo Riomerio universitetas).
67. OECD. 1994. *Creating Rural Indicators for Shaping Territorial Policies*. Paris: OECD Publishing.
68. OECD (2005). *Building Competitive Regions: Strategies and Governance*. OECD Publishing.
69. OECD (2006). *Rural Policy Reviews. The New Rural Paradigm: Policies and Governance*. OECD Publishing.
70. Parsons, W. (2001). *Viešoji politika*. Vilnius: Eugrimas.
71. Pilipavičius, V. (2009). Bendruomeninė veikla ir kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas. *Mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys*, 1(6), 84-90.
72. Pilipavičius, V. (2010). Kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas pridėtinės vertės formavimo kontekste. 4-oji mokslinė-praktinė konferencija. LŽŪU: Akademija, 48-52.
73. Porter, M. E. (1998). *The competitive advantage of nations*. London: Macmillan Press Ltd.
74. Poviliūnas, A. (2008). Lietuvos žemės ūkio grįžimas į rinkos santykius ir ūkininkijos ekonominė raida. Monografija. Vilnius: Lietuvos agrarinė ekonomikos institutas.
75. Ragelskaja, E., Korsakienė, R. (2011). Integruotas požiūris į konkurencinį pranašumą. *Mokslas-Lietuvos ateitis. Verslas XXI a.*, 2011, 3(4), 70-75.
76. Raipa, A. (Red.). (2011). *Naujoji viešoji vadyba*. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija.
77. Ribašauskienė, E. (2008). Alternatyvių žemės ūkiui verslų plėtrą kaimo vietovėse// Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2007. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 189 p.

78. Ribašauskienė, E., Šalengaitė, D. (2011). Lietuvos vietovių identiteto panaudojimas jų darniam vystymuisi. Mokslo studija. Vilnius: LAEI.
79. Smilga, E., Seilius, A., (2004). Globalizacija ir regioninės plėtros valdymo problemos. Prieiga per internetą <<http://www.ku.lt/leidykla/leidiniai/tiltai/2004/27.php#2>>
80. Ribašauskienė, E., Šalengaitė, D. (2011). Vietos identiteto raiška vietos plėtros strategijose. Vilnius: LAEI.
81. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Metodinė knyga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 148 p. ISBN 978- 9955-18-248-1.
82. Skaržauskienė, A. (2008). *Sisteminis mąstymas kaip kompetencija lyderystės paradigmoje*. (Daktaro disertacija, ISM.)
83. Sragauskas, T. (2005). *Įmonių darnios plėtros strategija (metodologiniai aspektai)* (Magistro tezės, Vilniaus Gedimino technikos universitetas).
84. Staponkienė, J. (2004). Strateginis valdymas privataus ir viešojo sektoriaus organizacijose: panašumai ir skirtumai. Socialiniai tyrimai, 1(4), 85-93.
85. Stoner, J. A. F., Freeman, R. E., Gilbert, D. R., (2005). *Vadyba*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
86. Štreimikienė, D. (2000). *Teoriniai regionų plėtros aspektai*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Kaunas: VDU.
87. Tarptautinių žodžių žodynas (2001). V: VER.
88. Tamošiūnas, T. (2004). Šiaulių regiono plėtros tendencijos. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2004, 4, 279-284.
89. Tamošiūnas, T. (2009a). Darnus regionų vystymasis: Šiaulių regiono socialinės ir ekonominės plėtros sisteminis tyrimas. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Kaunas: VDU.
90. Tamošiūnas, T., Liubomirskienė, R. (2009b). Strateginis Ukmergės rajono Vietos veiklos grupės valdymas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2009, 3 (16), 118-130.
91. Tirvienė, J. (2009). Europos Sąjungos sanglaudos politikos poveikis naujai valstybei narei (Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo Universitetas).
92. Treinys, M (2005). Daugiafunkcinio kaimo plėtra. Lietuvos kaimo raida. Vilnius: LAEI., 5-11.
93. Treinys M., Vinciūnienė V., Vaznonis B., Janušauskaitė G. (2006). Lietuvos kaimo deagrarizacijos ir daugiafunkciškumo sąsajos. *Žemės ūkio mokslai*, Priedas, 9 – 20.
94. Valstybės ilgalaikės raidos strategija. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. IX-1187, 2002-11-12. *Žin.*, 2002, Nr. 113-5029.
95. Vasiliauskas, A. (2006). Strateginis valdymas. Kaunas: Technologija.
96. Vaznonis, V., Čiūtaitė, D., Kaimo vietovių konkurencingumo ir vietos gyventojų verslumo sąsajos.
97. Vidickienė, D. (2007). Žemės ūkio vaidmuo dvidešimt pirmojo amžiaus kaimo politikoje. *Žemės ūkio mokslai*, t.14, 56-63.
98. Vidickienė, D., Melnikienė, R. (2008). Paramos teikimo Lietuvos kaimo regionams kriterijų vertinimas. Lietuvos žemės ūkio universitetas. Ekonomikos ir vadybos fakultetas. *Akademija*, nr. 12(1), 168-174.

99. Vidickienė, D. (2010). Perėjimo prie naujosios kaimo politikos paradigmos kliūtys Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3(19), 137-146.
100. Vidickienė, D., Gedminaitė-Raudonė, Ž. (2011). Lietuvos regionų klasifikavimas pagal kaimiškumą, remiantis atokumo kriterijumi. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 4(24), 51-59.
101. Vidickienė, D., Melnikienė, R., Gedminaitė-Raudonė, Ž., Ribašauskienė, E. (2012). Lietuvos regionų tipologijos kaimiškumo aspektu (2012). *Mokslo studija*. Vilnius: LAEI.
102. Vijeikis J., Baležentis A. Smulkaus ir vidutinio verslo vystymo problemos bei perspektyvos Lietuvos regionuose. ISSN 1822-6760. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. 2010. Nr. 20 (1). Research papers.
103. Zakarevičius P., Kvedaravičius J., Augustauskas T. *Organizacijų vystymosi paradigma*, Kaunas, 2004.
104. Žalioji knyga. Lietuvos kaimo ateitis (2010). Vilnius: LAEI.

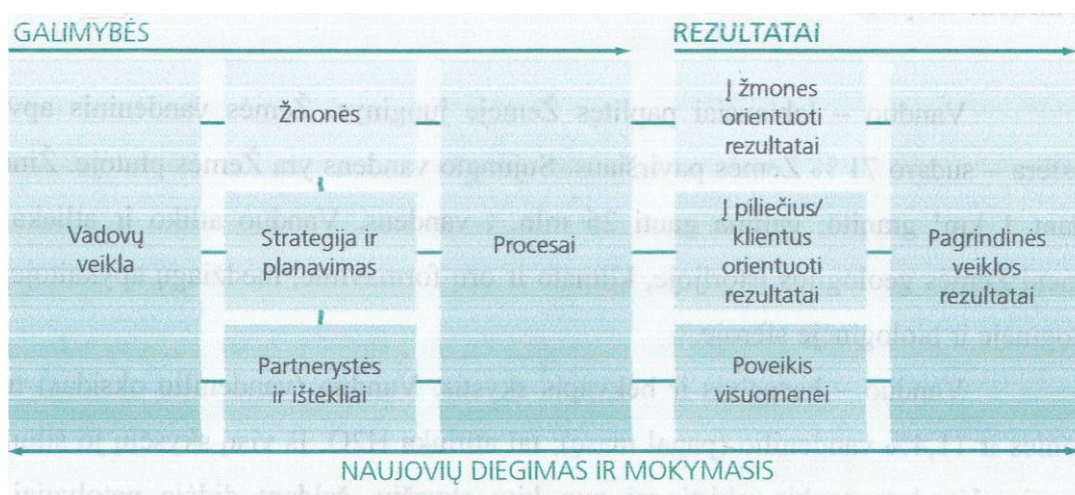
Internetiniai šaltiniai, e - leidiniai

1. Aleksandravičius A., Klupšas F. (2009) Tradicinių amatų išsaugojimo ir jų plėtros svarba kaimo darniam vystymuisi. *Mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 19 (4). Prieiga per internetą: <http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/19a/6.pdf>.
2. Antrasis BŽŪP ramstis: kaimo plėtros politika [žiūrėta 2011 09 20]. Prieiga per internetą: http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/agriculture/article_7209_lt.htm.
3. Atkočiūnienė, V., Aleksandravičius, A. Vietos veiklos grupių (VVG) veiklos analizė: problemos ir galimi jų sprendimo būdai. [žiūrėta 2011-10-01]. Prieiga per internetą: www.leaderplus.lt/get.php?f.103.
4. Bagdzevičienė, R., Rimas, J., Venckus, A. *Regionų ekonomikos plėtros strategija*. [Internete]. Žiūrėta [2011-09-06]. Prieiga per internetą: www.lrti.lt/veikla/RP_RegEkonPlet.doc.
5. Baležentis, A., Baležentis, V. (2011). Framework of Strategic Management Model for Strategy Europe 2020: Diachronic Analysis and Proposed Guidelines. *Engineering Economics*, 22(3). [Internete]. [žiūrėta 2011-10-22]. Prieiga per internetą: <http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/inzeko/73/1392-2758-2011-22-3-271.pdf>.
6. Benaki, V., Alexandrakis, E., Apostolopoulos, C. (2007). Entrepreneurial Parameters and Classification – Typology for Rural Areas. *ICAS papers*. [žiūrėta 2011 09 22]. Prieiga per internetą: <http://www.stats.gov.cn/english/ICAS/papers/P020071114317657343748.pdf>.
7. Bendrosios žemės ūkio politikos reformos [žiūrėta 2011 09 20]. Prieiga per internetą: http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/agriculture/article_7209_lt.htm.
8. Buckwell, A. (1997). *Towards a Common Agricultural and Rural Policy for Europe: report of an expert group*. European Commission [žiūrėta 2012 02 03]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/buck_en/cover.htm.

9. Čaplikas, J. (2010). Kaimiškujų vietovių tipizacija daugiafunkciškumo požiūriu. Mokslinė konferencija „Daugiafunkciškumo koncepcija žemės ūkio vystymesi“. LŽŪU. [žiūrėta 2011 10 02]. Prieiga per internetą: <http://www.lzuu.lt/flie.doc?id=36584>.
10. Danielzyk R., Wood G. (2000). On the relationship between cultural and economic aspects of regional development: some evidence from Germany and Britain. – <http://search.global.epnet.com>, 2000 10 29.
11. Dokurnevič E., Bagdzevičienė R. (2002). Mokslinių požiūrių sąveika regiono plėtros modelyje. [žiūrėta 2011-11-20]. Prieiga per internetą: <http://www.lrti.lt/veikla/RP_MokPozSav.doc>.
12. ES Tarybos reglamentas Nr. 1257/1999 „Dėl Europos žemės ūkio orientavimo ir garantinio fondo paramos kaimo plėtrai“. [žiūrėta 2011 09 20]. Prieiga per internetą: <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1999R1257:20040501:LT:PDF>>
13. ES Tarybos sprendimas Nr. 2006/144/EB „Dėl kaimo plėtros Bendrijos strateginių gairių (2007-2013 m. programavimo laikotarpis). [žiūrėta 2011 09 20]. Prieiga per internetą: <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:055:0020:0029:LT:PDF>>
14. Julien, P. A., Lachance, R. (2000). *Dynamic regions and high-growth SMEs: uncertainty, potential information and weak signal networks*. Prieiga per internetą: <<http://search.global.epnet.com>>.
15. Jurkėnaitė, N., Volkov, A., Martišiūnaitė, A. (2011). Bendrosios žemės ūkio politikos 2014-2020 m. tobulinimo kryptys. Mokslo studija. Vilnius: LAEI.
16. Kavaliauskas, P. (2008). A concept of sustainable development for regional land use planning: lithuanian experience. Technological and economic development of economy 14(1). [Internete]. [žiūrėta 2012-05-12]. Prieiga per internetą: <http://www.tpa.vgtu.lt/upload/ukis_zurn/2008_01_psl_51_63.pdf>.
17. Kaimo plėtra ir inovacijos. Stebėjimo institucijos leidinys Nr. 2. (1997). Europos Leader observatorija. [žiūrėta 2011 10 02]. Prieiga per internetą: http://www.zum.lt/min/failai/Kaimo_pletra_ir_inovacijos.pdf.
18. LEADER metodas, (2006). Liuksemburgas: EB oficialių leidinių biuras [žiūrėta 2011 09 20]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/leader/2006_lt.pdf>.
19. Leader metodo įgyvendinimo Lietuvoje optimizavimas, (2008). Galutinė ataskaita. Vilnius: LAEI [žiūrėta 2011 10 05]. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/files/dokumentas_141441LEADER%20metodo%20optimizavimas_ataskaita_ZUM-ui_2008-09-08.pdf>.
20. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija Prieiga per internetą: <<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/galutine040121.doc>>.
21. Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programa [žiūrėta 2010-05-15]. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/min/failai/Oficialus_KPP_2007-2013_bendroji_dalis_final1vert_LT.pdf>.
22. *Nacionalinė darnaus vystymosi strategija* (2003). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=217644>.

23. OECD (2006 b). Reinventing Rural Policy // The OECD Policy Brief. Prieiga internete: <
<http://www.oecd.org/dataoecd/18/9/37556607.pdf> > [žiūrėta 2010-11-05] .
24. Pollice, Fabio (2003). The Role of Territorial Identity in Local Development Processes. –
Conference „The Cultural Turn in Geography“, 18–20th of September 2003.
<<http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/841/1/b3pollic.pdf>>
25. Sorensen, T. (2000). Regional development: Some Issues for Policy Markers. [žiūrėta 2011-09-13].
Prieiga per internetą:<<http://www.aph.gov.au/library/pubs/rp/1999-2000/2000rp26.htm>>.
26. Ribašauskienė, E. (2010). Vietos veiklos grupių vadybos, įgyvendinant vietos plėtros strategijas,
stiprinimas. Metodinė medžiaga. Programos „Leader“ ir žemdirbių mokymo metodikos centras
[žiūrėta 2011 10 07]. Prieiga per internetą:
<http://www.leaderlietuva.lt/uploads/dokumentai/Metodikos/VVG%20vadybos%20stiprinimas.pdf>.
27. Šimelevič, K., Bagdzevičienė, R. (2002). Regionalizacijos procesas – vienas iš svarbiausių veiksmų,
užtikrinančių regionų ekonominę plėtrą. Lietuvos regioninių tyrimų institutas [žiūrėta 2011-09-05].
Prieiga per internetą: <<http://www.lrti.lt/veikla/publikacijos.html>>.
28. Valickas, A. (2009). Lietuvos regioninės politikos raida ir statistika. Lietuvos statistikos darbai.
[žiūrėta: 2011-10-15]. Prieiga per internetą:
<http://web.stat.gov.lt/uploads/docs/Lietuvos_statist_darbai_2009_Nr_48.pdf#page=98>.
29. Žalioji knyga. Lietuvos kaimo ateitis (2010). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
[žiūrėta 2011-10-06].Prieiga per internetą:< <http://www.zum.lt/documents/Mokslas-mokymas/ZK.pdf>>

PRIEDAI

Bendrojo vertinimo modelio struktūra

Šaltinis: Bendrasis vertinimo modelis (2006) [žiūrėta 2011 09 20]. Prieiga per internetą: <http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Viesojo_administravimo_dep/BVM_2006_VIDUS.pdf>.

ES kaimo plėtros 2007 – 2013 m. programavimo laikotarpio prioritetai ir įgyvendinimo veiksmai

3 kryptis „Gyvenimo kokybės kaimo vietovėse gerinimas ir kaimo ekonomikos įvairovės skatinimas	
Pagrindinis prioritetas – kurti užimtumo galimybes ir sudaryti sąlygas augimui	
Priemonių tikslai: skatinti gebėjimų stiprinimą, įgūdžių įgijimą ir organizavimą vietos strategijai parengti; užtikrinti kaimo vietovių patrauklumą ateities kartoms; skatinti mokymą, informaciją ir verslumą, atsižvelgiant į konkrečius moterų, jaunimo ir vyresnių bendruomenės narių poreikius	
Pagrindiniai įgyvendinimo veiksmai:	
1. Ekonominės veiklos ir užimtumo didinimas platesniame kaimo ekonomikos kontekste (pvz., turizmas, amatai, kaimo prekės ir paslaugos)	6. Informacinių ir ryšių technologijų įdiegimo ir paplitimo skatinimas (pvz., elektroninių įgūdžių įgijimas, interneto ir plačiajuosčio ryšio galimybės)
2. Moterų dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas (pvz., vaikų priežiūros infrastruktūros sukūrimas)	7. Atsinaujinančių energijos išteklių ir naujų jų naudojimo būdų kūrimas (pvz., žemės ūkio ir miškininkystės produktų naujų realizavimo rinkų kūrimas)
3. Kaimo dvasios atgaivinimas (pvz., kultūros paveldo turinimas)	8. Turizmo plėtros skatinimas (pvz., kultūros ir paveldo galimybių išnaudojimas, e – žinių apie vietovės privalumus sklaida, reklama)
4. Tradicinių amatų atgaivinimas ir stiprinimas (pvz., tradicinių įgūdžių ir naujų gebėjimų lavinimas)	9. Vietos infrastruktūros atnaujinimas (pvz., telekomunikacijos, transporto, energetikos, vandens objektai)
5. Jaunimo rengimas kaimo vietovių poreikių tenkinimui (pvz., suteikti įgūdžių vietos ekonomikos įvairinimui)	
4 kryptis „Užimtumui ir veiklos įvairinimui skirtų vietos gebėjimų stiprinimas	
Pagrindinis prioritetas – horizontalaus valdymo gerinimas, pasitelkiant vietos vystymosi potencialą	
Priemonių tikslai: suderinti kaimo vietovių konkurencingumą, aplinkos apsaugą ir gyvenimo kokybę (veiklos įvairinimą; užtikrinti ir gerinti vietos gamtos ir kultūros paveldą; didinti ekologinį sąmoningumą; investuoti ir skatinti savitus produktus, turizmą, atsinaujinančius išteklius, energetiką	
1. Vietos partnerystė gebėjimų stiprinimas, aktyvaus skatinimo ir reklaminių įgūdžių įgijimas vietos potencialo sutelkimui (mokymai, seminarai, plenerai)	3. Bendradarbiavimo ir inovacijų skatinimas (pvz., bendruomenių supažindinimas su naujomis idėjomis ir požiūriais, e – žinių sklaida)
2. Privačiojo ir viešojo sektorių partnerystės skatinimas (pvz., inotyvus požiūris į kaimo plėtrą)	4. Vietos valdymo gerinimas (pvz., inotyvus požiūris, susiejantis žemės ūkį, miškininkystę ir vietos ekonomiką)

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis ESTarybos sprendimu Nr. 2006/144/EB „Dėl kaimo plėtros Bendrijos strateginių gairių (2007 – 2013 m. programavimo laikotarpis) [žiūrėta 2011 09 20]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:055:0020:0029:LT:PDF>

Kaimo vietovių vystymosi inovatyvūs sprendimai

Kaimo vietovės iššūkiai	Tradiciniai sprendimai	Inovatyvūs veiksmai
Vietos gyventojų dalyvavimas ir socialinė sanglauda		
Vietos plėtros strategijos (VPS) parengimas	Institucinis požiūris „Iš viršaus į apačią“; Sektoriniai veiksmai; Akcentuojami trūkumai ir kliūtys; Nediferencijuota strategija	Integruota, teritorinė strategija; Viešojo ir privataus sektorių partnerystė; Vietovės kapitalo analizė; Bendruomenės dalyvavimas vietovės plėtros sprendimuose
Vietovės įvaizdis		
Vietovės išteklių reklama	Miesto modelio taikymas; Kaimo netinkamo įvaizdžio sklaida; Strateginio požiūrio architektūrinio paveldo planavime stoka	Moderni kaimo įvaizdžio sklaida; Gamtinių išteklių panaudojimas gyventojų aktyvinimui; Kaimo atnaujinimas, paveldo renovacija ir turtinimas; Senų įstaigų ir įrengimų naudojimas visuomenės tikslams
Vietovės identitetas		
Kultūrinio savitumo suvokimas	Tradicinė kaimo kultūra pakeista masine; „Modernistinė“ vizija (tradiciniai gebėjimai „Know-how“, specifinės kultūros sunykimas); „Folklorinė“ užuomina į praeitį	Vietos kultūra, gebėjimai, mažumų kalbos – konkurenciniai pranašumai; Regioninio identiteto panaudojimas marketingo tikslams; Naujo kaimo gyvenimo suvokimo plėtra
Veiklų įvairinimas, bendruomenės kompetencijos didinimas	Laukiama spendimų „iš viršaus į apačią“; Į išorę orientuoti lūkesčiai; Kaimo projektų rengėjų iniciatyvų nevertinimas	Bendruomenės dalyvavimas VPS rengime, komunikacijos plėtra; Idėjų mainai, pasitikėjimo tarp gyventojų ir politikų stiprinimas; Socialinės sanglaudos skatinimas, gerinant regioninį planavimą; Vietos kultūros puoselėjimo ir sklaidos centrų kūrimas
Aplinka, gamtiniai ištekliai, regioninis valdymas		
Kraštovaizdžio ir gamtinių išteklių panaudojimas	Aplinkos įtakos stoka valdymui; Nedarnus gamtinių išteklių naudojimas; Regioninis valdymas, apsiribojant aplinkosauginiais reikalavimais;	Išmokos žemdirbiams už kraštovaizdžio tausojimą; Vietovės ypatumų panaudojimas naujiems gaminiams, paslaugoms; Aplinkai palankus turizmas; Aplinkos panaudojimas įvaizdžiui
Ekologija ir ekonominės galimybės	Sektorinis ekonominių galimybių vertinimas, vienintelį prioritetą skiriant žemės ūkiui	Architektūrinio paveldo įvertinimas; Aplinkos apsaugos ir ekonominių veiklų derinimas; Racionalus gamtinių išteklių valdymas, atsinaujinančių išteklių plėtra
Ekologija ir ugdymas	Tradicinė informacija apie kaimo gamtinę aplinką	Informacinių ekologinių centrų kūrimas; Darnaus vystymosi koncepcijos populiarinimas

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis „Kaimo plėtra ir inovacijos. Stebėjimo institucijos leidinys Nr. 2. (1997). Europos Leader observatorija“. [žiūrėta 2011 10 02]. Prieiga per internetą:
<http://www.zum.lt/min/failai/Kaimo_pletra_ir_inovacijos.pdf>

LEADER bendrijos patirties aspektai

LEADER patirtis	Pagrindiniai aspektai
1. Naujas teritorijos, kaip administracinio vieneto, suvokimas	Palaiapsniui pripažinta idėja – teritorija yra plėtros strategijos pagrindas; Naujoji politika remia vietos identiteto (kultūrinio, istorinio, geografinio) koncepciją, stabilizuoja demografinę situaciją, stiprina vietos valdžios vaidmenį, parodo kitoki erdvės suvokimą, palengvina bendradarbiavimą tarp institucijų ir verslo.
2. Vietos identitetas yra jos plėtros strategijos pagrindas	Atskleidus vietovės vertę, kinta bendruomenės požiūris į ją – įvaizdis ir unikalumas didina vietovės ir jos produktų patrauklumą; Nenaudojami, apleisti, pamiršti išteklių išgauna savo naują vertę; Išryškina vieną iš identiteto komponentų, siejami skirtingi produktai, kuriamos naujos produktų atmainos
3. Naujos kaimo vietovių plėtros formos	Plečiamos, pertvarkomos esamos veiklos sritys; Numatomos visiškai naujos veiklos, kuriant naują vietos identitetą ir įvaizdį
4. Komandinė vietos plėtros strategijos parengimo ir įgyvendinimo veikla	Veikėjų gebėjimų dirbti kartu formavimas (įsiklausymas į kitų interesus, jų supratimas); Unikali galimybė vietos veikėjams parodyti savo žinias, išreikšti lūkesčius ir skirtingas nuomones; Bendrais veiksmais įgyvendinti naujas idėjas
5. Vietos plėtros strategijos sėkmės veiksniai	Kolektyvinis gebėjimas įvertinti vietos situaciją, nustatyti prioritetus, susitarti dėl turimų išteklių panaudojimo; Interesų konfliktų sprendimas, bendrų sąlyčio taškų paieška; Kolektyvinis vietovės dabarties ir ateities suvokimas; Abipusių interesų ir žinių mainai skatina inovacijas
6. Kaimo vietovių bendradarbiavimas	Naujos ryšių formos, tarpusavio sąveikos, patirties perdavimo būdai tarp skirtingų identitetų vietovių; Tarptautinių teminių tinklų susikūrimas; Pakitęs vietos gyventojų suvokimas apie centro ir atokesnių vietovių ryšius (ne viską lemia centras)

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis „Kaimo vietovių teritorinio konkurencingumo stiprinimas. (2007). Kaunas: LŽŪU.“

Leader principo „iš apačios į viršų“ raiškos požymiai

Raiškos požymiai	Požymių turinys
Gyventojų poreikių/galimybių tyrimas ir analizė	Identifikuojami kaimo gyventojų poreikiai, lūkesčiai, vietovės vystymosi lūkesčiai
Vietos veikėjų įtraukimas į plėtros sprendimų rengimą, priėmimą ir įgyvendinimą	Taikant įvairius vadybos metodus, vietos gyventojai skatinami dalyvauti kolektyvinių sprendimų priėmime
Vietos gyventojų dalyvavimas	Dalyvaujant įvairioje veikloje, vietos gyventojai, organizacijos vykdo funkcijas, atlieka priskirtus/pasirinktus vaidmenis
Vietos gyventojų, veikėjų informavimas, komunikacija	Informacijos sklaida, rinkimas apie vykdomas veiklas
Vietos gyventojų konsultavimas (is)	Gyventojai konsultuojami apie galimybes dalyvauti vietos projektuose, strateginių sprendimų priėmime
Orientacija į tikslines grupes ir jų poreikius	Vietos projektų orientacija į atskirų kaimo sluoksnių (bedarbius, pagyvenusius žmones, jaunimą, ūkininkus, verslo atstovus ir pan.)
Lojalumas – vietovės vystymosi prioritetai	Vietos projektai rengiami konkrečiai vietai bei konkrečiai gyventojų grupei, orientuojantis į ilgalaikes perspektyvas
Atsakomybės pasidalijimas	Sinergijos labai vietos veikėjai pasiskirsto funkcijomis, atlieka vaidmenis, bendradarbiauja, ir vieningai veikia, plėtojant socialines ekonomines veiklas
Horizontali partnerystė tarp vietovėje veikiančių institucijų	Tikslų įgyvendinimui vystomas bendrų projektų tarp kaimo vietovių institucijų derinimas, bendradarbiavimas, partnerystė
Prioritetas – vietos žmogaus sukurtam, gamtiniam, žmogiškajam, socialiniam kapitalui	Dominuoja endogeninės plėtros modelis, vietovės identitetas

Šaltinis: Atkočiūnienė, V., Vaišnoraite, R. (2011). Principo „iš apačios į viršų“ raiška rengiant, priimant ir įgyvendinant kaimo vietovių pokyčių valdymo strateginius sprendimus. Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. Nr. 4 (28), 6-14 p.

Akmenės rajono 2007 – 2013 m. vietos plėtros strategijos prioritetai

1 prioritetas – kaimo verslų išplėtimas ir sąlygų jiems sudarymas	
<i>Tikslas:</i> 1. Įvairinti kaimo verslus, didinti pridėdamąją vertę ir kaimo gyventojų pajamas	
<i>Priemonės:</i>	<i>Veiklos sritis:</i>
Parama verslo kūrimui ir plėtrai	Parama alternatyvioms ūkio veikloms, įskaitant pagrindines paslaugas (pelno siekiančius projektus)
2 prioritetas – skatinti bendruomeniškumą, gerinti infrastruktūrą ir poilsio organizavimą	
<i>Tikslai:</i> 1. Telkti kaimo gyventojus bendrų kaimo klausimų sprendimui; 2. Sudaryti sąlygas įvairių socialinių grupių žmonių darbui ir turiningam poilsiui; 3. Organizuoti kultūros paveldo priežiūrą ir panaudojimą; 4. Gerinti kaimų ir gyvenviečių infrastruktūrą.	
<i>Priemonės:</i>	<i>Veiklos sritis:</i>
1. Kultūros paveldo priežiūra ir išsaugojimas	1. Istorinių, etnokultūrinių kaimo paveldo objektų ir kraštovaizdžio išsaugojimas ir modernizavimas, įskaitant tradicinių amatų kiemelių kūrimą ir kt.
2. Viešosios paskirties pastatų renovacija ir atnaujinimas, pritaikant juos gyventojų socialinių poreikių tenkinimui	2. Kaimo vietai svarbių statinių rekonstravimas, remontas, jų aplinkos tvarkymas, pritaikant juos daigafunkciniai paskirčiai.
3. Kraštovaizdžių ir visuomeninės paskirties erdvių tvarkymas	1. Sporto aikštynų, žaidimų aikštelių įrengimas, įranga; 2. Parkų, skverų atnaujinimas; 3. Prieigos prie vandens telkinių, parkų ir poilsio zonų įrengimas ir sutvarkymas; 4. Stebėjimo kamerų prie viešųjų erdvių įrengimas.
4. Aplinkos apsaugos infrastruktūros sutvarkymas	1. Geriamojo vandens tiekimo, kokybės gerinimo, nuotakynų, drenažo sistemų įrengimas, atnaujinimas.
5. Gatvių ir kelių sutvarkymas	1. Gyvenvietės ribose esančių vietinės reikšmės privažiavimų infrastruktūros, nepatenkančios į kelio sąvoką, tvarkymas, gatvių apšvietimo įrengimas.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Akmenės VPS.

Pakruojo rajono darnaus vystymosi galimybės ir iššūkiai pagal gyventojų apklausos duomenis

„Laimėjimų“ zona	„Krizės“ zona
<i>Fiziniai ištekliai</i>	<i>Fiziniai ištekliai</i>
1. Žemės ūkio naudmenos.	1. Miškų ir kitų želdinių gausa ir būklė;
<i>Žmogiškieji ištekliai</i>	2. Vandens telkinių gausa ir būklė;
1. Moterų aktyvumas darbo rinkoje.	3. Kaimų ir miestelių sanitarinė būklė;
<i>Vietos institucijų ir valdžios veikla</i>	4. Keliai, gatvės ir šaligatviai;
1. Savivaldybės tarybos, tarnautojų, specialistų, seniūnų veikla;	5. Kultūros, istorijos ir architektūros paveldas.
2. Vietos valdžios gebėjimas skatinti gyventojų ir kaimo bendruomenių iniciatyvas bei padėti jas įgyvendinti;	<i>Žmogiškieji ištekliai</i>
3. Vietos valdžios ir gyventojų bendradarbiavimas.	1. Gyventojų pasirengimas imtis savo verslo;
<i>Vietos gyventojų profesinė patirtis ir įgūdžiai</i>	2. Jaunų šeimų ir specialistų įsitvirtinimas vietovėje;
1. Bendruomenės narių gebėjimas rengti ir įgyvendinti projektus;	3. Sveika darni tradicinė šeima
2. Vietos valdžios, verslo ir bendruomenių gebėjimas bendradarbiauti – partnerystė.	<i>Vietos gyventojų profesinė patirtis ir įgūdžiai</i>
<i>Įvaizdžio puoselėjimas</i>	1. Nykstančių profesinių žinių išsaugojimas
1. Vietos valdžios ir gyventojų bendradarbiavimas;	<i>Prekių, paslaugų ir darbo rinka</i>
2. Vietos gyventojų didžiavimasis savo kraštu.	1. Galimybė vietos gyventojui rasti darbą, atitinkantį turimą kvalifikaciją;
	2. Viešojo transporto paslaugos;
	3. Viešosios paslaugos vietos gyventojams.

Šaltinis: Pakruojo VPS.

Pakruojo rajono 2007 – 2013 m. vietos plėtros strategijos prioritetai

1 prioritetas – vietos ūkio konkurencingumo stiprinimas, efektyviai panaudojant turimus plėtros išteklius
<i>Tikslas</i> - kaimo vietovėse plėtoti perspektyvias ekonomines veiklas ir skatinti socialinių, ekonominių ir aplinkosaugos požiūriu efektyvų perėjimą prie ne žemės ūkio veiklos
<i>1. Priemonė – kaimo turizmo veiklos skatinimas</i>
<i>Veiklos sritys:</i> 1. Turistinių stovyklų, skirtų trumpalaikiui poilsiui ir (arba) nakvynei įrengimas ir plėtra (išskyrus kaimo vietoves).
<i>2. Priemonė – perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos</i>
<i>Veiklos sritys:</i> 1. Tradicinių amatų ir amatų plėtra, panaudojant vietos amatų tradicijas ir vietos išteklius; 2. Verslo plėtra, sukuriant darbo vietas kaimo gyventojams.
2 prioritetas – kaimo gyvybingumo stiprinimas, gyvenimo kokybės gerinimas ir krašto savitumo puoselėjimas
<i>Tikslas:</i> gerinti rajono kaimo gyventojų gyvenimo kokybę ir užtikrinti bendruomenės gyvybingą ir savitą raidą
<i>1. Priemonė – kaimo atnaujinimas ir plėtra</i>
<i>Veiklos sritys:</i> 1. Visuomeninės paskirties statinių statyba, rekonstravimas, kapitalinis remontas ir pritaikymas visuomenės poreikiams (pvz., tradicinių amatų ir amatų centrų steigimas, kultūros paveldo objektų atnaujinimas ir įrengimas); 2. Kraštovaizdžio ir visuomeninės paskirties erdvių tvarkymas: - sporto aikštynų, žaidimų aikštelių įrengimas, įranga; parkų, skverų atnaujinimas; prieigos prie vandens telkinių, parkų ir poilsio zonų įrengimas ir sutvarkymas; urbanistinio paveldo statusą turinčių miestelių centrų tvarkymas; stebėjimo kamerų prie viešųjų erdvių įrengimas; 3. Geriamo vandens kokybės gerinimas atokiose kaimo vietovėse.
<i>2. Priemonė – veiklios, besimokančios ir solidarios bendruomenės ugdymas</i>
<i>Veiklos sritys:</i> 1. Bendruomenių ir kitų NVO aktyvumo skatinimo projektai: - leidinuko su iliustracijomis apie kaimo bendruomenių veiklos gerą patirtį leidyba; aplinkos tvarkymas; filantropija ir savanorystė; bendruomenių ir kitų NVO bendradarbiavimas (keitimasis patirtimi, bendrų veiklų vykdymas); bendruomenės narių laisvalaikio organizavimas, švenčių ir sąskrydžių rengimas; sporto varžybų tarp seniūnijų ir kaimo bendruomenių organizavimas; 2. Novatoriški kaimo bendruomenių ir kitų NVO projektai: - prevencinių sveikatingumo priemonių įgyvendinimas, užkertant kelią priklausomybės ligų plitimui ir stiprinant sveiko gyvenimo būdo propagavimą; interneto skvarbos kaimo vietovėse didinimas; bendruomenės narių edukaciniai (pažintinės kelionės) projektai.
<i>3. Priemonė – krašto savitumo puoselėjimas ir patrauklaus įvaizdžio formavimas</i>
1. Krašto savitumą atskleidžiantys puoselėjantys projektai: - krašto tradicijų puoselėjimas; senųjų profesinių įgūdžių išsaugojimas. 2. Patrauklų krašto įvaizdį formuojantys projektai: - krašto reprezentavimas (pvz., projekte numatoma specifinių vietos suvenyrų gamyba); plenerų, gerinančių krašto įvaizdį, organizavimas; kaimo vietovių patrauklumo didinimas; projektai, kuriuose numatoma kelių sankryžų informacinių ir istorinių miestelių herbų gamyba, taip pat informacinių stendų apie vietovės įžymybes, gamtos ir kultūros paminklus bei kitus turistams patrauklius objektus pastatymas.

Šaltinis: parengta autorės pagal Pakruojo VPS.

Joniškio rajono 2007 – 2013 m. vietos plėtros strategijos prioritetai

1 prioritetas – kaimo verslų įvairinimas, kaimo gyventojų užimtumo ir pajamų didinimas
<i>Tikslai:</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Modernizuoti veikiančius ūkio subjektus ir didinti jų efektyvumą; 2. Plėsti verslus rajone, kurti papildomą pridedamąją vertę ir didinti kaimo gyventojų pajamas
<i>1. Priemonė – parama verslo kūrimui ir plėtrai</i>
<i>Veiklos sritis:</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Parama alternatyvioms ūkio veikloms, įskaitant pagrindines paslaugas (pelno siekiančius projektus) 2. <i>Priemonė – kaimo turizmo veiklos skatinimas</i>
<i>Veiklos sritis:</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Kaimo turizmo skatinimas, įskaitant amatų plėtrą kaimo turizmo sodybose; 2. Stovyklaviečių kaimo vietovėse įkūrimas ir plėtra.
2 prioritetas – visuomeninės paskirties pastatų atnaujinimas, teritorijos sutvarkymas, pritaikant juos bendruomenės poreikiams ir socialinės atskirties mažinimui
<i>Tikslai:</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Atnaujinti ir sutvarkyti aplinką; 2. Sukurti materialinę bazę nevyriausybinių organizacijų veiklai; 3. Teikti socialines paslaugas, organizuoti kaimo gyventojų turiningą laisvalaikio užimtumą.
<i>1. Priemonė – visuomeninės paskirties pastatų rekonstrukcija, aplinkos sutvarkymas ir materialinės bazės stiprinimas</i>
<i>2. Priemonė – jaunimo, suaugusių, neįgaliųjų laisvalaikio ir užimtumo centrų plėtra</i>
<i>3. Priemonė – tradicinių rajoninių renginių organizavimas, skatinant kaimo gyventojų kultūrinį ugdymą</i>
3 prioritetas – viešosios infrastruktūros kūrimas, pritaikant ją darniai kaimo plėtrai, išsaugant kaimo kraštovaizdžio kultūros identitetą
<i>Tikslai:</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Sukurti infrastruktūrą, atitinkančią kaimo poreikius; 2. Didinti kaimo vietovės patrauklumą ir estetinį įvaizdį; 3. Sutvarkyti prieigas prie vandens telkinių ir sporto aikštynus.
<i>1. Priemonė – gyvenviečių centrinių aikštelių, visuomeninės paskirties erdvių atnaujinimas</i>
<i>2. Priemonė – prieigos prie vandens telkinių, parkų, poilsio zonų įrengimas ir sutvarkymas</i>
<i>3. Priemonė – sporto aikštynų, salių sutvarkymas ir įrengimas, inventoriaus įsigijimas</i>
4 prioritetas – kultūros paveldo objektų atnaujinimas ir pritaikymas pilietiškumo ugdymui ir krašto tradicijų išlaikymui
<i>Tikslai:</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Išsaugoti kultūros paveldo objektus, pritaikant juos visuomenės poreikiams; 2. Skatinti tradicinių amatų išsaugojimą ir plėtrą.
<i>1. Priemonė – kultūros paveldo objektų išsaugojimas ir atnaujinimas</i>
<i>2. Priemonė – tradicinių amatų dirbtuvių kūrimas</i>

Šaltinis: parengta autorės pagal Joniškio VPS

Kelmės rajono 2007 – 2013 m. vietos plėtros strategijos prioritetai

1 prioritetas – kaimo verslų įvairinimas ir ekonominio potencialo stiprinimas
<i>Tikslai:</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Plėsti verslus rajone, kurti papildomą pridėdamąją vertę ir didinti kaimo gyventojų pajamas; 2. Skatinti kaimo gyventojų verslumą ir didinti užimtumą, ypač moterų ir jaunimo; 3. Mažinti socialinę ir ekonominę atskirtį tarp rajono atskirų vietovių.
<i>1. Priemonė – parama verslo kūrimui ir plėtrai</i>
<i>Veiklos sritis:</i>
1. Parama alternatyvioms ūkio veikloms, įskaitant pagrindines paslaugas (pelno siekiančius projektus)
<i>2. Priemonė – kaimo turizmo veiklos skatinimas</i>
<i>Veiklos sritis:</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Kaimo turizmo skatinimas, įskaitant amatų plėtrą kaimo turizmo sodybose; 2. Stovyklaviečių kaimo vietovėse įkūrimas ir plėtra.
2 prioritetas – visuomeninės paskirties pastatų, kultūros paveldo objektų atnaujinimas ir pritaikymas amatų plėtrai, bendruomeniškumo ugdymui
<i>Tikslai:</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Renovuoti visuomeninės paskirties pastatus ir teikti socialines paslaugas kaimo gyventojams; 2. Išsaugoti kultūros paveldą, skatinant tradicinių amatų plėtrą.
<i>1. Priemonė – bendruomenės namų renovacija, lokalinės teritorijos sutvarkymas</i>
<i>2. Priemonė – jaunimo, suaugusiųjų, neįgaliųjų laisvalaikio ir užimtumo centrų kūrimas</i>
<i>3. Priemonė – kultūros objektų priežiūra ir išsaugojimas</i>
<i>4. Priemonė – tradicinių amatų centrų, dirbtuvių kūrimas.</i>
3 prioritetas – viešosios infrastruktūros pritaikymas kaimo gyventojų poreikiams
<i>Tikslai:</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Sutvarkyti viešąsias erdves ir pagerinti kaimo gyventojų laisvalaikio užimtumą; 2. Pagerinti geriamojo vandens tiekimo ir nuotakyno sistemas.
<i>1. Priemonė – prieigos prie vandens telkinių, parkų ir poilsio zonų įrengimas ir sutvarkymas</i>
<i>2. Priemonė – sporto aikštynų, vaikų žaidimo aikštelių sutvarkymas ir įrengimas, inventoriaus įsigijimas</i>
<i>3. Priemonė – vandens tiekimo kokybės gerinimas</i>
4 prioritetas – visuomeninių organizacijų veiklos skatinimas ir materialinės bazės stiprinimas
<i>Tikslai:</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Stiprinti visuomeninių organizacijų materialinę bazę; 2. Ugdyti įvairių socialinių grupių žmonių poreikį domėtis ir dalyvauti visuomeniniame gyvenime.
<i>1. Priemonė – nevyriausybinų organizacijų materialinės bazės stiprinimas</i>
<i>2. Priemonė – bendruomeninių renginių organizavimas.</i>

Šaltinis: parengta autorės pagal Kelmės VPS

Radviliškio rajono 2007 – 2013 m. vietos plėtros strategijos prioritetai

1 prioritetas – fizinės ir socialinės kaimo struktūros gerinimas
<i>Tikslas – padidinti kaimų gyvenamosios aplinkos patrauklumą ir išsaugoti bei atnaujinti kultūrinį paveldą</i>
<i>Priemonė – kaimo atnaujinimas ir plėtra</i>
<p><i>Veiklos sritys:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Viešosios infrastruktūros sutvarkymas ir (arba) sukūrimas: <ul style="list-style-type: none"> - viešųjų erdvių sutvarkymas, kultūrinio kraštovaizdžio komponentų išsaugojimas ir atnaujinimas; - privažiavimų sutvarkymas; - drenažo sistemų įrengimas, atnaujinimas; - geriamojo vandens tiekimo sistemų kokybės gerinimas; 2. Kaimo vietai svarbių statinių statyba, rekonstravimas, remontas: <ul style="list-style-type: none"> - pastatų atnaujinimas ir pritaikymas visuomenės poreikiams; 3. Nekilnojamų kultūros paveldo objektų bei vietovių pritaikymas ir tvarkyba, religinių objektų paprastasis remontas; 4. Rekreacinės teritorijos infrastruktūros atnaujinimas ir pritaikymas visuomenės poreikiams: <ul style="list-style-type: none"> - parkų sutvarkymas ir pritaikymas visuomenės poreikiams; 5. Tradicinių amatų puoselėjimas: <ul style="list-style-type: none"> - tradicinių amatų centrų plėtra; - sąlygų tradiciniams amatams pristatyti ir prekiauti amatininkų gaminiais sudarymas, įskaitant tradicinių amatų prekyviečių įrengimą.
2 prioritetas – alternatyvių pajamų šaltinių kaime kūrimas
<i>Tikslas – sudaryti palankias sąlygas visoms kaimo gyventojų grupėms turėti galimybę dirbti, sukuriant geresnes sąlygas kaimo vietovėse plėtoti alternatyvias ūkinės veiklos rūšis</i>
<i>1. Priemonė – Parama verslo kūrimui ir plėtrai</i>
<p><i>Veiklos sritys:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Amatų centrų kūrimas; 2. Verslo kūrimas kaimo vietovėse; 3. Paslaugų kaimo gyventojams teikimo plėtra: <ul style="list-style-type: none"> - ne žemės ūkio srities veikos vykdymas, įskaitant paslaugas.
<i>2. Priemonė – kaimo turizmo veiklos skatinimas</i>
<p><i>Veiklos sritys:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kaimo turizmo skatinimas: <ul style="list-style-type: none"> - kaimo turizmo sodybų įkūrimas, sutvarkymas; 2. Stovyklaviečių kaimo vietovėse įkūrimas ir plėtra.
<i>2. Priemonė – bendruomeninių renginių organizavimas.</i>

Šaltinis: parengta autorės pagal Radviliškio VPS

Šiaulių rajono 2007 – 2013 m. vietos plėtros strategijos prioritetai

1 prioritetas – patrauklios gyventi ir dirbti aplinkos kūrimas
<i>Tikslas – gyvenamosios aplinkos kaimo vietovėse gerinimas, stiprinant socialinį ir ekonominį potencialą</i>
<i>Priemonė – kaimo atnaujinimas ir plėtra</i>
<p><i>Veiklos sritys:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Gyvenamosios aplinkos, viešosios erdvės tvarkymas ir kūrimas (<i>aplinkos gražinimas, parkų, poilsio zonų, ir kt. įrengimas, vandens telkinių tvarkymas, dviračių ar pėsčiųjų takų, stoginių įrengimas, sporto aikštelių įrengimas, kultūros paminklų tvarkymas ir kt.</i>); 2. Bendruomeninės reikmės patalpų atnaujinimas ir įrengimas (<i>bendruomenės namų, dienos centrų, sporto salių ar klubų, laisvalaikio centrų, skaityklų, interneto svetainių įrengimas, tradicinių amatų centrų kūrimas - amatų technologinių linijų sukūrimas, prekyviečių įrengimas, mokymo patalpų įrengimas ir kt.</i>); 3. Kaimo vietovei svarbių statinių statyba (<i>bendruomenės namų, muziejų ir kt. statyba</i>); 4. Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų įrengimas, atnaujinimas; 5. Vandens gerinimo, geležies šalinimo sistemų įrengimas, atnaujinimas; 6. Religinių objektų remontas, rekonstrukcija.
2 prioritetas – kaimo žmonių aktyvumo, bendruomenės stiprinimas, socialinės integracijos didinimas
<i>Tikslas – gyvenimo kokybės kaime gerinimas, skatinant vietos iniciatyvas, didinant socialinę integraciją</i>
<i>1. Priemonė – kaimo bendruomenių ir visuomeninių organizacijų aktyvumo, bendradarbiavimo bei veiklos skatinimas</i>
<p><i>Veiklos sritys:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kaimo tradicijų kūrimas ir puoselėjimas (<i>kaimo gyventojų turiningo laisvalaikio, kultūros ir kt. bendra veikla, įvairių interesų grupių steigimas bei veikla, parama bendruomenių organizacijų veiklai, socialinės paramos iniciatyvos ir kt.</i>); 2. Socialinė švietėjiška, pažintinė veikla (<i>mokymąsi visą gyvenimą skatinančios veiklos, įvairių mokymųjų, savišvietos renginių organizavimas, patirties mainai, gyventojų įtraukimo į informacinę visuomenę priemonės, verslo, amatų mokymai ir kt.</i>); 3. Renginių kaimo vietovėje organizavimas (<i>sąskrydžių, koncertų, festivalių, minėjimų ir kitų renginių organizavimas</i>).
<i>2. Priemonė – socialiai pažeidžiamų grupių gyvenimo kokybės gerinimas, įtraukimo į bendruomenės gyvenimą didinimas</i>
<p><i>Veiklos sritys:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Vieniškų, pagyvenusių, su negalia žmonių aktyvinimas (<i>vieniškų, pagyvenusių, su negalia žmonių bendros, savirealizaciją užtikrinančios, veiklos rėmimas (pvz., senjorų klubų kūrimas, patirties perdavimas jaunimui ir vaikams ir kt.), užimtumo iniciatyvos (pvz., savišvieta, pažintinės išvykos, etninių ir tautinių tradicijų, kraštui būdingų amatų ir veiklos puoselėjimas ir kt.), laisvalaikio, kultūros renginiai, socialinės paramos priemonės ir kt.</i>); 2. Jaunimo užimtumo gerinimas, migracijos mažinimas (<i>jaunimui patrauklios laisvalaikio ir kultūros veiklos organizavimas, sporto veiklos aktyvinimas, klubų kūrimas, pažintinių, švietėjiškų iniciatyvų rėmimas, mokymosi visą gyvenimą skatinimas ir kt.</i>).

Šaltinis: parengta autorės pagal Šiaulių raj. VPS

Vietos projektų tematika 2004 – 2006 m. bandomosiose integruotose strategijose

Vietos projektų prioritetai	Projektų kiekis, vnt.
Patrauklių gyvenimo sąlygų ir aplinkos kūrimas (rekreacinių vietų, centrų renovacija/įkūrimas, pagrindinių paslaugų teikimas)	67
Sąlygų sudarymas gyventojų visuomeniškumo ugdymui (kaimo bendruomenės centrų tvarkyba)	66
Švietimo renginiai, skirti kaimo gyventojų telkimui aplinkos, kultūros ir gamtinio paveldo saugojimui ir motyvacijai	38
Jaunimo palaikymas kaimo vietovėse	33
Regioninės kulinarijos, amatų ir etnokultūrinio paveldo puoselėjimas	30
Turizmo, rekreacinių paslaugų teikimas, panaudojant ir saugant gamtos ir kultūrinius vietovės išteklius	29
Kaimo bendruomenių, ypač moterų, verslo įgūdžių skatinimas	24
Liaudies meistrų iniciatyvumo, prisidedančio prie vietovės patrauklumo, palaikymas	13
Tradicinių ir netradicinių gaminių, amatų, ekologinės produkcijos gamyba ir prekyba	12
Neįgaliųjų ir socialiai pažeidžiamų žmonių integracija į bendruomenės gyvenimą	8
Viso	320

Šaltinis: Ribašauskienė, E., Šalengaitė, D. (2011). Lietuvos vietovių identiteto panaudojimas jų darniam vystymuisi. Mokslo studija. Vilnius: LAEI.